

KAİD

Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi

Sahibi

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Bölge Çalışmaları Enstitüsü adına;

Prof.Dr. Enver ARPA

Owner

On Behalf of Social Sciences University of Ankara –Institute for Area Studies

Prof.Dr. Enver ARPA

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/Editor

Dr. Öğretim Üyesi Zeki AKÇAM

Sorumlu Yazı İşleri Müdür Yardımcıları/ Editor's Assistant

Dr.Öğretim Üyesi Selime GÜNTAŞ IŞIKLI

Dr.Öğretim Üyesi Muhammet KOÇAKGÖL

Yayın Kurulu / Editorial -Board Kurum / Institute

İsmail GÜLEÇ/ Prof. Dr

İstanbul Medeniyet University

Musa Duman/ Prof. Dr

Fatih Sultan Mehmed University

Oğuz KARAKARTAL/ Prof. Dr.

The European University of Lefke

Rejep REJEPOV/ Prof. Dr.

Social Sciences University of Ankara North Cyprus Campus

Nesrin KALE/ Prof. Dr.

Social Sciences University of Ankara North Cyprus Campus

Ali YAKICI/ Prof. Dr.

University of Gazi

Kadıralı KONKOBAYEV / Prof. Dr.

Kırgızistan

Bülent DİLMAÇ / Prof. Dr.

Necmettin Erbakan University

İsmail ŞAHİN/ Prof. Dr.

Bandırma Onyedi Eylül University

Osman ERCİYAS / Assoc. Prof. Dr.

The European University of Lefke

Emete GÖZÜGÜZELLİ/ Assist. Prof. Dr.

Social Sciences University of Ankara North Cyprus Campus

Hatice KAYHAN / Assist. Prof. Dr.

Cyprus International University

Selim KAYA/ Assist. Prof. Dr.

Afyon University

Gökçe Yükselen PELER/ Assist. Prof. Dr

Erciyes University

Seyit ÖZKUTLU /Assist. Prof. Dr

Near East University

Emin ONUŞ/ Assist. Prof. Dr

Girne American University

Zeki AKÇAM / Dr.

Social Sciences University of Ankara North Cyprus Campus

Muhammet KOÇAKGÖL/ Dr.

Social Sciences University of Ankara North Cyprus Campus

Gıyas ŞÜKÜROĞLU / Dr.

Azerbaycan

Dr.İsmail BOZKURT

KIBATEK

Alan Editörleri/Field Editors

Dr.Öğretim Üyesi Ömer GÖKEL/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Dr.Öğretim Üyesi Mehtap SEZGİN/Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık
Dr.Öğretim Üyesi Ümit KALKAN/ Eğitim Bilimleri-Din Eğitimi
Dr.Öğretim Üyesi Ceyhan IŞIK/ Felsefe
Öğretim Görevlisi Damla ARAZ/ Psikoloji
Öğretim Görevlisi Malek OTHMAN/ İngilizce Öğretimi
Öğretim Görevlisi Derman Altınay Asvaroğlu/ Yakınçağ Tarihi
Öğretim Görevlisi Merve IŞIK/ Ceza Hukuku

Yazım Editörü/Journal Proofreading Editor

Öğretim Görevlisi Hasan Burak AYDIN

Dil Editörü/Language Editor

Dr.Öğretim Üyesi Esra İSTEK
Öğretim Görevlisi Ayşenur HOCA,
Öğretim Görevlisi Elham AZAD,
Öğretim Görevlisi Lamya HAJIHASANKHANSARAY

Sekreteryay/Secretariat

Öğretim Görevlisi Sibel Süzek BİRKOLLU

Son Okuma/Final Reading

Dr.Öğretim Üyesi Ümit KALKAN
Öğretim Görevlisi Damla ŞAHİN
Arş. Gör. Hüseyin YALÇIN
Arş. Gör. Bedriye BİLKAY ÖZBEK

Mizanpaj Editörü/Layout Editor

Dr.Öğretim Üyesi Volkan NURÇİN

İstatistik Editörü/Statistics Editor

Öğretim Görevlisi Sibel Süzek BİRKOLLU

Sosyal Medya Yöneticisi/Social Media Editor

Öğretim Görevlisi Elçin NURÇİN

Etik Kurulu/Ethics Committee

Dr.Öğretim Üyesi Ümit KALKAN

Arş.Gör. Bedriye Bilkay ÖZBEK

Yazışma Adresi/Correspondence Address

Posta adresi: Haspolat Kavşağı Yanı, P. K. 717

Lefkoşa - Kuzey Kıbrıs. Mersin 10, TÜRKİYE Tel: 0392 2335522

Web: <http://dergipark.gov.tr/kaid> e-mail: zeki.akcam@asbu.edu.tr

Kapak Tasarımı

Mehmet ARSLANTAY

Cilt-5 Sayı: 11

Aralık 2022

E-ISSN: 2587-1129

DOI : 10.58607/kaid.1221433

KAİD’de yayınlanan yazıların yayın hakkı Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi’ne aittir. Dergide yayınlanan makalelerin bilim, içerik ve dil bakımından sorumluluğu ise yazarlara aittir. Yılda iki kere ve çevrimiçi (online) çıkar. KAİD uluslararası, hakemli, akademik bir dergidir. Dergipark projesinde de yer almaktadır. Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.

All rights reserved by ASBÜ. Format, content and language responsibilities of papers belong to authors. KAID is published two and online times a year. KAID is an international academic journal and is included in the Dergipark project. The language of the journal is Turkish and English.

Sunuş

Değerli okurlar, 2017 yılında yayımlanmaya başlayan dergimizin bu sayısında, iki araştırma makalesi ve 2020-2022 yılları arasında üniversitemizde yapılan akademik faaliyetleri özetleyen bir sayı dosyamız yer almaktadır. On birinci sayımızda Kıbrıs Türk Halk Kültürü ve 1974 Barış Harekâtı ile ilgili bir çalışma karşımıza çıkmaktadır. Barış Harekâtı ile ilgili çalışma Yunan Cunta'sının Türk kuvvetlerine karşı planladığı uçak taaruzunu ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Dergimizin bu sayısını sizlere takdim ederken, Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi'ni akademik hayata kazandıran Prof. Dr. İsmail Güleç'e, yazarlarımıza, yayın ve hakem kurulunda yer alma nezaketini gösteren kıymetli hocalarımıza, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'ne bağlandıktan sonra çalışmalarımızı destekleyen, Rektörümüz Prof.Dr. Musa Kazım Arıcan ile ASBÜ KKTC Rektörü ve Bölge Araştırmaları Enstitüsü Müdürü Prof. Dr. Enver Arpa'ya teşekkürü bir borç biliyorum. Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi'nin, Kıbrıs araştırmalarına katkı sağlaması temennisiyle, tüm okurlarımıza en derin saygılarımı sunuyorum.

Dergi Editörü

Dr. Öğretim Üyesi Zeki Akçam

Bilim Kurulu/Advisory Board

- Prof. Dr. Ali Fuat ÖRENÇ, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Ali KAYA, Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Dilek BATİSLAM, Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih ANDI, İstanbul FSM Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati DEVELİ, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İdris BOSTAN, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail GÜLEÇ, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Latife SUMMERER, Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Musa DUMAN, İstanbul FSM Vakıf Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÇİÇEKLER İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa KAYMAKÇI, Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK, İstanbul FSM Vakfı Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz KARAKARTAL, Lefke Avrupa Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Kemal TAVUKÇU, Rize Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Prof. Dr. Sertaç Hami BAŞEREN, Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Turan KAÇAR, İstanbul Medeniyet Üniversitesi

İçindekiler

Dr. Mehmet Erkan KILLIOĞLU

Kıbrıs Barış Harekâtı ve Niki (*Zafer*) Operasyonu, 1974..... 1-18

Uzm. Emine ÖYKÜN

Türkistan'dan Kıbrıs'a Önemli Formülistik Sayıların
(3,5,7,9 ve 40) Geçiş Dönemleri Bağlamında Değerlendirilmesi..... 19-59

Sayı Dosyası

2020-2022 Yılı Akademik Etkinliklerimiz..... 60-71

Kıbrıs Barış Harekâtı ve Niki (Zafer) Operasyonu, 1974**

*Mehmet Erkan KILLIOĞLU**

Öz

İngiltere neredeyse bütün 19. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunmasından yana bir politika izlemeye çalışmıştır. Buradaki amacı ise Osmanlı Devleti'nin bir tampon bölge vazifesi görerek Çarlık Rusyası'nın Doğu Anadolu üzerinden Akdeniz'e ve Basra Körfezi'ne ulaşmasını engellemesidir. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yenilmesi üzerine İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun artık varlığını devam ettiremeyeceğine kani olmuştur. Bu kapsamda da kendi sömürge yolunu güvenceye almak ve olası bir Rus ilerlemesini durdurmak için Kıbrıs'ın idaresinin geçici olarak kendisine devrini talep etmiştir. Bu talebi kabul gören İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi üzerine aday ilhak etmiş, 1925 yılında da Kraliyet kolonisi haline getirmiştir. 1914 yılında adada resmen başlayan İngiliz idaresi ile özellikle Kıbrıslı Rumlar arasında ayrılıkçı hareketler de gelişmeye başlamış ve adanın Yunanistan'a ilhakını öngören Enosis düşüncesinin temelleri de atılmıştır. Her geçen gün gelişen Enosis düşüncesi adada istikrarlı bir yönetim kurulmasına da engel olmuştur. Bu durum 15 Temmuz 1974'te adada yaşanan darbe ile ciddi bir krize dönüşmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Kıbrıs Barış Harekâtı, Girit, Niki Operasyonu, Yunan Askerî Cuntası, Lefkoşa Havaalanı

Giriş

1974 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Londra ve Zürih Anlaşmaları ile üç garantöründen birisi olan Türkiye, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Kesimi'nin adadaki durumu fiili bir hareketle

** Araştırma Makalesi

* Doktor, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, mehmeterk@comu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3146-2609>.

değiştirme ve adayı Yunanistan'a ilhak etme (ENOSIS)¹ planını önlemek için yapılan anlaşmaların kendisine sağladığı garantörlük hakkını kullanmıştır. Zira adanın Yunanistan'a ilhaki adadaki Türk toplumunun da yok edilmesini öngördüğü için müdahale siyasî, insanî, jeopolitik ve stratejik açılardan da bir mecburiyet haline gelmiştir. Bu müdahale sonrasında 1950'lerden itibaren Doğu Akdeniz bölgesinde önemli bir sorun olarak ortaya çıkan Kıbrıs sorunu daha farklı bir boyuta taşınmıştır.

Adadaki Türk toplumunun yok olmasını önleyen bu müdahale sırasında Yunanistan adadaki çatışmaya doğrudan müdahil olma konusunda kararsız kalmıştır. İlk başlarda çatışmaya taraf olmayı düşünen ve buna göre hazırlık yapan Yunanistan daha sonra bu kararından geri adım atmıştır. Ülkenin çatışmaya katılma kararı üzerine devreye alınan bir dizi askerî harekât planı olmuştur. Bunlardan birisi kod adı Nikiforos (*Zafer*) olan ve kısaca Niki olarak adlandırılan Yunan komandalarının hava yoluyla adaya intikali planıdır. Koordinasyon eksiklikleri ve büyük devletlerin takınacakları tutum ve tavırlar göz ardı edildiği için plan başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Başarılı olması halinde Türkiye ve Yunanistan'ı başta Kıbrıs'ta olmak üzere doğrudan sıcak çatışmaya sokacak olan bu girişim tepkilerin en aza indirilmesi ve zaman kazanılması için Yunanistan tarafından gizli tutulmaya çalışılmıştır. Bu tutum her iki taraf için de uzunca bir süre geçerli olmuştur. Barış Harekâtı ile ilgili bilgiler tam olarak kamuya açıklanmamıştır. Bu da önemli bir araştırma kısıtı olarak ortaya çıkmıştır.

Kıbrıs Barış Harekâtı'nın sonlanmasından sonra Yunanistan tarafından bir başarı olarak sunulan bu girişim, başta operasyonda görev alanlar tarafından olmak üzere, İsrail'in Entebbe Havaalanı baskını vb. operasyonlara ilham kaynağı olduğu iddialarına konu olmuştur. Bu türden büyük iddialardan daha önemli olarak bu askerî harekât girişimi, Yunanistan'ın 1990'lı yıllarda İkizce (*Kardak*) kayalıkları krizinde de tecrübe edildiği üzere, Türkiye ile olan krizler esnasında ne kadar ileri gitmeyi göze alabileceğini göstermesi açısından önemlidir. Bu yüzden de bu olay olgu incelemesi yapılmış ve açıklayıcı, tarihselci bir metot kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmayı ortaya çıkarmak için dönemin gazeteleri, operasyon girişiminde görev alanların ve ailelerinin hatıratları, bu konuda yapılan akademik çalışmalar incelenmiş, birincil ve ikincil kaynaklar birlikte kullanılmıştır. Kıbrıs'ta yaşanan sorunun farklı yönleri ile incelenmesi, anlaşılması ve daha objektif bir analiz yapılmasına destek sağlaması çalışmadan beklenen katkı olarak ortaya çıkmaktadır.

1. Kıbrıs Sorunu ve Türkiye'nin Adaya Müdahalesine Kadar Olan Süreç

Doğu Akdeniz'de yer alan Kıbrıs adası Anadolu kıyısından 70 km. açıktaki yer almaktadır. Büyüklük açısından bakıldığında ise Kıbrıs, Akdeniz'in Sicilya ve Sardinya'nın ardından üçüncü büyük, Doğu Akdeniz'in ise en büyük adasıdır (Balyemez, 2021: 4; Tuncer, 2012: 21; Artuç, 1989: 32). Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarına hemen hemen eşit uzaklıkta yer alan Kıbrıs'ın yüzölçümü 9.251 km²'dir. Ada,

¹ Enosis, Kıbrıslı Rumların adayı Yunanistan'a ilhak etme planıdır. Bu plan Yunanistan'ın Megali İdea (Büyük İdeal) adlı politikası-Yunanistan liderliğinde Bizans İmparatorluğu'nun yeniden ihyası ile uyumludur ve bu idealin bütünleyici bir parçasıdır (Bishku, 1991: 168).

Yunanistan'a 800 km, Suriye'ye 100, Mısır'a 370 ve Yunanistan'ın Rodos adasına da 400 km mesafededir (Sarınay, 2000: 3; Bishku, 1991: 165). Kıbrıs, Girit ile beraber Akdeniz'deki önemli deniz geçişlerinin ve ticaret rotalarının kesiştiği bir hat üzerinde yer aldığı için stratejik açıdan da önemli bir noktadadır (Karaca, 2010: 1). Bu da adanın önemini arttırmaktadır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Kıbrıs, Doğu Akdeniz'in en büyük adasıdır (Gökçe, 1998: 1). Ada'nın Türk hâkimiyetine girmesi 1571 yılında olmuştur. Osmanlı Devleti, Kıbrıs adasının kesin olarak fethi için 1570 yılı Temmuz ayında adaya asker göndermiş, başlayan sefer 1 Ağustos 1571'de Kıbrıs'taki son direniş noktası olan Mağusa Kalesi'nin düşmesiyle sona ermiş, ada Osmanlı toprağı olmuştur (İnalçık, 1969: 8; Çevikel, 2000: 21; Uçarol, 1978: 11, Balyemez, 2021: 6).

Kıbrıs, bu tarihten sonra 307 yıl kadar Türk idaresinde kalmıştır. Bu durum Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve Çarlık Rusyası'nın Akdeniz havzasına inme çabaları sebebiyle değişmiştir. Kıbrıs'ın idaresi, 1878 yılında, Süveyş Kanalı'nın yaklaşımları korumak ve Doğu Akdeniz'de Rus mevcudiyeti istemeyen İngiltere'ye, Babıali nezdinde yaptığı baskı yüzünden, geçici olarak verilmiştir. Bu geçici idare, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine ilhakla sonuçlanmıştır. Adayı 1914 yılında ilhak eden İngiltere, 1960 yılına kadar Kıbrıs'ın hâkimi olarak kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra İngiltere sömürgeleri ve deniz aşırı topraklarından kademeli olarak çekilme kararı almıştır. Bu kapsamda önce Süveyş'in doğusundaki tüm sömürgelerini tasfiye etme kararı alan İngiltere, 1956 Süveyş Kanalı krizinden sonra Kıbrıs'tan da çekilme kararı almıştır. Bunun sonucunda 1960 yılında Londra ve Zürih anlaşmaları ile Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur (O'Malley ve Craig, 2001).² Eski İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs artık bağımsız bir devlettir (Borowiec, 2000: 40; Drousiotis, 2016: 5).

Anlaşma ile taraflar adadaki düzenin ve barışın garantörü olmuşlar ve bunları korumak için gerekirse adaya müdahil olmayı da kabul etmişlerdir (Hannay, 2004: 2). Ancak bu garantilerle kurulan Cumhuriyet, Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan'ın yıkıcı faaliyetleri yüzünden uzun ömürlü olmamıştır. Bu kapsamda Yunanistan tarafından desteklenen Kıbrıslı Rumlar Enosis için çalışmaya devam etmiş adada Müslüman Türk nüfusu hedef alan bir tedhiş ve terör dalgası ortaya çıkmıştır.³ Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran anlaşmaların tarafı ve garantör devletlerinden birisi olan Türkiye, bu tedhiş dalgasını durdurmak için 1963, 1964 ve 1967 yıllarında sınırlı askerî veya siyasî girişimlerde bulunmuştur.

Adada Rumlar tarafından yürütülen bu baskı ve yıldırma ve terör kampanyası yüzünden Kıbrıs Türk toplumu, 29 Aralık 1967'de Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ni kurma yoluna gitmiş ve kendi kendini yönetmek için çalışmaya başlamıştır. Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ndeki "*Geçici*" ifadesi bir süre sonra kaldırılmış ve "*Kıbrıs Türk Yönetimi*" halini almıştır. Taraflar arasında artan gerginliğin azaltılması adına dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Burmalı U Thant'ın girişimleri sonucunda ile Kıbrıs

² "Kıbrıs'ı İngiliz sömürgesi olmaktan çıkararak ve Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran Londra ve Zürih anlaşmaları üç anlaşmanın birleşimidir. Bu anlaşmalar sırasıyla kuruluş anlaşması, garantörlük ve ittifak anlaşmasıdır" (Bishku, 1991: 169).

³ "Kıbrıs'ta geniş kapsamlı şiddet olayları 1964 yılı Mart ayında başlamıştır" (Janigian, 2017: 38).

Türk Toplum Meclisi Başkanı Rauf Denktaş ile Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides, 2 Haziran 1968'de Lefkoşa'da bir araya gelmiştir. Bunu 5 Haziran 1968'de Beyrut'ta yapılan ikinci bir görüşme izlemiştir. Taraflar arasındaki üçüncü görüşme ise 24 Haziran 1968'de Lefkoşa'daki Ledra Palas Oteli'nde olmuştur. Türkiye ve Yunanistan, görüşmelerin kamuoyunun tesir ve baskısı altında kalmaması için gizli yapılmasında uzlaşmıştır (İsmail, 1998: 115; Armaoğlu, 1986: 799-800; Toluner, 1977: 241-242; Sarıca v.d., 1975: 157-158; Çay, 1989: 87-88). Her ne kadar taraflar arasında sorunun çözümü için olduğu iddia edilen görüşmeler devam etse de Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios, Enosis amacından vazgeçemediklerini uygun olan her yerde ve fırsatta ifade etmeye devam etmiştir. Bu kapsamda Makarios, 18 Ekim 1970'de basına verdiği bir demeçte her zaman Enosis-Yunanistan ile birleşme taraftarı olduğunu ifade etmiştir. Ancak diğer taraftan bu idealin kısa vadede gerçekleşmesinin oldukça güç olduğunu farkında olduğunu da ifade etmiştir (Oberling, 1987: 119). Makarios'a göre en uygun çözüm sorunu zamana yayarak çözmek ve bu sayede nihai amaca ulaşmaktır.

Makarios'un Enosis'i zamana yayma teklifi o dönemde iktidarı ele geçirmiş olan Yunan askerî cuntası ile arasının bozulmasına yol açmıştır. Bu açıklamaları yüzünden 1967 yılında yapılan darbe ile iktidara gelen ve Amerikan yanlısı olarak tarif edilen Yunan askerî cuntası Makarios'u Helenizm'e ihanet ve Komünist sempatizanı olmakla suçlamıştır (Sakkas ve Zhukova, 2013: 124). Taraflar arasındaki gerginlik 1971 yılı Haziran ayında yeni Moskova Patriği'nin göreve başlama törenine katılmak için Moskova'ya davet edilmesi ve Makarios'un bu daveti kabul etmesi ile artmıştır. Makarios'un Sovyetler Birliği ziyareti sırasında Moskova, Leningrad, Zagorsk, Volgograd ve Kiev'i de ziyaret etmesi, Ukrayna Komünist Partisi Genel Sekreteri Nikolay Podgorni ve Sovyet Dışişleri Bakanı Anderi Gromiko ile görüşmesi durumu daha kötüleştirmiştir (Janigian, 2017: 37; Sakkas ve Zhukova, 2013: 126).

Makarios'un bu girişimleri yüzünden endişeleri iyice artan Amerikan yanlısı Yunan askerî cuntası vakit kaybetmeye gerek olmadığına karar vermiştir. Bu karar da ABD'nin Kıbrıs'taki durumun ve Makarios'un Sovyetlerle yakınlaşma çabalarının Doğu Akdeniz'deki NATO-Varşova Paktı kuvvet dengesini değiştirme ve Kıbrıs'ın Akdeniz'de yeni bir Küba olma ihtimali de etkili olmuştur (Borowiec, 2000: 60). Bu yüzden ABD'nin de zımni desteğini alan Yunan askerî cuntası mümkün olan en kısa sürede adayı Yunanistan'a ilhak etmeye karar vermiştir. Bu nedenle cunta idaresi, 1971 yılı Eylül ayında, Kıbrıs doğumlu olan ve daha önce Kıbrıs'taki görev yapmış olan bu yüzden de adayı yakından tanıyan Albay Georgios Grivas'ı Kıbrıs'a göndermiştir.⁴ Grivas, adaya varışından sonra faaliyetlerine başlamış ve Enosis'in gerçekleşmesi için çalışacak EOKA-B adında bir terör örgütü kurmuştur (Bishku, 1991: 173). Yeni örgütün personel ve malzeme ihtiyacı Yunan subayların idaresindeki Rum Milli Muhafız kuvvetlerinden karşılanmıştır. 1972 yılında Yunanistan'daki askerî cunta, Makarios'tan Enosis taraftarı olmayan ve Yunanistan'ın politikaların tasvip etmeyen kişilerin Bakanlık başta olmak üzere

⁴ “Grivas, aslen Kıbrıs doğumlu bir Rum'dur. Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu'daki Yunan işgal ordusunda görev yapmıştır” (Janigian, 2017: 33).

kamu görevinden uzaklaştırmasını istemiştir. Makarios, Yunanistan'ın isteğini reddetmiştir. Gerginleşen ilişkiler 1973 yılı Aralık ayında Makarios'un Grivas'ı adi ve kana susamış bir canı olmakla suçlaması üzerine kopma noktasına gelmiştir. Bu noktaya gelene kadar Makarios diplomatik sahada aleyhine koz olarak kullanılmaması için Grivas'ın şiddet eğilimini kontrol altında tutmaya çalışmıştır (Janigian, 2017: 34). Bu gelişmeler yaşanırken Albay Grivas, 24 Ocak 1974'te kalp krizi sonucu ölmüştür (Bishku, 1991: 173). Grivas'ın ölümü üzerine ortaya çıkan kargaşadan faydalanmak ve kendi siyasi konumunu daha da güçlendirmek isteyen Makarios 25 Nisan 1974'te EOKA-B'yi yasadışı ilan etmiştir. 4 Mayıs 1974'te de örgüt üyelerinin ellerindeki ruhsatsız silahları kanuni mercilere teslim etmeleri istenmiştir. Bundan sonra da sayıları 200'ü bulan EOKA-B militanı tutuklanmıştır (Oberling, 1987: 119-120,125; Çay, 1989: 93; Sarıca v.d., 1975: 258-259; Armaoğlu, 1986: 801).

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan anlaşmazlığının sürdüğü bu ortamda, 1968 yılı Haziran ayında başlayan toplumlararası görüşmeler, altı yıldan fazla bir süredir devam etmesine rağmen bir sonuca ulaşamamıştır. Taraflar arasındaki anlaşmazlıkların arttığı bu ortamda, bu sayılanlara ek olarak 1974 yılında Türkiye ile Yunanistan arasında yeni bir anlaşmazlık konusu daha ortaya çıkmıştır. Bu yeni anlaşmazlığın kaynağı Ege Denizi'ndeki kıta sahanlığı olmuştur. Anlaşmazlığı tetikleyen olay ise Türkiye'ye ait olan Çandarlı adlı araştırma gemisinin, 1974 yılı Mayıs ayında, Ege Denizi'nin milletlerarası sularda petrol aramaları yapmasıdır. Krizi derinleştirmek isteyen Yunanistan krizi derinleştirme yoluna gitmiş ve Çandarlı gemisinin araştırma yaptığı alanın kendi kıta sahanlığı içinde kaldığını iddia etmiştir (Armaoğlu, 1986: 801). Kıta sahanlığı anlaşmazlığı konusu 1974 Temmuz ayına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Kıbrıs Rumları ve Yunanistan arasındaki sürtüşme de devam etmiştir. Bu yüzden Yunanistan'daki cunta idaresi Makarios'u devirmeye karar vermiştir (Oberling, 1987: 126; Çay, 1989: 94-95. Bishku, 1991: 173; Janigian, 2017: 40).

2. Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 Darbesi

Kıbrıslı Rumlar ve Yunanistan arasında gerginleşen ilişkiler yüzünden Makarios, 2 Temmuz 1974'de dönemin Yunanistan Cumhurbaşkanı General Gizikis'e, Kıbrıs'taki terör olaylarından Yunanistan'ı mesul tutan bir mektup göndermiştir. Makarios, mektubunda; EOKA-B'nin Yunanistan tarafından desteklendiğini, EOKA-B'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yıkılmasını için çalıştığını iddia etmiş ve onlara bu faaliyetlerde destek olan adadaki Yunanlı subayların geri çekilmesini talep etmiştir (Çay, 1989: 94; Artuç, 1989: 110; İsmail, 1998: 122). Makarios, 6 Temmuz 1974'de Lefkoşa'da düzenlediği bir basın toplantısında bu mektubu kamuoyuna da açıklamıştır (Açıkgöz, 2006: 65). Bu açıklama üzerine Yunanistan, iktidarı ele geçirmeleri ve Makarios'u öldürmeleri için adadaki Yunan subaylara emir vermiştir (Bishku, 1991: 173; Evriviades, 1976 20-21 ve 38-39). Makarios'u devirmek için hazırlanan darbe planına "*Başkanlık Harekâtı*" adı verilmiştir. Harekât, 15 Temmuz 1974 Pazartesi günü sabahı Lefkoşa'da başlamıştır. Saat 13:00 itibarıyla da Lefkoşa'daki direniş kırılmış, saat 14:50'de, Cumhurbaşkanlığı binasında açıklama yapan Nikos Sampson, Kıbrıs Helen Cumhuriyeti'ni

kurulduğunu ilan etmiştir. Kaçmayı başaran Makarios, Birleşmiş Milletler Barış Gücü kuvvetlerine sığınmıştır. (Bishku, 1991: 174; Solsten, 1991: 42). Buradan da Ağrotur'da bulunan İngiliz üssüne geçmiştir (Oberling, 1987: 128; Alasya, 1988: 242; Solsten, 1991: 42). Yunanistan'ın emir ile Makarios'u devirmek için yapılan bu darbe sırasında 3.000'den fazla Makarios yanlısı ve Komünist AKEL partisi taraftarı öldürülmüştür (Hughes-Wilson, 2011: 84-93).

Kıbrıs Türk toplumuna karşı 1963-1964 yıllarında yapılan terör saldırılarında yer alan ve saldırılardaki vahşeti ile *Omorfa Kasabı* adıyla ünlene keza 1969 yılında “*Türklere ölüm!*” sloganı ile Rum Temsilciler Meclisi'ne giren Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığına getirilmesi, gerek Kıbrıslı Türkler gerekse de Türkiye tarafından hiç de hoş karşılanmamıştır (Oberling, 1987: 129; Sakkas ve Zhukova, 2013: 124; Solsten, 1991: 42).⁵ Makarios'u deviren darbeyi Sovyetler Birliği de hoş karşılamamış, Makarios'un devrilmesini bir NATO komplosu olarak nitelendirmiş, ABD destekli Yunan askerî cuntasının ENOSIS yoluyla Kıbrıs'ı NATO'ya katmaya çalıştığını iddia etmiştir (Drousiotis, 2016: 24).

3. Türkiye'nin Ada'ya Müdahalesi-Kıbrıs Barış Harekâtı

1974 yılında Kıbrıs'ta gerçekleşen darbeye tepki verilmemesi halinde Kıbrıs, de facto olarak Yunan toprağı haline gelmiş olacaktır (Bishku, 1991: 166). Türkiye gerek bu durumun önüne geçebilmek gerekse de milletlerarası antlaşmalarla kurulan düzenin sürekliliğini sağlamak gerekeni yapmak zorunda ve durumunda kalmıştır. Zira Türkiye, milletlerarası antlaşmalardan ve milletlerarası hukuktan doğan haklarını işletmekte gecikirse büyük güçler (*Sovyetler Birliği ve ABD*) veya üçüncü bir ülkenin (*İngiltere*) sorunun Birleşmiş Milletlere taşınması ve bu durumun de facto olarak legalleştirilmesi ihtimali mevcuttur. Bu yüzden Türkiye, garantör devletlerden birinin işgalci haline geldiği, diğerinin ise (*İngiltere*) bu duruma tepkisiz kalarak staükoyu zımnen kabul etme yoluna gittiği mevcut durumda garanti antlaşmasının 4. maddesinin taraflara tanıdığı tek başına harekete geçme hakkını kullanma yoluna gitmiştir (Sakkas ve Zhukova, 2013: 124).

Kıbrıs'ta EOKA⁶ militanları tarafından bir darbe yapıldığı haberi Ankara'ya aynı gün (15 Temmuz 1974) sabah saat 10.30'da ulaşmıştır (Birand, 1984: 27; Artuç, 1989: 117). Bu haber üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri alarm durumuna geçmiştir (Solsten, 1991: 42). Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit bu darbeden Ankara Etimesgut Havaalanı'ndayken haberdar olmuştur. Bunun üzerine Ecevit, Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan'dan bakanları toplayıp, durumu izlemesini istemiştir. Kendisi

⁵ “1973 yılında yapılan genel seçimlerle Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı seçilen Rauf Denктаş, Nikos Sampson'un Cumhurbaşkanlığına getirilmesinin Kıbrıslı Türkler için kabul edilemez bir şey olduğunu ifade etmiştir” (Artuç, 1989: 113, Bishku, 1991: 17).

⁶ EOKA-Ethniki Organosis Kypriou Agoniston' (Kıbrıslı Savaşçıların Ulusal Organizasyonu). İlk EOKA örgütü Albay Grivas tarafından kurulmuş ve 1955-1960 yılları arasında, İngiliz idaresi döneminde faal olmuştur. İkincisi olan EOKA-B ise 1971-1974 arasında faaldir. (Bishku, 1991: 168).

önceden planlanan programı kapsamında Afyon'da çiftçilerle görüşmeye gitmiş ve altı saat sonra da Ankara'ya geri dönmüştür (Mütercimler, 1990: 138).

Ankara'da aynı günün akşamında Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün de katıldığı Bakanlar Kurulu toplantısı düzenlenmiştir. Ancak 19:30'da başlayan toplantıya saat 21:45'te ara verilmiş ve Milli Güvenlik Kurulu toplantısına geçilmiştir. Milli Güvenlik Kurulu da Bakanlar Kurulu'na "*Türkiye'nin yüksek menfaatlerinin korunması ve güvenliğinin sağlanması için gereken tüm hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınması*" yönünde tavsiyede bulunmuştur. Milli Güvenlik Kurulu toplantısı ve yayınlanan tavsiye kararını takiben gece saat 01:00'de Bakanlar Kurulu tekrar toplanmıştır. Bakanlar Kurulu, Başbakan Bülent Ecevit'i İngiltere ve diğer devletlerle diplomatik ilişkileri yürütmek ve Milli Güvenlik Kurulu'nun tavsiyesi kararına uymak için gereken tüm tedbirleri almak konusunda tam yetkilendirmiştir (Sarıca, v.d. , 1975: 180; Toluner, 1977: 265; Artuç, 1989: 119-120,123).

Başbakan Ecevit, bu kararı takiben 16 Temmuz 1974 sabahı ilk iş olarak muhalefet partilerinin başkanlarıyla üç saate yakın süren bir toplantı yapmış ve onları konu ile ilgili olarak bilgilendirmiştir. Toplantıya katılan ve durumla ilgili bilgilendirilen isimler şunlardır: Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel, Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle, Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim ve Milli Birlik Grubu Başkanı Fahri Özdilek. Toplantıdan sonra açıklama yapan Ecevit, 16 Temmuz 1974 tarihinde konu ile ilgili alınan tedbirler ve yapılan girişimler hakkında bilgi vermiştir. Bu girişimler kapsamında Türkiye, bir diğer garantör devlet olan İngiltere'ye işbirliği talebinde bulunmuş, konu ile ilgili olarak diplomatik girişimler kapsamında Birleşmiş Milletler ile NATO nezdinde başvuruda bulunmuştur (Açıkgöz, 2006: 69). Kıbrıs'ta meydana gelen darbeyi Türkiye'ye göre adada gerçekleşen darbe, anayasal düzeninin yıkarak gayri meşru bir iradenin kurmayı amaçlayan illegal bir girişimdir. Keza bu durum Kıbrıs konusundaki antlaşmaların açık bir ihlalidir. Türkiye'nin açıklamaları üzerine İngiltere de darbeyi tanımadığını açıklamak zorunda kalmıştır. Birleşmiş Milletler ve NATO da, Kıbrıs'taki darbenin Akdenizde ve dünyada barışı sağlama çabaları yönünden büyük bir engel olacağını belirtmiştir (Eroğlu, 1975: 49-50; Armaoğlu, 1986: 802).

Bu dönemde Akdeniz ve Ortadoğu bölgesindeki mevcudiyetini arttırmak isteyen Sovyetler Birliği de, SSCB'ye yakın davranan Makarios'un bir darbe ile devrilmesinden oldukça rahatsız olmuştur. Bu memnuniyetsizliğini ifade eden Sovyetler Birliği, Yunanistan'ı sert bir şekilde ikaz etmiştir (Eroğlu, 1975: 50; Artuç, 1989: 128). Sovyetler'in bu tutumu üzerine Yunanistan'ı tamamen kendi safına çekmek isteyen ABD konu ile ilgili daha ılımlı bir açıklama yapmakla yetinmiştir. Ancak ABD, her ikisi de NATO üyesi olan ve ittifakın güney kanadında yer alan Türkiye ile Yunanistan arasında bir çatışma çıkmaması için tarafları ikaz etme ve sorunun barışçı yollardan çözülmesini için çalışma yoluna gitmiştir (Sarıca, v.d., 1975: 186; Eroğlu, 1975: 50, Hannay, 2004: 3). Bu gergin ortamda Türkiye'nin, garanti antlaşması'nın 4. maddesi uyarınca istişarede bulunma isteğini İngiltere kabul etmiştir. Bunun üzerine Başbakan Ecevit, İngiliz yetkilileri ile görüşmelerde bulunmak üzere 17

Temmuz 1974'te, Londra'ya gitmiştir (Açıkgöz, 2006: 70). Ecevit Londra'da, İngiltere Başbakanı Harold Wilson, İngiltere Dışışleri Bakanı James Callaghan ve konu ile ilgili görüşmelerde bulunmak üzere Londra'ya gelen Amerika Dışışleri Bakanı Henry Kissenger'ın yardımcısı Joseph Sisco görüşmelerde bulunmuştur (Toluner, 1977: 267-268; Açıkgöz, 2006: 70).

İngiltere görüşmelerde garanti antlaşması'nın kendisine silahlı müdahale hakkı vermediğini tezini öne sürmüştür (Sosten, 1991: 42). Bundaki ana amaç ise olayların soğutulması ve zamana yayılarak kanıksanmasını sağlamaktır. Bir diğer amaç ise Türkiye'nin bölgede güçlenmesi ve stratejik dengeleri kendi lehine değiştirmesinin önlenmesidir. Bu yüzden İngiltere olası bir Türk müdahalesini önlemeye çalışmıştır (Hale, 2003: 161; Oberling, 1987: 130). Diğer taraftan NATO da gerginliğin sıcak çatışmaya dönüşmemesi için 17 Temmuz 1974'te yaptığı toplantıda Kıbrıs'ta darbeye katılan Yunan subaylarının adayları bir an önce terk etmelerini ve eski duruma geri dönülmesini istemiştir (Açıkgöz, 2006: 71).

18 Temmuz 1974'te Başbakan Ecevit Amerikan Temsilcisi Joseph Sisco ile Londra'da tekrar bir araya gelmiş, yapılan görüşmelerde olası bir Türk-Yunan savaşı ile bu savaşın NATO'ya etkisi, Sovyetler Birliği'nin bu duruma tepkisi gibi konular masaya yatırılmıştır. ABD doğal olarak, Türkiye'nin Türk-Yunan savaşına yol açabilecek ve Sovyetler Birliği'nin müdahalesini beraberinde getirecek askerî harekâta girişmesine karşı çıkmıştır (İsmail, 1988: 136; Toluner, 1977: 268). Ecevit, Amerikan Temsilcisi Sisco ile yaptığı görüşmeden sonra yaptığı açıklamada Yunanistan'ın Kıbrıs'a devamlı asker yıldığını ifade etmiştir (Açıkgöz, 2006: 71). Ecevit'le Sisco arasında görüşmeler devam ederken aynı gün 18 Temmuz'da Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ve Maliye Bakanı Deniz Baykal, muhalefet partilerinin liderleri ile biraraya gelmiş ve onlara Kıbrıs'a müdahalenin artık kaçınılmaz bir hal adığı bilgisi verilmiştir. Bu karara Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ve Kontenjan Grubu Başkanı Nihat Erim muhalefet etmiştir (Arslan, 1990: 68).

Londra'da iki gün boyunca diplomatik temaslarda bulunan Bülent Ecevit başkanlığındaki Türk heyeti 19 Temmuz 1974 gece saat 02:00'de Türkiye'ye dönmüştür. Başbakan Ecevit, ilk iş olarak Genelkurmay Başkanlığı'na giderek hazırlıklar hakkında bilgi almış ve ordu komuta kademesine gelişmeler hakkında bilgi vermiştir. Sorunun diplomatik yollardan çözüme ihtimalinin çok düşük olduğunu bu yüzden askerî harekâtın kaçınılmaz olduğunu ifade eden Ecevit, harekâtın amacının Kıbrıs'ın bağımsızlığını sağlamak ve Kıbrıs Türk toplumunu korumak olarak ilan edileceğini ifade etmiştir (Artuç, 1989: 143-144; Oberling, 1987: 132).

Aynı gece Ankara'da Genelkurmay Başkanlığı'nda yapılan bu toplantıda Bakanlar Kurulu'nca oy birliği ile Kıbrıs'a müdahale kararı alınmıştır. 19 Temmuz 1974 sabahın erken saatlerinde Genelkurmay Başkanlığı'na ulaşan kararda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Ada'daki Türk toplumunun güvenliğini sağlamak üzere ertesi gün, 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a çıkarma yapması emir verilmiştir (Artuç, 1989: 146). Harekâtın başlangıç tarihi Kıbrıs Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denktaş'a,

Türkiye'nin Kıbrıs Büyükelçisi Asaf İnhan tarafından 19 Temmuz 1974 akşamı bizzat bildirilmiştir (Artuç, 1989: 159; Denктаş, 1999: 368; Günsev, 1999: 103).

4. Niki-Zafer Operasyonu

20 Temmuz 1974 sabah erken saatlerde Türk Ordusunun öncüleri Kıbrıs'ın Kuzey kısmına çıkmaya başlamıştır. Türkiye, ilk başta geniş kapsamlı bir hareket düşünmemiştir. Bu yüzden ilk dalgada adaya çıkan askerî birlikler çıkarmanın ilk günü ele geçirilen Girne sahilindeki köprübaşını güçlendirmekle iktifa etmiş ve olası bir karşı saldırıya karşı tertibat almıştır.

Türkiye'nin bu hareketi ile sadece adadaki tansiyon yükselmemiştir; Albaylar Cuntası kontrolündeki Yunanistanı da karışmıştır. Ülkede tam anlamıyla kaos ve kargaşa hâkim olmuştur. Türkiye'nin bu hareketine karşı ilan edilen seferberlik ve askerî hazırlıklar karmaşa ve plansızlık yüzünden tam anlamıyla fiyaskoya dönüşmüştür. Bu kaos ortamında daha önce hazırlanmış olan müdahale planlarının hepsi askıya alınmıştır. Bu müdahale ve karşı saldırı planlarının büyük kısmı Türk çıkartma kuvvetlerine karşı yapılacak hava saldırıları şeklindedir. Planların askıya alınmasının sebebi olarak Kıbrıs'ın Yunan anakarasına uzak olması, bu sebeple gönderilecek uçakların ada üzerinde birkaç dakikadan fazla kalamayacağı ve bu sürede de etkili bir saldırı yapılamayacağı, keza gönderilecek uçakların bu sayılan sebeplerden dolayı geri dönme şanslarının çok az olması gösterilmiştir. Bu yüzden adaya nakliye uçakları ile bir Komando taburunun gönderilmesine karar verilmiştir. Nakliyede ilk önce Yunan Olimpik Havayolları'nın uçaklarının kullanılması planlanmıştır. Böylece olası bir sıcak temasta Yunan Devleti'nin adaya resmen müdahil olmadığı iddia edilebileceği düşünülmüştür. Ancak bu plan da Olimpik Havayolları'nın devlete ait olması ve ticari jet uçaklarının çatışma ortamında iniş kalkışının yaratacağı sorunlar sebebiyle bu plandan da vazgeçilmiştir. Yapılan tüm görüşmeler ve toplantılardan sonra Yunan Hava Kuvvetleri askerî nakliye uçaklarının operasyonda kullanılması en uygun çözüm olarak kabul edilmiştir (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013).

Yapılması planlanan bu operasyonun pratikte ne Rumlara ne de adadaki Yunan güçlerine önemli bir katkısı olmayacaktır. Sadece takviye kuvvetlerin geleceği düşüncesi ile adadaki birliklerin morali yükseltmesi ve çatışmanın uzatılarak uluslararası toplumun müdahale etmesi için zaman kazanılması amaçlanmıştır. Şu bir gerçektir ki Yunanistan Türkiye ile topyekün savaşa yol açabilecek bir çatışmayı göze alamayacaktır ancak hiç bir şey yapmadan da durmayacaktır (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013).

Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan önce, 1969 yılında Yunanistan o zamanki Batı Almanya'dan 35 Noratlas nakliye uçağı almıştır. Fransız-Alman ortak üretimi bir uçak olan Noratlas, çift motorlu orta büyüklükte bir nakliye uçağıdır. 7.5 saat havada kalabilen Noratlas'ın ve 6.000 kg taşıma kapasitesi vardır. Bu haliyle uçak tam donanımlı 38 paraşütçü taşıyabilmektedir. Uçağın bekasının arttırılması için geliştirilmiş özel yangın söndürme tertibatı vardır. Ayrıca orjinal modellerinde yer ateşinden korunmak

için kokpitte çeşitli pozisyonlara yerleştirilmiş 31 adet 8 mm kalınlığında zırh plakası da mevcuttur. Ancak Yunanistan'a satılan uçaklarda bu zırh plakaları yoktur (Karkaletsis, 2013).

Daha yeni olan bu uçaklar gelene kadar Yunan Hava Kuvvetleri nakliye için Amerikan yapımı olan ve İkinci Dünya Savaşı eskisi C-47 Dakota uçaklarını kullanmıştır. Alımdan bir yıl sonra Yunan Hava Kuvvetleri 1970 baharında, Noratlas uçaklarından müteşekkil 354. Ulaştırma Filosu'nu kurmuştur. Bunun öncesinde, pilotlar, telsiz operatörleri ve teknisyenler eğitim almak için Batı Almanya'ya gitmiştir. 354. Filo kuruluşunu takiben Yunan Hava Kuvvetleri'nin nakliye işlerinin büyük kısmını devralmıştır (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013).

20 Temmuz 1974'te Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesi Yunanistan açısından tam bir sürpriz olmuştur. Bu şok sadece Atina ile sınırlı kalmamış, Kıbrıslı Rumlar da çıkarma haberini şaşkınlıkla izlemiştir. Çıkarmanın yapıldığı plajda Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK), Girne yakınlarındaki Pladini, operasyondaki adıyla "Yavuz Çıkarma Plajı"nda küçük (300 × 100 m) ama değerli bir köprübaşı oluşturmuştur. Bu köprübaşı 48 saat içinde genişletilecek ve daha büyük birliklerin intikaline yer açılacaktır. Bu yüzden Rum Milli Muhafız Ordusu (RMMO) bu köprübaşını bir an önce ortadan kaldırmaya çalışmıştır ancak bu amaçla yapılan saldırılar başarısız olmuştur.⁷

Çıkarma haberi üzerine Atina'da Yunan Milli Savunma Bakanlığı'nda kargaşa yaşanmıştır. İlk Türk askerleri Girne sahiline çıkmasından üç saat sonra, saat 08.30'da Yunan Genelkurmay Karargâhı'nda savaş konseyi toplanmıştır. Toplantıya Cumhurbaşkanı General Faidon Gizikis, Başbakan Adamantios Androutopoulos, Milli Savunma ve Dışişleri Bakanları ile diğer yetkililer katılmıştır. Toplantıya kafa karışıklığı ve inisiyatif alma isteksizliği hâkim olmuştur. Tamamen askerî düzeyde alınan kararlar arasında genel seferberlik ilanı bulunmaktadır. Buna ek olarak Ege adalarındaki askerî birliklerin takviye edilmesine karar verilmiştir (Karkaletsis, 2013).

Kıbrıs'la ilgili doğrudan bir karar alınmamış ama olası bir çatışma ve Türk Hava Kuvvetleri saldırısına karşı Yunan savaş uçaklarının alanlara dağıtılmasına ve Girit'teki Kastelli havaalanında bulunan F-84F savaş uçaklarının savaşa hazır hale getirilmesine karar verilmiştir. Keza Noratlas nakliye filosu da alarm durumuna geçmiştir. Operasyonda Yunan Hava Kuvvetleri'nin 354. Ulaştırma Filosu'nun (*Pegasus*) artık demode olmaya başlayan Nord 2501 Noratlas (20 adet) ve C- 47 Dakota (10 adet) uçakları kullanılmasına karar verildiği için uçaklar Souda havaalanında toplanmaya başlamıştır (Erickson ve Uyar, 2020: 148). Nakliye filosu personeline verilen bilgi çok önemli, çok gizli bir göreve hazırlanıldığı olmuştur. Filunun görevi de kısa sürede belli olmuştur; Yunan komando birliklerinin Kıbrıs'a havadan nakli (Solanakis, 2008). Plan gereğince uçaklar Girit'ten gece karanlığında kalkacak ve Kıbrıs'a refakatçisiz, alçak irtifadan, radyoları ve seyir ışıkları kapalı olarak uçacaktır. Varış noktası Lefkoşa Havaalanı alanı olarak açıklanmıştır. Bu yüzden nakliye filosu uçuş ekipleri, Lefkoşa hava alanındaki uçuş ve yaklaşma şekli hakkında alelacele bilgilendirilmiştir. Uçaklar hızlı bir şekilde

⁷ "20 Temmuz 1974 sabahı çıkarma bölgesine yönelen biri motorize, iki RMMO taburu Türk Hava Kuvvetleri'nin saldırısına uğramış ve ağır zayıat vermiştir" (Karkaletsis, 2013).

havaalanına inip kargolarını bırakması öngörülmüştür. Hasar alan uçakların mürettebatı sağlam olan uçaklara nakledilecektir. Bu sırada motorları çalışır durumda bekleyecek olan uçaklar vakit kaybetmeden tekrar havalanacak, geldikleri yoldan Yunanistan'daki üslerine geri dönecektir (Solanakis, 2008). Planlanan operasyon bu şekildedir.

Operasyon, Yunan Hava Kuvvetleri'nin Girit'teki Souda Körfezi'nde yer alan 115. Filosu'nun bulunduğu hava üssünde başlamıştır. Adaya gönderilecek olan Yunan 1. Komando Taburu tüm ağırlıkları ile fazla dikkat çekmemeye çalışılarak üsse taşınmıştır. Ama bu hareketliliğin ABD ve Sovyet istihbaratının dikkatinden kaçtığını düşünmek pek de akılcı olmayacaktır. Yunan tarafınca gizlilik içerisinde yürütülmeye çalışılan bu operasyonun kod adı "Niki-Zafer" olarak konulmuştur. 21 Temmuz Pazar akşamı, saat 20.00 itibarıyla Yunan komandoları üsse intikal etmiştir. 1. Komando Taburu Girit adasındaki Hanya, Maleme'de bulunmaktadır. 21 Temmuz sabahı, zaten teyakkuz durumunda olan taburda olağandışı bir hareketlilik gözlemlenmiştir. Taburun deniz yoluyla doğu Ege'deki bir adaya, büyük olasılıkla Rodos'a, gitmek için hazır olması emir gelmiştir. Ancak bu emir öğleden sonra gelen yeni bir emirle iptal edilmiş ve birliğin havayoluyla Kıbrıs'a taşınacağı ilan edilmiştir. 21 Temmuz gece geç saatlerde taburun personel ve ağırlıklarının uçaklara yüklenmesi tamamlanmıştır. Her Noratlas nakliye uçağına 30 komando bindirilmiştir, her üç uçaktan birinde de bir bölük komutanı ayrıca uçaklara binmiştir (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013).

Hazırlıkların tamamlanmasını müteakiben ilk uçak 21 Temmuz gecesi saat 22:30'da Souda'dan havalanmıştır. Plana göre uçaklar birbirini 5 dakika arayla takip ederek havalanacak ve geceyarısını biraz geçe tüm filo havada olacaktır (Solanakis, 2008; Karkaletsis, 2013; Erickson ve Uyar, 2020: 148). Toplam uçuş süresi 2 saat kadar hesaplandığı için tüm operasyon (*Souda'dan kalkış, Kıbrıs'a uçuş, Lefkoşa Havaalanına iniş ve geri kalkış*) karanlıkta yapılacak ve bu sayede Türk Hava Kuvvetlerinin müdahalesinden korunulmuş olacaktır. Tespit edilmemek ve Türkiye ile mümkün mertebe karşı karşıya gelmemek için Lefkoşa Havaalanı'ndan gün ışığında kesinlikle kalkış yapılmayacaktır (Solanakis, 2008).

İlk beş uçak plana uygun olarak kalkış yapmıştır ancak bundan sonra aksilikler birbirini takip etmiş ve diğer uçakların kalkışlarında da aksamalar meydana gelmiştir. En son alandan ayrılan uçak kalkış izni iptal edilmesine rağmen havalanan Niki-15 olmuştur. Bundan sonraki tüm kalkışlar iptal edilmiş; geri kalan 5 Noratlas ve taburun ağırlıklarını taşıyan Dakota'ların hepsi yerde kalmıştır. Noratlas pilotları seyir esnasında Türk radarlarından kaçmak için 300-500 ft'te uçacak, adaya yaklaştıklarında ise bu seviye 50 ft'e kadar inecektir (Erickson ve Uyar, 2020: 148).

Üsten kalkan uçaklar rotaya girmek için Hanya üzerinde 7.000 feet'e tırmanmıştır. Uçaklar buradan Beyaz Dağları aşarak denize yönelmiş ve deniz üzerine gelince 500 ft (152 m) feet'e alçalmıştır. Fark edilmemek için radyolar seyir ışıkları kapatılmıştır. Uçaklar 34' Kuzey-27' Doğu noktasına kadar güney-doğu istikametinde uçmuştur. Bu noktaya geldikten sonraysa rotalarını doğuya, Kıbrıs'a doğru

çevirmişlerdir. Artık önlerindeki bölge Türk Hava Kuvvetleri'nin kontrolündedir ve fark edilmeleri halinde kurtulmaları imkânsız olacaktır. Yunan Hava Kuvvetleri koruma sağlayamadığı için tek korunma yolları karanlığın sağladığı perde ve baskının yaratacağı sürpriz etkisidir. Seyrüsefer (*Navigasyon*) konusunda da yer desteği olmadığı için uçaktaki uçuş ve seyir subaylarına çok iş düşmektedir. Her uçak tek başına ve diğer uçaklarla görsel temas olmadan uçtuğu için uçuş ekibi diğerlerinin nerede olduğunu tahmin etmek ve olumsuz bir duruma karşı sürekli hazırlıklı olmak durumunda olmuştur.

Noratlas Uçaklarının Uçuş Rotası

Gece yarısından kısa bir süre önce, Kıbrıs'taki Yunan ve Rum askerî yetkililerine, Lefkoşa'nın yaklaşık 20 km güneydoğusundaki Lakatamia Hava Üssü'ne, Tympos havaalanındaki pistin gelen nakliye uçaklarının inebilmesi için etkinleştirilmesi emri gitmiştir. Ancak daha sonra planda tekrar değişikliğe gidilmiş, Noratlas nakliye filosunun Lefkoşa'ya inmesine karar verilmiştir. Bu karar operasyonun başarılı olma ihtimalinin dönüm noktasıdır. Yunanistan cephe hattına güvenli bir mesafede olan Tympos Hava alanı konusundaki tercihini değiştirmemiş olsaydı operasyon muhtemelen farklı şekilde gelişecek ve başarılı olacaktır (Karkaletsis, 2013). Zira Yunan takviye güçlerinin gelişinden haberdar olmayan Rumlar Türk Hava Kuvvetleri tarafından vurulan havaalanı ve pistte oluşan hasarı onarmak için uğraşmaktaydılar ve bölge üzerinde uçan Yunan uçakları olmadığı için, yaklaşan her uçağı düşman olarak görüp ateş açacakları aşikardır.

4.1. Kıbrıs'a Uçuş

Uçuş zorlu şartlara gerçekleşmiştir. Pilotların kullanabileceği tek yardımcı, sabit bir hızı korumak için gyromagnet pusulası, hız göstergesi, her dönüş noktasını hesaplamak için zamanlayıcı ve

irtifa göstergesidir. Adaya güneyden yaklaşırken tırmanışa geçen ve tam yüklü olduklarından iniş için irtifa ve hız kazanmak için yükselen uçaklar adaya yaklaşım sırasında 1.500 feet'e inmiş ve daha da alçalmaya başlamışlardır. Uçaklar adaya batı yönünden yaklaştıkları için adanın güneybatısında yer alan Amerikan 6. Filosuna çok yaklaşmıştır. Bunun üzerine ABD gemileri onları fark etmiştir. Hatta uçaklardan biri uçak gemisine oldukça yakın geçmiştir ancak durumdan haberdar olan Amerikalılar fazla bir tepki vermemiştir. Uçakların bir kısmı da ABD gemilerinden sakınmak isterken İngiliz Akrotori (*Ağrotur*) Üssü'nün üzerinden geçmiştir. Türkiye'nin tepkisini çekmek istemeyen İngiltere aynı şeyin tekrarı halinde Yunan uçaklarına müdahale edeceklerini Yunanistan'a bildirmiştir. Denizden yaklaşan ve ada üzerine gelen Yunan uçakları Trodos dağlarının zirvelerini geçtikten sonra iniş için hızla alçalmaya başlamıştır (The History of Nicosia Airport, 2022). Havaalanından yaklaşık 16 km uzaklıkta ve 600 m yükseklikteyken uçaklar sabahki Türk Hava kuvvetleri bombardımanı sırasında tahrip edilen ve yanmaya başlayan Rum mevzilerinin ışıkları ile karşılaşmıştır. Bu ışıkları nirengi noktası olarak kullanan uçaklar Lefkoşa Havaalanı'na doğru yönlenmeye başlamıştır. Bu sırada bazı uçaklara yerdeki Mücahit mevzilerinden hafif silahlarla ateş açılmıştır. Bu ateşlerden kurtulmak için manevra yapan pilotlar ateşlerin Havaalanı yaklaşımında azalmasını beklerken daha da şiddetlendiğini görmüştür. Bu da uçak mürettebatında büyük şaşkınlığa sebep olmuştur zira Yunanlı pilotlara uçuş öncesi verilen briefingte bölgenin Kıbrıslı Rumların kontrolünde olduğu ve kendilerinin geleceğinden haberdar oldukları bilgisi verilmiştir. Ancak Lefkoşa Havaalanı'nda konuşlu RMMO 195. Uçaksavar Taburu'na Yunan uçaklarının varlığı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bunun sonucunda Rumlar Türk Hava Kuvvetleri'nin gece uçmadığını bilmelerine rağmen gelen uçaklara ateş açmışlardır (Erickson ve Uyar, 2020: 148-149). Yerden açılan uçaksavar ateşine rağmen Niki-1, Niki-2 ve Niki-3 alana inmeyi başarmıştır.⁸ Ancak takip eden uçak, Niki-4 bu kadar şanslı değildir. Alana yaklaşırken isabet alan uçak yanmaya başlamış ve piste 3-4 km kala, BM Barış Gücü'nün kampı yakınlarında yere çakılmıştır. Uçaktakilerden bir Yunan askeri yaralı olarak kurtulurken diğerlerinin hepsi ölmüştür (Solanakis, 2008; Erickson ve Uyar, 2020: 149; The History of Nicosia Airport, 2022).

Takip eden uçaklardan Niki-7 bir motorundan isabet almış diğer motorunda da yangın çıkmıştır buna pilot uçağı indirmeyi başarmıştır. İniş esnasında iki komando ölmüş, 11'i ise çıkan yangında yaralanmıştır. Yerden açılan ateşten sakınmak için bazı Noratlas pilotları tüm seyir ışıklarını yakarak uçaklarının milliyetlerini göstermeye çalışmıştır. Ama bu da yerden gelen ateşi azaltmamıştır. Uçakların büyük kısmı yere indikten ve gelenlerin Yunanlı takviyeler olduğu fark edildikten sonra uçaksavar ateşi kesilmiştir Solanakis, 2008; The History of Nicosia Airport, 2022). Sonuç olarak harekâta 20 Noratlas ve 10 C-47 Dakota'nın katılması planlanmış ancak planlama ve koordinasyon hataları sonucunda bu sayının ancak yarısı, yani 15 uçak harekâta katılabilemiştir. Bu uçaklardan birisi Kıbrıs'a gidiş yolunda rotasından çıktığı için Rodos'a geri dönmüş, Kıbrıs'a ulaşan 14 uçaktan en sona

⁸ İlk iki uçak yoğun ateş altında sırasıyla 01.52 ve 01.55'te alana inmiştir. İniş sırasında hasar alan Niki-3 Yunan askerleri tarafından yerde tahrip edilmiştir (Karkaletsis, 2013; The History of Nicosia Airport, 2022).

kalanı da Atina'dan gelen emir üzerine yere inmeden geri dönüşe geçmiştir (Erickson ve Uyar, 2020: 148). Geri kalan 13 uçaktan dört tanesi de ya da düşürülmüş ya da tahrip edilmek zorunda kalmış, 9 uçak geri dönüş yoluna çıkabilmiştir (Erickson ve Uyar, 2020: 149).

Güneş ışımadan az önce taburun ağırlıklarının bir kısmını taşıyan Niki-15'te alana inmeyi başarmıştır. İnen uçaklar yükünü alalacele boşaltıp geri kalkışa geçmiştir. Ancak motorlarında sorun olan Niki-3 ile neredeyse tamamı yanan Niki-7 ve yakıtı biten Niki-12, Yunan Hava Kuvvetleri'nden gelen emir doğrultusunda Yunan müdahalesinin izlerini silmek için yerde tahrip edilmiştir (Erickson ve Uyar, 2020: 149; The History of Nicosia Airport, 2022). Zira Yunanistan Türkiye ile resmen savaşta değildir. Alana inen ve yüklerini boşaltan uçaklar hızlı şekilde kalkış için hazırlanmışlardır. Dönüş sırasında gün ışıyacağı için endişe doruğa ulaşmıştır. Dönüş yolunda Yunanlı pilotlar sürekli kuzeye bakmıştır. Yunan hava sahasına girene kadar sessiz kalan uçaklar, kendi hava sahalarına girmelerini takiben Kerpe'den sonra devriye gezen Yunan savaş uçakları ile irtibata geçmiştir. Saat 03.00 sıralarında, iki F-102A uçağı, geri dönen Noratlas'lara eşlik etmek için Kandiyе havaalanından havalandırılmıştır. Uçakların kuzeyinde ise Tanagra hava üssünden kalkan iki F-4E uçağı ek koruma sağlamıştır. Avcı koruması altındaki Noratlas'lardan ilki, 05.50'de Souda'ya inmiştir. Yakıtı biten bazı uçaklar ise Rodos'a inmek zorunda kalmıştır (Karkaletsis, 2013).

Sonuç

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nın sonunda iki cephede Ruslarla savaşan Osmanlı Devleti özellikle Balkanlarda büyük toprak kaybına uğramıştır. Bunun sonucunda da Rus ordusu Yeşilköy'e kadar ilerlemiştir Başkent İstanbul'un savaş alanı haline dönmemesi için Osmanlı Devleti oldukça ağır şartları olan Ayatefanos Antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu şartlarının kabulünün Avrupa'daki güç dengesini bozma ihtimalinin önüne geçilmesi için yine 1878 yılında Berlin Konferansı toplanmış ve Çarlık Rusyası'nın kazanımlarının kısıtlanması sağlanmıştır. Rusya'nın Balkanlardaki bu hızlı ilerlemesi İngiltere'yi rahatsız etmiş, Rusya'nın Akdeniz havzasına inmesini engellemek, bu mümkün olmazsa İngiliz sömürge yolunun güvenliğinin sağlanması öncelikli hedefi haline almıştır. Bunun sonucu olarak da Süveyş Kanalı'nın yaklaşımlında kalan Kıbrıs adası daha da önem kazanmıştır. Bu önemin sonucu olarak da İngiltere, Rusya'ya karşı destek vermenin karşılığı olarak Kıbrıs'ı Osmanlı Devleti'nden talep etmiştir. Talep kabul edilmek zorunda kalmış, yönetimi İngiltere'ye bırakılan ada Birinci Dünya Savaşı'na kadar Osmanlı toprağı olarak kabul edilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'nin Almanya safında savaşa girmesi ile değişmiş, İngiltere adayı tek taraflı olarak ilhak etmiştir. Bu ilhak ve sonucunda İngiliz sömürge idaresi Kıbrıs'ta 1960 yılına kadar devam etmiştir. Ancak 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşu, daha sonra da Yunanistan'ın Makarios'u devirerek bir oldubitti ile adayı ilhak etme çabası adadaki ve Doğu Akdeniz'deki dengeleri değiştirmiştir. Türkiye bu duruma tepkisiz kalamamış ve Türkiye'nin duruma tepkisi, adaya Kıbrıs

Cumhuriyeti’ni kuran anlaşmaların sağladığı garantörlük hakkını kullanarak asker göndermek olmuştur. Yunanlıların ve Kıbrıslı Rumların adayı bir oldubitti ile Yunanistan’a ilhak etmek ve adadaki Müslüman Türk nüfusu tasfiye etme çabalarının önlenmesi için yapılan Kıbrıs Barış Harekâtı sebebiyle, 20. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’daki dengeler temelinden değişmiştir. Bu çalışmada değinilen ve Kıbrıs Barış Harekâtı’nın ilk günlerinde (21-22 Temmuz) cereyan eden olayın gösterdiği üzere Yunanistan bu dengeyi kendi lehine değiştirmek adına fiili hareketlere girmekten çekinmemiştir. Bu fiili hareketler konusunda ne kadar ileri gidilebileceğine makalenin konusu olan Nikiforos Operasyonu güzel bir örnektir. Yunanistan, NATO üyesi olmasına aldırmadan Türkiye’ye karşı savaşmak için adaya asker göndermiştir. Ancak asker sevkiyatı sırasında yaşanan olumsuzluklar ve koordinasyon hataları sebebiyle istediği başarıyı elde edememiştir. Ancak gö ardı edilmemesi gereken nokta tavır almakta tereddüt etmemeleridir. Bu tutuma bir başka örnek olarak da 1992 yılında Ege’de yaşanan İkizce (Kardak) kayalıkları krizi verilebilir. Kıbrıs Barış Harekâtı’nın sıcak çatışma ortamında gözden kaçan bu olayda Yunanistan’ın takındığı tavır ve izlediği politika unutulmamalı ve bu ülkeye yönelik strateji ve politikaların geliştirilmesi aşamasında, örnek olay olarak dikkate alınmalıdır. Ezcümle stratejinin önemli kurallarından birisi olan düşmanı hafife almamak gereklidir. Zira bir Türk atasözünün de dediği gibi: “Sü uyur, düşman uyumaz.” Bu çalışmada bu örnek olay üzerinden dikkat çekilmeye çalışılan nokta budur. Bir diğer nokta da Egenin karşı kıyısındaki bu devletin ve toplumun ne kadar cüretkâr hareketler yapabileceğidir.

Kaynaklar

- Açıkgöz, Serkan (2006). *Kıbrıs Barış Harekâtı*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alasya, H. Fikret (1988). *Tarihte Kıbrıs*. Lefkoşe: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Genel Merkezi.
- Armaoğlu, Fahir (1986). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi (1914-1980)*. Ankara: İş Bankası Yayınları.
- Artuç, İbrahim (1989). *Kıbrıs’ta Savaş ve Barış*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Arslan, Mehmet (1990). *Kıbrıs Barış Harekâtı’nın Perde Arkası*. İstanbul: Akabe Yayınları:78.
- Balyemez, Mehmet (2021). *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasî Örgütlenmeleri (1923-1960)*. Ankara: AnkaraTürk Tarih Kurumu Yayınları, Sayı: 16.
- Birand, Mehmet Ali (1984). *30 Sıcak Gün*. İstanbul: Milliyet Yayınları.
- Bishku, Michael B. (1991). “Turkey, Greece And The Cyprus Conflict”. *Journal of Third World Studies*. 8(1). 165-179.
- Borowiec, Andrew (2000). *Cyprus: A Troubled Island*. Westport, CT: Praeger.

- Çay, Abdulhaluk (1989). *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Sayı: A13.
- Çevikel, Nuri (2000). *Kıbrıs Eyaleti, Yönetim, Kilise, Ayan ve Halk (1750-1800)*. Mağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Denktaş, Rauf (1999). *Rauf Denktaş'ın Hatıraları* Cilt: 9. İstanbul: Boğaziçi Yayınları: 255.
- Drousiotis, Makarios (2016). *The Cyprus Crisis And The Cold War*. Nicosia: Alfadi Books.
- Erickson, Edward J. ve Uyar, Mesut (2020). *Phase Line Attila, The Amphibious Campaign for Cyprus, 1974*. Quantico, Virginia: Marine Corps University Press.
- Eroğlu, Hamza (1975). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı*. Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi.
- Evriviades, Marios L. (1976). "The Problem of Cyprus". *Current History*. 70(412). 18-21 ve 38-42.
- Gökçe, Turan (1998). "1571 Yılında İç-İl Sancağından Sürülüp Kıbrıs'ta İskân Edilen Aileler". *Ege Üniversitesi Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*. 2(2). 1-78.
- Günsev, Mesut (1999). *20 Temmuz Şafak Vakti Kıbrıs'ta*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Hale, William (2003). *Türk Dış Politikası (1974-2000)*. (Çev. Petek Demir). İstanbul: Mart Matbaası.
- Hannay, David (2004). *Cyprus: The Search For a Solution*. New York: I.B. Tauris.
- Hughes-Wilson, John (2011). "The Forgotten War, A Brief History of The Battle For Cyprus, 1974". *The Royal United Services Institute-Rusi Journal*. 156(5). 84-93.
- İnalçık, Halil (1969). *Ottoman Policy And Adminastriation in Cyprus After The Conquest*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- İsmail, Sebahattin (1998). *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.
- Janigian, Alan M. (2017). *The Cypriot-Turkish Conflict And NATO-European Union Cooperation*. Yüksek Lisans Tezi. Monterey, California: Naval Postgraduate School.
- Karaca, Erdem (2010). *Türk Basınında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1975-1983)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Karkaletsis, Stavros (2013). "Miyon "Zafer" 1974, Kıbrıs'ta Hava İndirme Operasyonu". <https://archive.md/20200201083411/https://averoph.wordpress.com/2013/07/24/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%B7-%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B71974-%CE%B7->

[%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CE%B1%CF%85%CF%84%CE%BF%CE%BA%CF%84/#selection-2351.0-7655.56](#)

(Erişim Tarihi: 05.04.2022).

- Mütercimler, Erol (1990). *Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*. İstanbul: Yaprak Yayınevi.
- Oberling, Pierre (1987). *Bellapais'e Giden Yol*, (Çev. Mehmet Erdoğan), Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- O'Malley, Brendan ve Craig, Ian (2001). *The Cyprus Conspiracy: America, Espionage and the Turkish Invasion*. Londra ve New York: I.B.Tauris Publishers, 2001.
- Tuncer, Hüner (2012). *Kıbrıs Sarmalı, Nasıl Bir Çözüm?* (2.Baskı). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Sakkas, John ve Zhukova, Nataliya (2013). "The Soviet Union, Turkey And The Cyprus Problem, 1967-1974". *Les Cahiers Irice*. 10(1). 123-135.
- Sarıca, Murat, Teziç, Erdoğan ve Eskiuyurt, Özer (1975). *Kıbrıs Sorunu*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2071.
- Sarmay, Yusuf (2000). *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfus, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivi Daire Başkanlığı, T.C. Başbakanlık Arşivi Yayınları, Yayın No: 43.
- Solanakis, Mihail (2008). "Operation "Niki" 1974, A Suicide Mission to Cyprus". Wayback Machine. <https://web.archive.org/web/20081020054427/http://koti.welho.com/msolanak/kyprosenl.html> (Erişim Tarihi: 17.02.2022).
- Solsten, Eric (1991). *Cyprus: A Country Study*. Washington: Federal Research Division, Library of Congress.
- The History of Nicosia Airport, Military Histories. <https://www.militaryhistories.co.uk/unpa/part3> (Erişim Tarihi: 11.05. 2022).
- Toluner, Sevin (1977). *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, No:2309.
- Uçarol, Rıfat (1978). *1878 Kıbrıs Sorunu ve Osmanlı-İngiliz Anlaşması (Ada'nın İngiltere'ye Devri)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 2434.

Cyprus Campaign and the Operation Niki (Victory), 1974**

*Mehmet Erkan KILLIOĞLU**

Abstract

England tried to follow a policy to preserve their territorial integrity over the Ottoman Empire throughout the 19th century. The purpose was to prevent Tsarist Russia from reaching the Mediterranean and the Persian Gulf via Eastern Anatolia and maintaining the Ottoman Empire as a buffer among Russia, the Mediterranean, and the Middle East. However, that attitude changed dramatically when the Ottoman Empire was defeated in the Ottoman-Russian War between 1877-1878. England concluded that the Ottoman Empire could no longer exist. In that period, Britain demanded the temporary transfer of the administration of Cyprus to themselves to secure their colonial transportation routes and to stop the possible attack of Russia. England annexed the island in the the First World War and made it the colony of the British crown in 1925. But separatist movements started to be appeared among Greek Cypriots during the British administration period. The Greek Cypriots made the idea of Enosis through which they planned to annex the island. The theory of Enosis also prevented the establishment of a stable administration on the island. This situation altered into a crisis with the coup on the island on July 15, 1974.

Key Words: Cyprus, Cyprus Campaign, Crete, Operation Niki, Greek Military Junta, Nicosia Airport.

** Research Article

* Doctor, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, mehmeterkan@comu.edu.tr, Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-3146-2609>.

Türkistan'dan Kıbrıs'a Önemli Formülistik Sayıların (3,5,7,9 ve 40) Geçiş Dönemleri Bağlamında Değerlendirilmesi**

*Emine ÖYKÜN**

Öz

Kültürün en önemli yapı taşı olan gelenek ve görenekler, toplumların devamlılığını sağlaması ve öz değerlerini koruması açısından en temel unsurlardır. Gelenekler, asırlar boyunca değişikliklere uğrasa da öz yapısını kaybetmemiş ve günümüzdeki ritüellerin pratiğini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra kültürel değerler, tarih içerisinde birbirleriyle etkileşime girerek büyürler ve günümüzde farklı coğrafyalarda yaşayan ama aynı kökene sahip toplumları ortak paydada birleştirirler. Bu noktadan hareketle bu çalışmada, Kıbrıs Türkleri ile diğer Türklerin çok önemli ortak unsurlarından olan ve temeli, atalarımızın bin yıllarca hüküm sürdüğü Türkistan'a ve ilk dini inanç sistemimiz olan Şamanizm'e dayanan, daha sonra da İslâmiyet ile uyumlanıp sentezlenen üç, beş, yedi, dokuz ve kırk sayıları incelenmiştir. 3,5,7,9 ve 40'ın günümüz gelenek ve inançlarında nasıl yer bulduğu, geçiş dönemleri (doğum, evlenme ve ölüm) çerçevesinde çeşitli ritüel ve uygulamalar üzerinden ortaya konmuştur. Böylelikle birer motif ve sembol olarak işlevselliğini sürdüren bu sayıların dünyadaki Türk toplumları üzerindeki birleştirici gücü gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kültür, gelenek, Şamanizm, İslâmiyet, Formülistik Sayılar

Giriş

Kültür, insanoğlunun sosyal öğrenme yoluyla kazandığı, edindiği inşa ettiği maddi-manevi birikimini, değerlerini, yönelimlerini, his dünyasını, teknolojisini, sanatlarını ifade eden genel ortama verilen addır (İzbul 1996: 155). Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi, alâkaları, alışkanlıkları, değer ölçülerini, umumi tavır, görüş ve zihniyet ile her nevi davranış

** Araştırma Makalesi

* Halk Bilimi Uzmanı, Türk Dili ve Edebiyat Öğretmeni, el-mek:oykunemine@gmail.com

şekillerini içine alır. Bütün bunlarla birlikte o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder (Günay 1996: 111).

Dünyadaki milletlerin kültürel motifleri, onların kültür yapılarına bilinçli olarak yerleştirilmemiştir. Uzun düşüncelerin ürünü değildir. Bunlar, mitolojinin ve destan döneminin büyü ve gizemli dehlizlerinde oluşmuş idealardır. Bizim için önemli olan bu motiflerin nedensellik sorunsalı değildir; önemli olan bu yüzyılda bile realitesini korumuş olmasıdır. Bu, öyle bir realitedir ki milletleri millet yapan şuuru oluşturur. Neden-sonuç ilişkisi ağına takılmadan engellenemeyecek bir biçimde ilerlemesini sürdürür ve milletleri ortak bir heyecan şemsiyesi altında toplayarak “anlam” kazanır.

Kültürün olmazsa olmazlarından olan gelenekler, kültürel yapının geleceğe taşınmasındaki en mühim katalizörlerden biri belki de en önemlisidir. Gelenek, bir kuşaktan diğerine aktarılan herhangi bir beşeri uygulama, inanç, kurum ya da zanaat demektir (Karadeniz 2007: 35). Geleneğin en önemli özelliği “intikal” ve “süreklilik” kavramlarına sahip olmasıdır (Karadeniz 2007: 37). Bu intikalın kısa süreliğine değil, bir süreklilik içerisinde yani kesintisiz olarak en az birkaç kuşağı aşması durumunda bir geleneğin tesisi mümkün olabilmektedir. Ancak içselleştirilmeyen ve sadece dışarıdan bir zorlama ile dayatılan bir şeyin, diğer unsurları taşıması durumunda bile bir geleneğin mevcudiyetini temin etmeyeceği belirtilmelidir (Karadeniz 2007: 38). Gelenekler, bireyin değil, bütün bir çevrenin, toplumun malıdır. Geçen zaman, geleneklerde ortak bir karakter yaratır (Doğanç 1996: 100). Biz de bu bağlamda, kültürümüzde saygı gösterilen birer sembol ve motif olan formülistik sayıların geleneklerimiz içerisinde nasıl kök saldığını geçiş dönemlerinde uygulanan pratiklerle bir kez daha görmüş olduk. Bu gelenekselleşmeyi Karadeniz’in Giddens’ten aktardığı şu cümlelerle de izah edebiliriz: “Giddens’in dediği gibi geleneksel kültürlerde geçmişe, önceki kuşakların deneyimlerini içerdiği ve sürdürdüğü için saygı gösterilir ve simgelerine değer verilir (Karadeniz 2007: 39).

Kıbrıs Türklerinin bazı maddi kültür unsurlarında ama özellikle manevi kültür unsurlarında gelenekselleşmiş bir hal alan 3,5,7,9 ve 40 sayılarının kökeni Anadolu’ya, daha da geriye gidildiğinde ilk anayurdumuz Orta Asya’nın da içinde bulunduğu Türkistan coğrafyasına ve Şamanizm’e dayanmaktadır.

Kıbrıs’tan yüzyıllar boyunca birçok medeniyet gelip geçmiştir. Son olarak 1571’de Osmanlı Devleti’nin özellikle Orta Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden adaya gönderdiği Türkler gelmiştir. Anadolu’dan gelen Türklerin yani atalarımızın oradan taşıdığı

kültürel unsurlar, günümüz kültürünün mihenk taşlarını oluşturmuştur. Yıllarca aynı topraklarda Rumlarla ve bir müddet de İngilizlerle yaşadığımız için doğal olarak onlarla aramızda kültürel bir etkileşim gerçekleşti ancak gelenek, görenek, inanç ve bunların görünür halleri olan ritüellerimiz incelendiğinde bu saydığımız unsurların çok büyük oranda Anadolu'dakilerle benzeştiği görülür. Bununla paralel olarak 16.yy.'da Kıbrıs'a göç ettirilen Türkler vasıtasıyla buraya taşınıp kökleştiği realitesi düşünce dünyamızda tartışmasız olarak yerini alır. Simgesel sayılar da tabii ki bu duruma dahildir. Kültür unsurlarımız, Anadolu'ya da binlerce yıl önce Türkistan'dan göçlerle gelen ve büyük bedeller ödeyerek burayı yurt yapan ecdadımız tarafından taşınmıştır.

Türkistan'ın uçsuz bucaksız bozkırlarında göçebe bir hayat süren atalarımız, Gök Tanrı anlayışı etrafında şekillenen Şamanizm'i inanç sistemimiz olarak benimseyip İslam dinini kabul edene kadar bu inanç temelinde yaşamını sürdürmüştür. Alp ile Mutlu'nun Harner'dan aktardıkları bilgiye göre Şamanizm, en az otuz bin yıllık belki de daha eski bir geçmişe sahiptir (Alp vd. 2021:1009). Şamanizm, geçirdiği uzun tarihsel süreç içinde diğer kültür sistemlerinde olduğu gibi bir dizi toplumsal uygulama ve ritüeli içerir. Bunların dayandığı ana kaynak Şaman kültürünü oluşturan temel bazı unsurları kapsar. Bu unsurların başında *semboller* gelir.

Semboller birikerek, üst üste konularak ve öğrenilerek gelen kültür kalıntılarının en temel unsuru olarak işlev görür. Bu bakımdan geçmişe ait her sembolik yapı, topluluğun ortak uzlaşımın anlam kodlarıyla şekillenir. Bu anlam kodları, aynı zamanda sembollerin iletişimsel yanını gösterir (Alp vd. 2021: 1009-1010). Maddî ya da manevî herhangi bir kültür ürününde yer alan bir sembolün işlevi, o sembolü oluşturan konu, mit, öykü, davranış, inanç ya da ritüelin içinden çıkar. Bu da demek oluyor ki bu sembollerin belirli bir işlevi olmazsa işlerlik kazanmayacak ve öylesine tekrarlanıp duracaktı. Buna şöyle bir örnek verilebilir: Şaman davuluna çizilen kartal olmaz ise şaman, gökyüzüne ulaşamaz ve gök katına çıkamaz. Bunu başaramazsa toplumsal görevini yerine getiremez. Bu örneğe dayalı olarak sembollerin işlevsel yönlerinin bir bakıma onların biçim-anlam kodlarını da oluşturduğunu söyleyebiliriz (Alp-Mutlu, 2021: 1010). Bu görüşlerin ışığında Türk kültüründeki sembolleşmiş sayıların yaygınlaşarak gelenekselleşmesinin ve işlerlik⁹ kazanmasının sebebinin, bu sayıların belli bir işlev kazanarak biçim ve anlam kodları oluşturmalarına bağlayabiliriz.

⁹ 751 yılında Talas Savaşı yapılmıştır. Arapların Çinlilere karşı Türklerden yardım istemesi üzerine, Arap ve Türk orduları, bu savaşta birlikte savaşmış ve Çin ordusunu mağlup etmiştir. Bu savaştan sonra Türk-Arap dostluğu başlamış ve Türkler, Arapların dini olan İslâmiyet'i kabul edip Şamanizm ile arasındaki önemli benzerliklerin de etkisiyle yavaş yavaş benimsemeye başlamıştır.

Şamanizm'in damarlarında çeşitli ritüellerle zenginleşerek tüm Türk boylarınca kullanılan sembol sayılar, 751 yılıyla beraber benimsenen yeni dinin yani İslâmiyet'in kural ve pratikleriyle uyumlanmış, sentezlenmiş ve Türklerin hakimiyet kurduğu coğrafyalarda varlığını sürdürmüş ve sürdürmeye devam etmektedir.

Kıbrıs Türklerinin geçiş dönemlerindeki sayı simgeciliğini, diğer Türklerin geçiş dönemlerindeki sayı simgeciliği ile paralel bir şekilde ele almadan önce bu sayı motiflerinin Şamanizm, İslâmiyet ve tasavvuf açısından ele alınmasını faydalı bulduk. Makalenin gelişme kısmında bu konunun zaman zaman bahsi geçecek olsa da esas örnekleri burada vermenin daha doğru olduğu kanaatindeyiz.

1. Şamanizm'de ve Türkistan'da "Üç" Sayısı

- Şamanlar, kâinatı *üç*e ayırırlar: Gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı.¹⁰ Belki de *üç*e olan bağlılık ve saygının en eski kaynağı budur.
- Altaylarda şaman (kam), Tanrı Ülgen'e kurban sunmak için göğe çıkar. Bu yolculuk *üç* gün sürer (Saçıl 2019: 20).
- Yakutlarda ateş *üç* türdür. Orta Dünya, Yukarı Gök ve Aşağı Gök olmak üzere alemin *üç* yüzündendir (Saçıl 2019).
- Şamanın doğuşu anında demir tüylü ve çelik pençeli bir kartal, karaçam ağacına bir yumurta bırakır. Kartal, yüksek rütbeli şamanlarda *üç* yıl kuluçkaya yatırırken alçak dereceli şamanlarda ise bir yıl yatır. Şamanın hayvan anası olan bu yırtıcı kuş, ikinci kez de bedeninin parçalanması ve kurban edilmesi anında; son kez yani *üçüncü* kez ise ölümü sırasında şamana görünür ve daha sonra onu *üç* korkunç kara ve kuru cine bırakır (Saçıl 2019: 21).
- Uygurlar, 3.ayın 9. günü Han-shih (Soğuk Yemek) Festivali düzenlemekteydiler (Saçıl 2019: 23).
- Şaman külâhının esas kısmı *üç* karış uzunluğundadır ve *üç* düğmeye sahiptir. Biri göz, biri alın ortası, biri de ense hizasında olmak üzere külâhın *üç* yerine vaşak derisi dikilir (Öykün 2003: 134-135).
- Irk Bitig fal kitabında geçen şu cümleler, Uygur Türklerinde *üç*ün önemini bir kez daha gösterir: "Yukarıdan sis bastırdı, aşağıdan toz kalktı. Kuş yavrusu uçup yolunu kaybetti, geyik yavrusu koşup yolunu kaybetti. (Bunlar) yine Tanrı lütfu ile *üçüncü*

¹⁰ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) "Şamanizm" maddesi. (Erişim Tarih: 04.05.2022)

yılda sağ salim (buluşup) görüşmüşler. Hepsi (de) mutlu olur, sevinirler, der. Öyle biliniz. (Bu fal) iyidir (Saçıl, 2019: 25).

- Şaman giysisinde tasvir edilen *üç* hayvan kuş, ren geyiği ve ayıdır (İzgi, 2012: 31).
- Şaman davulunun da *üç* önemli işlevi vardır: Karada at, sulardan geçerken kayık, göklere çıkarken kuş yerine geçer (İzgi, 2012: 34).

2. İslâmiyet'te “Üç” Sayısı

- İslâmiyet'te “Allah-Muhammed-Ali” *üçlemesi* vardır.
- *Üç* tane zaman vardır: Geçmiş, hal, gelecek.
- Hakk'ın yaratması “ol!” sözünden meydana gelir. “Ol” sözünün Arapçası “kun” olup *üç* harftir. Bu nedenle çoğulun ilki üçtür ve ilk tek sayıdır.¹¹
- Allah, insanoğlunu dokuza ayırarak yaratmış, bunları da *üçlü* bölüklerde toplamıştır (Çelik, 2019: 73).¹²
- Ramazan'ın da içinde bulunduğu mübarek “*Üç* Aylar” vardır.
- Önemli konularda *üç* İhlâs bir Fatıha sûresi okunur.
- İbn-i Arabî Hazretleri'ne göre alem, *üçlü* bir yapı ile vücuda gelmiştir. Örneğin zat, sıfat ve râbit veya ilim, âlim ve mâlum. Bu bakımdan üç sayısı, ilahi yaratmanın (tekvin) sayısıdır.¹³

3. Tasavvufta “Üç” Sayısı

- İnsan ömrü *üç* konaktır: Çocukluk, gençlik, ihtiyarlık (Çelik 2019: 72).
- Allah'ın velileri yedi kıtaya hakim olmuştur. Bunlar 1,3,5,7 ve 40 olmak üzere gruplara bölünmüşlerdir. Hızır da bunların komutanıdır. Bunların içinde “*Üçler*” diye anılan grup sacayağı gibidir ve ışık onun üzerinde durmaktadır. O, komutanıdır; diğerleri askerleridir (Çelik 2019: 73).
- Tasavvufi ruh, *üç* derece olarak sınıflandırılır: Kötülüğe teşvik eden ruh, suçlayan ruh, huzurlu ruh (Öykün 2003: 135).

¹¹ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:05.05.2022)

¹² I.Bölük: 1. Ulu'l-azim peygamberler 2. Evsat nebiler. 3.Bazı gizli işlere vakıf kimseler.

II.Bölük: 1. Evliyalar 2. Hükema (Düşünürler) 3.Ulema (Alimler)

III.Bölük: 1.Mümin 2.Münafık 3. Kâfir

¹³ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:05.05.2022)

- Sözü'nün menzili *üç* makamdadır: Söyleyenin gönlü, söyleyenin dili, dinleyenin gönlü (Çelik 2019: 74).
- İnsanda *üç* önemli haslet vardır: Nefsi kul etmek, sözünü tutmak, hakkı teslim etmek (Çelik 2019: 74).
- Mevlevilikte derviş adayını mutfakta post üzerinde *üç* gün bekler ve derviş olmak isteyip istemediğine karar verir (Öykün 2007: 176).

4. Şamanizm’de ve Türkistan’da “Beş” Sayısı

- Altaylara göre Tanrı Bay Ülgen’in oğlu Yayık, göğün *beşinci* katında oturur ve doğum ruhu verdirir.¹⁴ Başka bir bilgiye göre de ona “Kuday Yayıçı” derlerdi (Saçıl 2019: 36).
- Göktürkler, *beşinci* ayın onuncu gününde Temur Suyu’nda buluşurlar ve Gök Tanrı’ya kurban sunarlar (Saçıl 2019: 33).
- Tibet geleneklerinde *beş* yön vardır. Çince’den çevrilmiş bir Uygur metnine göre Eski Türklerde biri merkezde (fil başlı); diğerleri dört yönde olan toplam *beş* ejder kavramı bulunmaktadır (Saçıl 2019: 34).
- Ögel’in belirttiğine göre bir Çinli’ye Türk devleti kurdurulmuştur. Bunun için her *beş* çocuktan bir boy yaratıldı, *beş* çadır kurduruldu ve her biri için kurt başlı *beş* bayrak yaptırıldı (Ögel 1991: 15).
- Orta Asya’da çadırların *beş* tanesi arka arkaya sağ tarafa; diğer *beş* tanesi tam karşısında olacak şekilde sol tarafa doğru dizilirdi. İki tane de bunların birleştiği yerden ileriye doğru dizilirdi (Saçıl 2019: 14).
- Türkçe Budist kitaplarında “*Beş Acun*”, (*Beş Dünya*), “*Beş Şehir*” ve “*Beş il*” terimlerine rastlanır. Bunlarda daha çok Çin ve Hint mitolojisinin etkisi olabilir (Saçıl 2019: 35).

5. İslâmiyet’te “Beş” Sayısı

- *Beş* vakit namazın kılınır.
- Kur’an okumanın *beş* makamı vardır ve Kur’an *beş* kez okumakla tamam olur (Çelik 2019: 77).

¹⁴ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) (Erişim tarihi:26.05.2022)

- Pakistan’da “pantjan” olarak bilinen *beş* parmaklı elin parmakları Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz.Hasan ve Hz. Hüseyin’i simgelemektedir ve pantjan aynı zamanda toplumu nazardan korunmak için “koruyucu bir imge” olarak kullanılmaktadır. İslâmiyet’te bu motif “Hz. Fatıma Eli” olarak bilinmekte ve önem atfedilmektedir.¹⁵
- İslâmiyet’in şart *beş*tir.
- İslâm hukukunda farz, sünnet, mübah, mekruh ve haram olmak üzere *beş* önemli kategori vardır.¹⁶
- *Beş*, “Allah” sözcüğünün beşinci ve temel harfi –h’nin sayısal değeridir.¹⁷

6. Tasavvufta “ Beş” Sayısı

- Allah, âlemi *beş* kat yaratmıştır.
- Vücudun manevi tarafı *beş* kattır: vücut, nefis, can, akıl, gizli sırlar (Çelik 2019: 76).
- Vücudun maddi tarafı da *beş* kattır: Beden, topraktır; akan kan, su; nefes, hava; bedendeki sıcaklık ateştir ve beşincisi de Allah’ın emridir (Çelik 2019: 77).
- Allah’tan *beş* ilim inmiştir, her biri kulların *beş* yerine konmuştur, her ilmin de *beş* delili vardır. Bu ilimler zahir, ibret, hikmet, esrar ve kudret ilmidir.
- Dünyada *beş* çeşit yanlış vardır, bunlardan kaçınmak gerekir: Elin lafı, komşuların beklentileri, mal ve mülk, çoluk-çocuk tasası, kötü ahlâk (Çelik 2019: 77).
- Veliler içindeki *beş*ler, “Gizliler” diye bilinenlerdir. Bunlar *beş* duyu gibidir. Beşi de ayrı ayrı *beş* iş yapar fakat yaptıkları, birbirinin işidir (Çelik, 2019: 77).

7. Şamanizm’de ve Türkistan’da “7” Sayısı

- Altaylara göre Tanrı Bay Ülgen’in *yedi* oğlu vardır. Onlara göre yeraltında yaşayan kötü ruhların başında Erlik Han bulunur ve Erlik’in de *yedi* veya dokuz oğlu ve kızı vardır¹⁸ (Saçıl 2019: 51-52).

¹⁵ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) (Erişim tarihi:26.05.2022)

¹⁶ <https:// islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim tarihi:26.05.2022)

¹⁷ <https:// insanveevren.wordpress.com> (Erişim tarihi:26.05.2022)

¹⁸ <https:// islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim tarihi:26.05.2022)

- Yakutlara göre Tanrı Ürün Aar Toyon'un maiyetinde çeşitli tabiat olaylarını idare eden *yedi* ilah vardır.¹⁹
- Şaman, Erlik'in elinden ruhu kurtarmak için *yedi* engeli (budağı) aşmak zorundadır.²⁰
- "Destan" isimli televizyon dizisinde Batuga Han, şöyle bir cümle kurdu: "*Yedi* günlük yasımızın sonunda toy kuralım."²¹ Demek ki bir hafta kadar yas tutan Eski Türkler, daha sonra normal yaşantılarına dönebiliyorlardı.
- Altay inancına göre göğün katları *yedi* veya dokuzdur. Yakutlar ise yeryüzünü *yedi* veya on *yedi* kat olarak düşünmekteydi (Saçıl 2019: 41). Ayrıca yerin de *yedi* kat olduğu düşünülürdü (Çelik 2019: 79).
- Şamanizm'e göre yaratılış *yedi* günde tamamlandı (Saçıl 2019: 43).
- Şamanların kuklaları önemliydi. Bir Altay şamanının dediğine göre yakasına taktığı kuklalar, *yedi* gök kızımı ve *yedi* çingirak da bu *yedi* kızın ruhlarını çağıran sesini temsil ediyormuş (Saçıl 2019: 41).
- Şaman inançlarına göre tufanın olacağını önceden bildiren demir boynuzlu Gök Teke, dünyanın çevresini *yedi* kez dolaşmıştı. Sonra *yedi* gün deprem olmuş, *yedi* gün dağlar ateş püskürmüş, *yedi* gün yağmur yağmış, *yedi* gün fırtına olup dolu düşmüş ve *yedi* gün de kar yağmış (Eyuboğlu 1998: 217).
- Beltir ile Sagay Türk topluluklarında kamların davullarında *yedi* sarı kız resmi bulunurdu (Eyuboğlu 1998: 217).
- Abdülkadir İnan, şaman Türklerinin kurda büyük önem verdiğini belirttikten sonra onların söylediği şu dizeleri örnek olarak verir:

"*Yedi* gün devamlı yemek yemez hayvanım,
Yedi gün yemek yerim.
Tanrı'nın merhametli bendesi
Bozkurdum efendim." (İnan 1998: 73).

Annamarie Schimmel, *yedi* ile ilgili şöyle bir varsayımda bulunur: *Yedi* dört elementi kuşatan ve duygusal güçlere karşılık gelen maddi dörtlemeyle (hava=zekâ, ateş=istenç,

¹⁹ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) (Erişim tarihi:26.05.2022)

²⁰ <https:// islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim tarihi:26.05.2022)

²¹ Destan, 18.Bölüm, ATV 2022.

su=duygular, toprak=ahlâk) birlikte yaratıcı ilkelerin üçlüğünü (aktif zekâ, pasif bilinçaltı ve işbirliğinin düzenleyici gücü) içerir (Schimmel 2000: 140).

8. İslâmiyet'te “Yedi” Sayısı

- Âlemde *yedi* tabakalı vücut, *yedi* endam, *yedi* asuman vardır. *Yedi* kat gök, *yedi* kat yer, *yedi* yıldız vardır ki *yedi* kat göğü direksiz olarak “O” yarattı, *yedi* kat yeri de “O” sakin hale getirdi. Allah, dağları yarattı ki *yedi* kat yer sarsılmasın (Çelik 2019: 79).
- İslâmiyet'in kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim'in El Ahrufu's Seb'a olarak adlandırılan *yedi* harf üzerine inmiş olması, Müslüman toplulukların bu sayıya verdiği önemi arttırmıştır.²²
- Mekke ve Medine arasında *yedi* kale vardır, Hac'da Kâbe *yedi* kez tavaf edilir, Hz. Ebubekir, Mushaf'ı *yedi* formla yazdı, cuma namazının *yedi* farzı vardır.²³
- Allah, *yedi* iklim yaptı, *yedi* deniz yarattı (Çelik 2019: 80).
- Kıyamet Günü Medine'nin *yedi* ayrı kapısının olacağı düşünülür (Eyuboğlu 1998: 205).
- Kâbe'de Mescid-i Haram denen caminin *yedi* minaresi vardır (Eyuboğlu 1998: 205).
- Namaz kılarken gövdenin *yedi* ögesi yere değmelidir. Alın, burun ile beraber, iki el, iki diz, iki ayağın başparmakları (Eyuboğlu 1998: 214).
- Cehennem *yedi* kapısı vardır (Hicr Sûresi: 44).²⁴
- Kur'an'ın *yedi* katmanlı anlamı vardır, *yedi* kıraata göre okunur, ayrıca namazdaki bir rekât *yedi* bölümden oluşur.²⁵

9. Tasavvufta “Yedi” Sayısı

- *Yedi* kat gök, can içinde gizlidir (Çelik 2019: 79).
- Nefis, vücutta *yedi* menzili konak edinmiştir: ayakaltı, diz kapağı ile topuk arası, uyluk ile bel arası, göğüs ve sırt, dil, beyin, baş.
- Allah, Adem'i yarattı. *Yedi* kat cisim yarattı. *Yedi* kat cisme *yedi* kat elbise giydirdi. Bunlar ilik, kemik, sinir tabakası, damar, kan, et ve deridir (Çelik 2019: 81).

²² <https://islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

²³ <https://islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

²⁴ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

²⁵ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi: 28.05.2022)

- Mevlevilerde *yedi* selam vardır. Bu selamlar sırayla Allah'a, Nuh'a, İbrahim'e, Musa'ya, Harun-İlyas gibi Allah tarafından görevlendirilmiş yüksek vasıflı kimselere ve gün doğumuna verilir (Eyuboğlu 1998: 208).
- Bektaşilik'te *yedi* erkân vardır. Bunlar sıra ile pir, rehber, müşid, iki müsahib ile eşleridir (Eyuboğlu 1998: 222).
- *Yediler*, Üçler, Kırklar hem tasavvufta hem halk inançlarında kutsal sayılan birer topluluktur.
- Ahilik'te kemer (şed) bağlamanın *yedi* kuralı, bu kurala göre *yedi* adı, *yedi* de çözmesi vardı (Eyuboğlu 1998: 225).

10. Şamanizm'de ve Türkistan'da “Dokuz” Sayısı

- Altaylara göre Tanrı Bay Ülgen'in *dokuz* kızı vardır.²⁶
- Doğu mitolojisine göre gök, *dokuz* kattır (Çelik 2019: 83).
- Altay Türklerine göre Kara Han, yerin göbeğinde *dokuz* dallı bir ağaç yarattı ve her dalın altında bir insan yarattı. Bütün insanlar, bu atadan meydana geldi (Saçıl 2019: 47).
- Eski Türkler, hastalıklardan korunmak için *dokuz* yılda bir kurban keserlerdi.
- Altay Türkleri, denizin dibinde *dokuz* çatalı bir Karataş bulunduğunu, Kalgançı Çağ (Kıyamet Vakti) gelince bu taşın *dokuz* yerinden ayrılacağını söylerler, bundan sonra demirden ve koyu sarı renkli atlara binmiş *dokuz* savaşçı gelecek, yeryüzünü dağıtacaktır.²⁷
- *Dokuzoğuzlar* isimli *dokuz* büyük kavimden oluşan bir boy ismimiz de vardır.
- Altay ve Sibiryaya inançlarında şamanlar göğe çıkarlar ve göğün *dokuz* katını dolaştıktan sonra tekrar yere inerler. Ama ilk önce bir tören yapılır, *dokuz* kişinin tuttuğu beyaz bir keçe üzerine oturtulan şaman, dokuz defa döndürülür.²⁸ Buna benzer bir ritüeli “Destan” dizisinde de gördük. Batuga Tegin, Dağ Obası Hanı olduktan sonra keçe üstünde oturtuldu ve *dokuz* kez döndürüldü. Döndürülürken de yüksek sesle şu sözleri söyledi: “Han, keçe üstünde doğudan batıya *dokuz* kez döndürülür!”²⁹ (Yüksel 1981: 18).

²⁶ [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr) (Erişim Tarihi:29.05.2022)

²⁷ tr.m.wikipedia.org (Erişim Tarihi:29.05.2022)

²⁸ tr.m.wikipedia.org (Erişim Tarihi:29.05.2022)

²⁹ Destan, 18. Bölüm, ATV 2022.

- Şaman ayinlerinde *dokuz* kat aşılır. Örneğin Altay Türklerinde ayin sırasında Bay Ülgen'e kurban sunulduğunda şaman, bir kayın ağacını merdiven yapar, bunun üzerine de *dokuz* kerkit yaparmış (Saçıl 2019: 47).
- Ayinlerde *dokuz* kız ve *dokuz* erkek, şamanın sağında ve solunda yer alırlardı (Saçıl 2019: 49).
- Altay Türklerinin omuzlarında taşıdığı ok ve yay sayısı *dokuz* ve katlarıdır.³⁰
- Yedi gök küresinin, sabit yıldızları kapsayan ve göğün üst kemerinin ötesinde olan en yüksek *dokuzuncu* cennetle bağlantılı olduğu ileri sürülür (Schimmel 2000: 179).
- Türk yöneticilerinin yönetim süresi ve bu sürenin ispatı niteliğinde görülen davullar ve tuğlar, yine *dokuz* adet olarak verilmektedir (Schimmel 2000: 179).
- Alplerin *dokuz* aleti vardır, mal ve mülklerini bunlarla korurlar: cesaret, kuvvet, gayret, at, zırh, ok ve yay, kılıç, süngü, arkadaş (Çelik 2019: 85).
- Uygurlara ait "İrk Bitig" isimli fal kitabında dokuz sayısı ile ilgili şu örnek cümle geçmektedir: "*Dokuz* çatalı boynuzu olan erkek geyiğim. Yüksek dizlerimin üstüne çıkararak böğürürüm. (Beni) yukarıda Tanrı işitmiştir, aşağıda insanoğlu bilmıştır. Öyle biliniz. (Bu fal) iyidir (Saçıl 2019: 49).

11. İslâmiyet'te ve Tasavvufta "Dokuz" Sayısı

Dokuzun Şamanizm'deki saltanatını İslâmiyet'te pek görmeyiz. İncelediğimiz sembol sayıların içinde dokuz, yaptığımız tüm araştırmalara rağmen birkaç olay ve inanış dışında İslâmiyet'te yaygın olarak kullanılmamıştır. Buna rağmen on dokuz, doksan dokuz gibi sayılar bolca kullanılmıştır ama bunlar, bu makalenin konusu değildir. Dokuz, Eski Türklerin yaşamlarından kalan katıksız ve saf bir sayı olarak bazı inanç ve uygulamalarımızda yaşamaya devam etmektedir.

İslâmiyet ve tasavvuf çerçevesinde dokuzun kullanıldığı yerler şunlardır:

- Allah, insanları üç grup ve *dokuz* bölük halinde yaratmıştır (Çelik 2019: 83).
- Hz. Muhammed, Mirac hadisesinde *dokuz* gökten inmiştir (Çelik 2019: 84).
- Tasavvufta "*dokuz* felek" kavramı vardır (Çelik 2019: 83). Fars edebiyatında "Nüh Sipih" yani "*Dokuz* Felek" adlı eserlerin kaynağı budur.³¹

³⁰ www.ayamfolklor.com (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³¹ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:25.05.2022)

- İnsanın dokuz felekteki *dokuz* perdeden geçmesini sağlayan kavramlar şunlardır: istek, aşk, gurbet, kurbet, hayret, vuslat, istiğna, fenâ, vahdet (Çelik 2019: 84).
- İnsanlar *dokuz* nefisli olarak yaratılmıştır (Çelik 2019: 83).

Şahsi görüşümüze göre bu tek sayıların önemi, onların şahı olan “bir”den kaynaklanmaktadır. Çünkü bir, hem Şamanizm’i hem de İslâmiyet’i benimsemiş Türkler tarafından büyük bir kutsiyet ifade eder. Şamanistik sistemde “Gök Tanrı”, İslâm dininde “Allah” inancı vardır yani varoluşları boyunca Türklerde hep tek Tanrı inancı hüküm sürmüştür.

12. Şamanizm’de ve Türkistan’da “Kırk” Sayısı

Tespitlerimize göre kırk sayısı, dokuzun tersine daha çok İslâmiyet’le birlikte Türk kültürü içinde önem kazanmıştır ama Şamanizm içindeki kullanımları da kayda değerdir.

- İslâm öncesi Türklerde kadınlar, her adamın bir perisi olduğuna inanmış. Bu peri doğum, evlenme ve ölüm dönemlerinde azgınlaşır, bu azgınlık *kırk* gün sürermiş. Bu inanıştan dolayı “*kırkklı olma*” deyimini kullanılır. Belki de günümüzde loğusalık bu yüzden *kırk* gün olarak kabul edilir (Saçıl 2019: 104).
- Başka bir yoruma göre de *kırk* şaman tarafından korunan kutlu kişilere “*kırkklı*” adı verilirdi.³²
- Büyük Hun Hükümdarı Oğuz Kağan’ın bir toy sebebiyle *kırk* masa ile *kırk* sıra yaptırdığı rivayet edilir (Saçıl 2019: 105).
- İslâm öncesi Türklerde toylarda ve askeri talimlerde atış direği *kırk* kulaç olurdu (Saçıl 2019: 105).
- Devlet teşkilatıyla ilgili M.Ö.121 yılında geçen acı bir çarpışmada düşman beş prensi, onların annelerini, hakanın hatunuyla birlikte toplam otuz dokuz tane prens oğullarını esir aldı. Otuz dokuz sayısının burada kullanılmasının tek nedeni böyle elim ve uğursuz bir olayda kutlu *kırk* sayısının kullanılmak istenmemesidir (Saçıl 2019: 70).
- Orta Asya kökenli destanlarda yiğitlerin yanında *kırk* er, hatunların çevresinde *kırk* kız bulunduğu bilinmektedir (İnan 1987: 238).
- Eski Türk inancına göre ruh, fiziki bedeni *kırk* gün sonra terk etmektedir.³³

³² Aydın, 2016, “Türk Mitolojisinde ve Şamanizm’de Kırk Sayısı”, <https://ekstrembilgi.com>” (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³³ “Şamanizm’den Gelen Türk Adetleri”, <https://www.sözcü.com.tr> ” (Erişim Tarihi:29.05.2022)

- *Kırk* sayısının Çuvaşça'daki söyleyiş biçimi olan “*Hereh*” in “kurban” anlamıyla bağlılığı dikkat çekicidir.³⁴

13. İslâmiyet'te “Kırk” Sayısı

- Hz. Peygamberimiz, *kırk* yaşında peygamber olmuştur.
- *Kırk* hadis ezberlemek, faziletli olarak görülür.³⁵
- Hadislerde *kırk* rakamının on sekiz defa kullanıldığı tespit edilmiştir.³⁶
- Hz.Musa, *kırk* gün oruç tutmuştur (Araf Sûresi: 142).³⁷
- Allah, Hz. Adem'in toprağını *kırk* gün yağurmuştur.³⁸
- İslâmiyet'in güçlenmesi, Hz. Muhammed'e *kırk* kişinin inanmasıyla birlikte olmuştur.³⁹
- İslâm hukukunda malın *kırkta* biri zekât olarak verilmektedir.⁴⁰
- Kubbetü's Sahra'nın *kırk* pencere vardır. Yapı *kırk* sütunlu ve *kırk* kemerlidir (Çelik, 2019: 88).
- İnanca göre Mehdî, *kırk* yaşında hurûc edip *kırk* yıl dünyada kalacak; kıyamet gününde göklerden fişkırarak bir duman arzı *kırk* gün kaplayacak; sûr ve kıyametin dehşeti *kırk* yıl devam edecek; günahkârlar cehennemdeki akrep ve yılanların zehrini *kırk* yıl hissedecek ve Mâlik onlara *kırk* yıl cevap vermeyecektir.⁴¹
- İdris, Hud ve Salih'e de *kırk* yaşında peygamberlik çağrısı gelmiştir çünkü *kırk*, tam olgunluk yaşıdır.⁴²
- Kur'an-ı Kerim'de “*kırk*” (erbain) sayısı dört yerde geçer.⁴³
- Allah, Nuh Peygamber'in duasını kabul edince tufan çıktı; tufan dağları, dereleri aşarak *kırk* arşın yükseldi, âlem dümdüz oldu, su *kırk* gün kaldı (Çelik, 2019: 88).

³⁴ “Türk Kültüründe Kırk Sayısı”, <https://mitolojikervani.blogspot.com> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁵ www.ayamfolklor.com (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁷ <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁸ Şimşek 2021, “Yaratımın Sayısal İzleri”, www.ayamfolklor.com (Erişim Tarihi:29.05.2022)

³⁹ Şimşek 2021, “Yaratımın Sayısal İzleri”, www.ayamfolklor.com (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁴⁰ <https://islamansiklopedisi.org.tr> “Kırk” maddesi. (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁴¹ <https://islamansiklopedisi.org.tr> “Kırk” maddesi. (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁴² <https://insanveevren.wordpress.com> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁴³ “İslâmiyet” <https://sabah.com.tr> (Erişim Tarihi:29.05.2022)

14. Tasavvufta “Kırk” Sayısı

- Alevilerde “4 Kapı 40 Makam” öğretisi vardır.
- Feridüddin Attar’ın “Musibetnâme” isimli kitabında verdiği inancın sihriyle dayanarak müminler *kırk* günlük çile ritüelleri yaratmışlardır.⁴⁴
- Hz. Ali, *Kırklar Meclisi*⁴⁵’nin sakisi olarak kabul edilmiştir.⁴⁶
- Dünyayı çekip çeviren ermişlerin sayısı *kırktır*.⁴⁷
- İnsan hamurunun *kırk* gün boyunca rahmet yağmurlarınca yıkandığına inanılır.⁴⁸
- “M” harfinin sayısal değeri *kırktır*. Bu harf özellikle Muhammed ismiyle, dar anlamda ise onun “semavi ismi” “Ahmed” le bağlantılıdır. Ahmed ismi, Ahad’dan “bir” den yalnızca “m” harfi ile ayrıldığına göre insanoğlu *kırk* makam aracılığıyla Tanrı’ya ulaşmak zorundadır.⁴⁹
- *Kırk* veli (*Kırklar*), tasavvuf hiyerarşisinde önemli bir gruptur ve ehl-i suffe yani Peygamber’in Medine’deki evinin sundurmasında ikâmet eden ve sonraki sufilerin ilk örnekleri olan fakir-dindar topluluğun *kırk* kişiden oluştuğu iddia edilmiştir; onların Haksari dervişlerin külahlarının etrafındaki bağ, birlikte bükülmüş *kırk* iplikten oluşur.⁵⁰

Doğum, evlenme ve ölüm gibi hayatımızın önemli dönüm noktaları geçiş *dönemleri*” olarak adlandırılır.⁵¹ Formülistik sayılarımızın yolculuğuna “doğumla” başlayalım.

1.Doğum

1.1. Doğum Öncesi

Bir evlat sahibi olmak, her insan için ehemmiyet arz eder. Türk toplumlarında ise bu ehemmiyetin derecesi biraz artar. Soylarının devamlılığını sağlayacak evlatlar yetiştirmek, Türklerin yaşam amaçlarının başında gelir. Hal böyleyken çocuk yapamayan veya düşük yapan⁵² Kıbrıs Türk kadınları, çocuk sahibi olmak için bazı uygulamalar gerçekleştirirlerdi.

⁴⁴ www.ayamfolklor.com Şimşek, 2021. “Yaratımın Sayısal İzleri” (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁴⁵ Kırklar Meclisi: Alevilik ve Bektaşilik’te önemsenen Muhammed’in Mıraç’a çıktığı gün yaptığı söylenen toplu ibadettir.

⁴⁶ https:// islamansiklopedisi.org.tr (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁴⁷ https:// islamansiklopedisi.org.tr (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁴⁸ https:// islamansiklopedisi.org.tr (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁴⁹ https:// insanveevren.wordpress.com (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁵⁰ https:// insanveevren.wordpress.com (Erişim Tarihi:30.05.2022)

⁵¹ Bu dönemler de üç tanedir.

⁵² Düşük yapma konusunda yedi sayısının da içinde geçtiği ilginç bir anekdot dikkatimizi çekti. Bugün rahmetle andığımız Gölge Oyunu Ustası Mehmet Ertuğ’un bu konudaki anısını yine onun dilinden aktaralım: “Yiğitler köyü

Örneğin belleri tutmadığı için düşük yapan kadınlar, bellerine avuç içi büyüklüğünde kenarları üç delikli bir kurşun bağlardı (Bağışkan 1997: 167). Kadın, çarşamba günü un değirmeninin su akan bölümünde yıkanır. Sonra bu sudan bir güğüm alınıp köyde üç yolun birleştiği bir meydanlığa yakın ev ya da farklı bir yere gidilerek orada kadın, çocuğu olan birisine yıkatılırdı (Davulcu 1986: 295). Bu örnekte Şamanist inanç ve ritüellerimiz içinde yer alan “su kültü” ile tek sayı biçimliliğinin birleştirildiğini görebiliyoruz.

Çocuk isteyen kadın, her konuda yaygın uygulamalarımızdan biri olan “kurban kestirme”yi de ihmal etmezdi. Normalde kurban kestiren kişi, bu kurban etinden yemezken çocuk isteme durumlarında kadın, kurban etinden yer ve kuşağını, kuşak yoksa yemenisini veya kullandığı bir peşkiri mezarlıkta herhangi bir mezarın üzerine koyarak üç defa “ Al kuşağı (yemeniyi veya peşkiri) / ver uşağı” der ve çocuk isterdi (Davulcu 1986: 295). Diğer bir uygulamada halk hekimliğinin daha çok ön plana çıktığını görmekteyiz. Kadın, âdetinin üçüncü gününde kor kömüre mezdeki koyarak alt bölgesini tütsülerdi (Mear 1992: 18). Karapapak Türklerinde de çocuğu olmayan kadın için üç yumurtanın sarısına alçı karıştırılır, oluşan karışımla bir metrelik bir bezle yakı yapılır. Bu yakı, üç gün belde kalır (Çetinkaya 2004: 63).

Kazakistan’da düşük yapan anne adayının diğer bebekleri düşük yapmasının önlenmesi için devenin yününden yapılmış iplik ile düşme sancısının başladığı anda kadının eteğinin ön kısmını dikerler. Bu işlem üç gün üst üste yapılır. Bu uygulamayı şaman (baksı) yapabildiği gibi gün görmüş yaşlı hatunlar Kelam-ı Kadim okuyarak da yapabilirler (Kalafat 1999a: 66).⁵³ Ahıska Türklerinde kişi, çocuğu olması için Allah’a yalvarıp çeşitli uygulamalar yapar. Bunlardan birisi de oruç tutmaktır. Oruçluluk niyet süresi üç aydan başlayıp üç yıla ve yedi yıla kadar uzayabilir. Mesela “Zürriyetim olsun üç yıl oruç tutacağım.” diyebilir. Buna “yıl orucu” denir. Bununla beraber Ahıskalılar, “köle azadı” da adarlardı. Adak sahibi: “Bir evladım olursa Allah’ın izniyle bir veya üç köle azat edeceğim.” derdi (Kalafat 1999 a: 69).

Kıbrıs Türkleri, “İlk çocuk mutlaka erkek olsun.” şeklinde bir düşünceye sahip değildir. Kız-erkek ayrımı kesinlikle yapılmaz. Fakat erkek olması konusunda içinde büyük bir istek taşıyan aile olursa onlar, şöyle bir uygulamaya giderdi: Köyde akrabası olmayan, hem yabancı hem de oğlu olan bir kimseye ait alıç ağacına üç kez taş atılır ve “alıcı taşladım, oğlana başladım.” denirdi (Davulcu, 1986: 296). Bu konu ile doğrudan ilgili olmasa da Bağışkan’ın alıç ağacı ile ilgili öğrendiği bir bilgiyi burada paylaşmayı yararlı görüyoruz. Araştırmamızın

sakinlerinden Banavi Çavuş’un karısı, aşerdiği sırada Karagöz oyununu kaçamak olarak seyretti. Çok geçmeden hepsi de Karagöz suretine benzer yedi çocuk düşürdü (Ertuğ 2007: 42).

⁵³ Kadın, hamile kaldığı zaman tüm dünyada da tıbben geçerli olan şöyle bir durum söz konusudur: Çocuk, dokuz aydan eksik doğarsa mesela sekizinci ayda yaşamaz ama yedinci ayda yaşar.

elde ettiği bilgiye göre halkımız, alıç ağacında yaşayan kötü ruhların çocuklara zarar verdiğine inanırdı. Bunu önlemek için iki kişi, sabahın erken saatlerinde ve kimseye konuşmadan çocuğu alıp alıç ağacının olduğu yere götürürdü. Burada birçok ritüel uygulandıktan sonra çocuk, ağacın etrafında üç defa döndürülürdü (Bağışkan 1997: 70).

1.2. Doğum Sırası

Doğum hazırlıkları sırasında *üç* tane belek (kundak) ve “tülbistra” denen *üç* tane kuşak da vardı (Mear, 1992: 29). Ayrıca doğumu kolaylaştırmak için sancılı kadının üstünden kocasını *üç* kez atlatırlardı (Mear, 1992: 30). *Kırk* defa Yasin okunmuş su, doğup yapacak kadına içirilip kolay doğum yapsın diye dua edilirdi (Mear, 1992: 30 ve Saracoğlu, 1996: 58). Diğer Türk milletlerinden Özbeklerde doğumun zor geçmesi halinde bir tavuk alınır, sağdan başlanılarak *üç* defa annenin etrafında dolandırılırdı (Kalafat, 1999 b: 88).

1.3. Doğum Sonrası

Doğum sonrası ile ilgili tespitlere göre bazı bölgelerde doğumdan sonra “*üç* ezan” geçmedikçe bebeğe meme verilmezdi (Saracoğlu, 1996: 59). Bazı bölgelerde de çocuk büyüdüğünde sabırlı olsun diye doğumdan *üç* ezan sonra ağzı açılıp ilk suyu verilirdi (Mear 1992 :35). Çocuk, doğduktan sonra kemikleri ve kasları düzgün ve sağlam şekilde gelişsin diye “terazileme” denen bir yöntemle başvurulurdu. Bu yöntemin aşamaları şu şekildeydi:

Bebeğin altı temizlendikten sonra bez konulmadan önce bebek, yüzükoyun yatırılırdı. Sol eli ile sağ ayağının uçları *üç* kez birleştirilirdi. Sonra sağ eli ile sol ayağının uçları yine *üç* kez birleştirilirdi. Son olarak çocuk, zeytinyağı ile ovulup giydirilirdi (Öykün 2007: 189 ve Bulun, 2004 :57). Ayrıca bebeği nazardan korumak için ona *yedi* delikli nazar boncuğu (göz boncuğu) takılırdı (Davulcu 1986: 302). Bunun yanında üstüne *yedi* İhlâs ve *yedi* Fâtiha surelerinin okunduğu zeytin dalı yakılıp çocuğa tütsü yapılırdı (Mear 1992: 49). Uluğ Türkistan’da da bebeğe nazar değmesin diye beşik toyu esnasında ısırik (üzerlik) tütsüsü yapılır. Tütsü, beşiğin etrafında sağdan başlanarak *üç* defa dolandırılır ve duası yapılır (Kalafat 1999 b: 87).

1.4.Ad Verme

Kıbrıs Türklerinde çocuğa adını doğumdan itibaren *üç* gün içinde vermek adetti (Davulcu, 1986: 305). Çocuğa ad verileceği zaman kulağına önce ezan okunur, sonra da “Senin adın..... olsun!” diyerek çocuğun adı, yine kulağına *üç* kez yüksek sesle söylenirdi (Öykün 2007: 174). Türkiye’de de aynı durum söz konusudur (Keşgin vd. 2004: 51). Dede Korkut Hikâyeleri’nde de Dede Korkut, çocuklara ad verirken kulaklarına ezan okur ve *üç* kez yüksek

sesle isimlerini söylerdi (Öykün 2003: 131). Bulun'un aktardığına göre de çocuğun göbeği kesilirken ebe, onun kulağına eğilip göbek adını söylerdi. Bu ismi yalnız ikisi duyardı. Loğusanın yataktan kaldırıldığı *üçüncü* gün ebe, bu adı annesine söylerdi. Aile ismi beğenirse kabul eder, beğenmezse kendi bulduğunu çocuğuna koyardı (Bulun 2004: 94). Karapapak Türklerinin inancına göre *kırk* gün içinde adı konulamayan çocuk, yalancı olur. Bu yüzden babasının isminden hareketle “Alioğlu”, “Velioglu” gibi geçici isimler bile konulduğu olur (Kalafat 1998: 13). Yine Karapapaklar, doğduğu gün kulağına *üç* kez ezan okurlardı (Çetinkaya 2004: 62).

1.5.Loğusa ve Çocuğu Ziyaret

Yeni doğum yapmış olan kadına “loğusa” denir. Loğusayı ziyarete gelenler ona “güle *kırk*lanasın” derler. Eskiden loğusalık döneminde anne ve çocuk, en az *yedi* gün yalnız bırakılmazdı (Öykün 2003: 132). Bunu günümüzde de devam ettirenler vardır. Yaptığımız görüşmeler ışığında Kıbrıs'ta birçok bölgede loğusanın *üçüncü*, *beşinci* veya *yedinci* gün yataktan kaldırıldığını tespit ettik (Öykün 2003: 133 ve Öykün 2007: 175).

Kıbrıs'ta eski dönemlerde loğusa, yataktan kaldırıldıktan sonra hamama götürülüp yıkanır. Bunu bir tören şeklinde yaparlar, adına da “*Loğusa Hamamı*” derlerdi. Loğusa Hamamı'ndaki ritüellerden biri de iki kadının koltukladığı loğusanın hamamın giriş kapısına getirilmesi ve yere konmuş olan tütsü kabı üzerinden besmele çekilerek *üç* defa atlatılmasıydı (Mear 1992: 41).

Kıbrıs Türklerinde loğusa, *kırk* gündən sonra dışarıya çıkar ve iş yapmaya başlardı. Kazak Türklerinin halk inançlarına göre de anne ve bebeği, doğumdan sonra *kırk* gün dolmadan güneş görmemeli, eşığının dışına çıkmamalıdır (Kalafat 1999a: 67). Ahıska Türklerinde kadının *kırkı* doluncaya kadar kocasıyla aynı yerde yatması doğru bulunmaz (Kalafat 1999a: 70). Dağıstan halklarından Tabasaranlar'da çocuk, nazardan korunmak için *kırk* gün yabancılara gösterilmez (Yılmaz 1999: 52). Pomak Türklerinde de anne, çocuğunu nazardan korumak için evde oturmaya özen gösterir. Pomaklar cin, peri ve kötü ruhların *kırk* gün süreyle anne ve çocuğun etrafında dolaştığına inanırlar ve onları bu süre zarfında yalnız bırakmazlardı (Çavuşoğlu 1993: 141). Anne ve bebek, *kırkıncı* gün yıkanıp dışarı çıkarlar. *Kırk* gündən sonra da konu- komşu ve akrabalar ziyarete gider (Çavuşoğlu, 1993: 142). Kıbrıs'ta bazı bölgelerde ziyarete gelenlere *kırkıncı* gün, içine buğday ve şeker konarak mevlit okunmuş küçük kırmızı mendiller dağıtılırdı (Çeliker 2007: 74).

Kıbrıs'ta çocuğun doğumunun otuz yedinci veya otuz dokuzuncu gününde kadının ve çocuğun *kırkı* çıkarılırdı. Buna “*kırklama*” denirdi (Öykün 2003: 141). Kırklama şöyle

yapılırdı: Kibleye karşı olan bir oluk altından veya dereden *kırk* adet nohut büyüklüğünde çakıl taşı toplanır, bu taşların her birine Yasin ve İhlâs duaları okunur ve taşlar, hafif ısıtılmış suya atılırdı, sonra bu suyla loğusa ve bebek yıkanır (Öykün 2003: 141). Ardından loğusa, son tas suyun içine sağ elinin parmaklarını birleştirerek ve avuç içiyle *beş beş* sayarak sekiz defa vururdu. Kırklanmış suyun yarısı annenin başına, yarısı da bebeğin başına dökülerek kırklama işlemi tamamlanır. Kırklanmadan sonra anne ve çocuğun türlü mikroplardan arınıp hastalıklara karşı direnç kazandığına inanılırdı (Öykün 2003: 142). Bazen de *kırk* küçük taşın bulunduğu kazanın içerisine *üç* tane de iri taş konurdu. Su kaynayınca yıkanıp kırklanmış kadın, bacaklarını açıp bir su kabının üzerinde dururdu. Su kabının çevresini ise bir kilim veya battaniye ile sararlardı. O bölgenin ebesi ocaktaki üç büyük taşı, maşa ile alıp suya atar; oluşan buhar, kadının etrafında sarılı battaniye sayesinde onun vücuduna doğru ilerlerdi (Bulun, 2004: 57). Loğusanın kırklanana kadar tehlikelere açık olduğu düşünülüyor için “Loğusanın mezarı *kırk* gün açıktır.” deyimi ortaya çıkmıştır. Bu uygulamaların dışında bebekle ilgili olan şu uygulama da vardı. Kırklanmış bebeğin eline pamuk; ağzına da şeker verilirdi. Bunun anlamı çocuğun saç ve sakalı ağarana kadar uzun ve mutlu bir hayat sürmesini sağlamaktı (Bulun 2004: 57). Anadolu’da Kıbrıs Türklerindeki benzer bir kırklama yapılmasına rağmen değişik kırklama usullerine de rastlanır. Örneğin loğusa ve çocuğun üstüne içerisine altın, gümüş, ustura, yumurta, *kırk* tane arpa, buğday, fasulye...konulan su dökülür. Bunun yanı sıra bir kabın içerisine kırk kaşık su konur. Çocuk, ileride zengin biri olsun diye bu suyun içine altın ve gümüş atılarak çocuk bu suda yıkanır (Kesgin vd. 2004: 48). Bazı bölgelerde de susuz kırklama yapılır. Beşiğin altına kaba bir döşek yerleştirilir. Köyün ileri gelenlerinden iki kadın, beşiğin sağına ve soluna oturur. Sağdaki kadın, başı Kible’ye gelmek şartıyla çocuğu kucağına alarak: “Sallü salavat, sallü Muhammet diyenin akibeti hayrolsun.” der ve çocuğu beşiğin altından soldaki kadına yuvarlar. Soldaki kadın da çocuğu beşiğin altından çabucak tekrardan sağdaki kadına yuvarlar. Çocuk *üç* kez bu biçimde yuvarlandıktan sonra kırklama işlemi bitmiş olur (Kesgin vd. 2004: 48-49). Padarlarda⁵⁴ kırk çıkarılırken *kırk* deliği olan bir süzgeç kullanılır, bunun üzerinden su dökülür. Bu işi bir molla kadın ya da dini bilgileri olan bir kadın yapar. Kırk çıkarılmadan evvel “*Üç dökme*”, “*Yedi dökme*” ve son olarak “*Kırk dökme*” işlemleri yapılır.⁵⁵

⁵⁴ Padarlar, Azerbaycan’da yaşayan, kökeni Oğuz boylarına dayanan bir halktır. Türkiye’ye göç edenleri de vardır.

⁵⁵ Kalafat, (2008).

Kıbrıs Türk toplumunda doğumdan sonra loğusa kadın ve bebeği, onları al basmasın⁵⁶ diye *kırk* gün *kırk* gece yalnız bırakılmazdı (Öykün 2003: 140 ve Öykün, 2007: 177). Eğer bebeği al bastıysa ona bir buçuk Yasin okutulup herhangi bir altın takı *üç* kez yalatılırdı (Mear, 1992: 44). Al basmasının yanı sıra inanişâ göre çocuk, kırkı çıkmadan evden çıkarılırsa onu kırk basarmış. Ayrıca iki loğusa bebekleriyle beraber, kırkları çıkmadan aynı gün ve saatte dışarı çıkarsa kırkları karışmış. Kırkı karışan çocukların hastalanacağına veya öleceğine inanırlardı. Bu durumda aile, kendi çocuğunun hayatını kurtarmak için üzücü de olsa şöyle bir uygulamaya giderdi: Çocuklardan birinin anne veya babası, diğer çocuğun evinin ocak taşlarından kırk üç tane küçük taş alıp çocuğunu bu taşların konduğu su ile yıkardı. Böyle yaparak kötülüğü kendi çocuğundan uzaklaştırıp bir anlamda diğer çocuğun üstüne atmaya çalışırdı (Mear 1992: 45). Görüldüğü üzere kırk sayısı Türklerin doğumla ilgili ritüellerine epeyce yerleşmiştir. Ünlü araştırmacı Schimmel kırkla ilgili şunları söyler: “Hazırlama ve tamamlama” sayısı olarak adlandırılan kırk, “büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı olarak Ortadoğu’da özellikle İran ve Türkiye’de yaygın bir biçimde kullanılır” (Schimmel 2000: 265). Bizler de yaptığımız incelemeler bağlamında kırkın hem Kıbrıs’ta hem Anadolu’da hem de Türkistan’da yoğun bir şekilde kullanıldığını belirledik.

Çocuklarını sağaltmak (iyileştirmek) veya ölen çocuklarından sonra yeni doğacakların ölümünü engellemek için Kıbrıs Türkleri, üzerinde durduğumuz sayı motiflerini yoğun olarak kullandıkları çeşitli ritüeller gerçekleştirirdi. Bunları teker teker incelemeye çalışalım.

- Hastalanan çocukları, bir mezarın üzerinde, adak yerinde veya *üç* yol kavşağında *üç* kez yuvarlardı (Öykün 2003: 124).
- Çocukları yürümeyenler, onların içindeki kötü ruhları kovmak için *üfürükçüye* giderlerdi. *Üfürükçü*, yavru bir köpeği bir kalburun üstüne oturturdu. Ancak çocuk, önce anadan doğma soyulurdu. Bu işlem yapılırken kazanda su kaynatılır ve kalbur üstünde oturan çocuğun başından aşağıya dökülürdü. Bu işlem *yedi* defa tekrarlanırdı (Bağışkan 1997: 50). Yürümeyen çocuklar için şu uygulama da yapılırdı: Kurban Bayramı’nda *yedi* evden *yedi* tane keçi ya da koyun ayağı alınarak pişirilir ve çocuğa yedirilirdi (Davulcu 1986: 302; Mear 1992: 50).

⁵⁶ *Al basması*: İnanışâ göre doğumdan sonra geçen *kırk* gün içerisinde loğusa kadının ve çocuğun yanında kimse bulunmazsa loğusanın gözüne bir şeyler görünür, üzerine ağırlık çökmüş. Bu olaya “*al basması*” denir. Al basmasına neden olan ve cin, peri, şeytan olarak hayal edilen ruha da “*al karısı*”, “*al anası*” veya “*al perisi*” denirdi (Öykün 2007: 177). Al basmasının Şamanizm ile bağlantısı ve geçirdiği aşamalar uzun ve ayrıntılıdır. Bu çalışmanın konusu dışında olduğu için başka bir çalışmada ele alınması uygun olur.

- Kıbrıs Türkü, çocuğun korkuluğunu kesmek⁵⁷ (korkuluğunu çıkarmak) için *üç* yönteme başvururdu: Kurşun, tuz ve eşeğin dışkısı. Bu konuda da *üç* ve yedinin hakimiyetini görmeye devam ediyoruz. Sınırustü'nde yaşayan Türk ve Rum kadınlar, korkuluk çıkaran Rum bir kadına giderlerdi. Buraya gitmeden *üç* veya *yedi* evden sormadan aldıkları çalı ve tuzu da yanlarında götürürlerdi. Ocak kurulur ve üzerine bir sac, altına ise getirilen çalılar konurdu. Sacın *üç* kenarına *üç* adet eşek dışkısı konduktan sonra çalılar ateşlenirdi. Bu arada bir tasa tuzlu su yapılarak içine gümüş bir para atılırdı. Çocuk, önce sacın etrafını *üç* kez dolaştırılır, sonra bu sacın üzerinden *üç* defa atlatılırdı (Bağışkan 1997: 55-56).
- Konuşması geciken çocuklar, bir minarenin şerefesinde *üç* defa dolaştırılırdı. Ayrıca tencere kapağına biriken buhar suyundan çocuğa *üç* cuma içirilirdi (Davulcu 1986: 303; Mear 1992: 51).
- Hasta olan çocuklar, ya kendileri *yedi* kapıdan dilendirilirdi ya da aylık rahatsızlığını görmemiş *yedi* kız çocuğu, köyün evli kadınlarının yaşadığı *yedi* evden un dilenirdi. Kızlar, unu eve getirip elerler, hamur yaparlar ve hamurdan, çocuğun içinden rahatlıkla geçebileceği değirmi bir çörek pişirirlerdi. Daha sonra çocuğu dört yol ortasına götürürler ve onu *üç* kez çöreğin içinden geçirirlerdi. Bu ritüelden sonra çocuğun *üç* güne kadar iyileşeceğine, ölecek olması durumunda da *üç* gün içinde öleceğine inanırlardı (Bağışkan 1997: 71). Kıbrıs Türkleri arasında “dilendirerek sağaltma” yönteminin çeşitli versiyonları vardır. Bunlardan biri de şudur: Akşamın erken saatlerinde çocuk, büyükçe bir küfenin içerisine konur ve ergenlik çağına gelmemiş iki çocuk tarafından taşınarak kapı kapı gezdirilir ve *yedi* mahalleden hasta çocuk için yiyecek toplanırdı. Daha sonra dört yol ağzında durup *üç* kere “gavvole”⁵⁸ derler, ardından küfeyi orada bırakıp uzaklaşırlardı. Şeytan ordan geçmişse çocuk iyileşir, geçmemişse *yedi* yaşında ölmüş (Bulun 2004: 55).
- Başka bir uygulamada ise örneğin Malarya bölgesinde çocuklar *üç* defa “*Galiyegenes*” adı verilen delikli taştan geçirilirdi. Bunun dışında çocuk, değişik yerlerde *üç* kez sola, *üç* kez de sağa olmak üzere cirilenirdi (tekerlenirdi) (Bağışkan 1997: 73).
- Evretu ve Ay Sergi köylerinde değişik pratikler söz konusuydu. Hasta olan çocuğun annesi, çocuğunu aileye karışmamış iki kadına teslim ederdi. Bu kadınlardan biri,

⁵⁷ Korkuluk kesmek: Hastalıklardan kurtulmak için kurşun dökmek.

⁵⁸ Rumca olan bu sözle şeytan çağrıldığı için normal zamanda Kıbrıs Türkleri besmele çekerek onu kovar.

çocuğu alıp mezarlığa götürür ve “salı” günü ölen bir kişinin mezarının üzerinde üç defa tekerlerdi. Bu işlem yapılırken: “Çocuk, iyileşecekse beş güne kadar iyileşsin, ölecekse beş güne⁵⁹ kadar ölsün.” denirdi (Bağışkan 1997: 73). Başka yoldan gelen ikinci kadın, çocuğu mezarın üzerinden alarak geliş yolunun dışındaki başka bir yoldan evine götürürdü (Bağışkan 1997: 74).

- Çocukları sağaltmak için uygulanan bir başka pratik de çocuğun üstünde taşıması için beş adet muska yazdırmaktı. İki adet muska da çocuğun annesi için yazılırdı. Birinci muskaya Bakara Suresi’nin on yedinci ve on dokuzuncu ayetleri; ikinci muskaya ise “Besmele-i Şerif” ile kırk defa “Ya Muhammed” sözleri yazılırdı (Bağışkan 1997: 173). Yine Bağışkan’ın ifadesine göre okumuşun (hocanın) tavsiyesiyle evde hamile bir kirpi beslenirdi. Kirpi doğurunca yavrulardan biri alınıp hocaya götürülürdü. Hoca, kirpi yavrusuna dualar okur, duayı bitirince de yavru kirpinin başını gövdesinden ayırarak kanını bir fincanın içine akıttırdı. Sonra kirpinin kanıyla üç tane muska yazdırdı (Bağışkan 1997: 73-74).
- Çok ağlayan çocukların ağlamasını durdurmak için üç cuma boyunca sela okunurken “umduğun budur.” diyerek çocuğun ağzına eşek pisliği konurdu⁶⁰ (Mear 1992: 55).

Türkiye’de de çocukları sağaltmak için değişik inanç ve uygulamalar mevcuttu. Bunların bazıları bugün hâlâ uygulanmaya devam etmektedir. Örneğin Bingöl’de dili kapanan çocuklar, dilinin açılması için üç cuma üst üste bir türbeye götürülür (Irmak 2018: 215). Şanlıurfa’da kekeme çocuklara Kurban Bayramı sırasında yedi inek memesi yedirilirse dilinin çözüleceğine inanılır (Kesgin vd. 2004: 50). Türkiye’nin genelinde uygulanan bir ritüele göre bebek, sarılık olmasın diye ilk yedi gün annesinin yanında, tercihen önünde yatırılır. Ayrıca bebeğin üzerinde kırk gün sarı örtü bekletilir. Çocuk, sarılık olmuşsa her yanına bal sürülür. Bunun yanında ateşte ısıtılan iğnenin ucu, bebeğin eklem yerlerine, topuklarına, alnının ortasına vs. toplam yedi yerine batırılır (Kesgin vd. 2004: 47). Trabzon’da çocuklar boğmacaya yakalanmamaları için ya ceviz ağacının kökünden ya da ikiz çocuk anası bir kadının don bağından üç kere geçirilirler (Çelik 1998: 36-37). Ayrıca Türkiye’nin birçok bölgesinde çocuğa nazar değmişse yedi evin eşliğinden veya kapısından kıymıklar toplanır ve bir arada yakılarak çocuğun beşiği ve ev tütsülenir (Kesgin vd. 2004: 52). Padar Türklerinde ayağı basamayan,

⁵⁹ Konan müddet yedi gün veya bir ay da olabilirdi (Bağışkan 1997: 73).

⁶⁰ Bu uygulamanın Adana’da da yapıldığı saptanmıştır (Mear, 992: 55).

yürüyemeyen çocuk, tandır yakılmaya hazırlanırken onun etrafında *üç* defa dolandırılır. Bir çocuk, bir yerde düşmüşse oraya “bedyer” (kötü yer) denir ve *üç* kez “tu!” yani “tu tu tu!” denilerek kötü ruhlar, oradan uzaklaştırılmaya çalışılırdı.⁶¹

Kıbrıs'ta tıbbın gelişmediği dönemlerde çocukların ölme nedeni ortaya çıkarılamadığı için ölümlerin önüne geçilemiyordu. Bazı kadınların sağlıklı olarak doğan çocukları, *üç*, *yedi* veya *kırk* günlük, *üç* aylık veya bir-beş yaşına basmadan ölürlendi (Bağışkan 1997: 168). Çocukların öldüğü gün, ay ve yılın bile formülistik sayılara denk gelmesi, bu sayıların genetik kodlarımıza ne denli sağlam yerleştiğini göstermiyor mu?

- Kıbrıslı Türkler, dünyaya gelen sağlıklı çocuğun ölümünü durdurmak için evde doğup da sağ kalan ilk çocuğun veya sağ kalan son çocuğun perisinin daha sonra doğan çocukları kışkırdığından onları öldürdüğüne inanırlardı. Bu yüzden bu periyi korkutup kaçırmaya çalışırlardı. Bunun için adım adım şunları yaparlardı: Evin sağ kalan son çocuğu, içinde peksemet (peksimet)⁶² bulunan soğumaya yüz tutmuş bir fırına kendi isteğiyle (zorlamadan) sokulurdu. Çocuk, fırına girince fırının ağzına Kıbrıslıların “tülümbe” de dediği bir çalı yakılır ve fırının ağzına yanmış kömür konurdu. Çocuğun annesi, fırının içine doğru “Kardeşini yeme de peksemet ye!” sözlerini *üç* defa tekrarlar ve çocuğun da bu sözleri söylemesini isterdi. Çocuk da “Ben kardeşimi yemem, peksemet yiyeceğim.” deyince fırından çıkarılırdı (Bağışkan 1997: 177).
- “Mehmet” adlı kimselerin bulunduğu *yedi* evden gümüş toplanıp sağ kalan çocuk kız ise küpe; erkek ise kemer yapıp çocuğa takılırdı (Mear 1992: 53).
- Sağ kalan çocuklar, belli bir zamana kadar başka bir kadına satılırdı. Bu zaman da en az *üç* yıldır (Bağışkan 1997: 180).
- Sağ kalan çocuk, *yedi* çeşmeden alınan su ile yıkanır (Mear 1992: 53).
- *Kırk* evden kumaş parçaları toplanarak çocuğa gömlek dikilip giydirilirdi (Mear 1992: 53).
- Kıbrıs Türklerinin çocuklarının yaşaması hususundaki vazgeçilmez uygulamalarından biri de adak adamaktı. “Çocuğum yaşarsa Hala Sultan Türbesi’ne bir ay veya *kırk* gün hizmet edeceğim” tarzında adakları vardı (Bağışkan 1997: 182). Bazen de kurban adağında bulunurlardı. Adak gerçekleşince *beş* veya *yedi* yıllık bir

⁶¹ www.turk.yurdu.com.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁶² Peksemet: Ekmeğin pişirilip fırınlanarak kurutulmuş hali.

süre içinde aksatmamak kaydıyla Hala Sultan'a veya Baf'taki Hacı Mehmetler'e kurban kesilirdi (Bağışkan 1997: 183).

- Son doğan çocuğun yaşaması için isminin değiştirilmesi gerektiğine inananlar da vardı. Bu nedenle aileye kanı karışmamış *yedi* kat yabancı bir kadın veya adam, isim önerisinde bulunmak için çocuğun evine giderdi (Bağışkan 1997: 186).

Türkiye'de de çocuğu doğup yaşamayan aileler, diğer doğumlarında şu uygulamalara giderdi.⁶³

- *Kırk* evden toplanan bozuk paradan kemer yaptırılırdı. Kadın, doğum yapıncaya kadar bunu belinde taşırdı.
- *Kırk* veya *yedi* evden kumaş parçası toplanıp çocuğa giyecek hazırlanıp giydirilirdi.
- *Yedi* yaşına kadar oğlan çocuğunun saçları kesilmezdi (Oğuz vd. 2004: 14).
- Çocuğu yaşamayan aileler: “Çocuğum yaşarsa *kırk* kapıdan *kırk* yama toplayıp kundak bezi yapacağım.” diye adak yaparlardı (Çetinkaya 2004: 69).
- Ölmesin diye çocuğa *kırk* gün ayrı ayrı adlar verilir, en son gün de babasının adı verilirdi (Kesgin vd. 2004: 50).
- Kesgin vd., çocuk yaşatmak için yapılan ritüellere Nevşehir'den çarpıcı bir örnek verirler. Bu konuda Sedat Veyis Örnek'in kaynak kişiden derlediği şu bilgiyi aktarırlar: “Babamın halası *beş* doğum yapmış. Dünyaya getirdiği çocukların hepsi de bir yaşına gelmeden ölmüşler. Altıncı çocuğu oğlan olmuş, adını “Duran” koymuşlar. Onun da hayatından endişe edildiğinden kim ne dediyse onu yapmışlar. Duran'a *yedi* yıl banyo yaptırılmamış, sadece yüzü soğuk su ve sabunlu bezle silinmiş. Evinde “Mehmet” ismi olan *yedi* evden bez parçaları toplanarak çocuğa gömlek ve yorgan yapılmış. *Yedi* evden gümüş parçası toplanarak bilezik yapılmış, çocuğun annesinin sağ el bileğine takılmış. Çocuk, uyumadan önce babaannesi tarafından her zaman okunmuş. O çocuk büyüdü ve doktor oldu (Kesgin vd. 2004: 51).
- Karapapaklarda çocukları doğumdan sonra ölen anne, meyve ağacının dibine gider ve “Ben han-ı zatımı sana verirem, sen de varını bana ver.” dedikten sonra ağacın dibine *üç* defa “tu” der (Çetinkaya 2004: 63).

Kıbrıs Türkleri, çocuk beş-altı aylık olunca tırnaklarını keserler sonra aileye uğur getirmesi ve babanın cüzdanının parayla dolması inancıyla tırnakları cüzdanda *kırk* gün süreyle

⁶³ Bu uygulamalar halen birçok bölgede uygulanmaktadır.

saklarlardı (Bağışkan 1997: 49). Anadolu’da yeni elbiselerini çocuğa ilk defa giydiren anne, o giysinin sağına ve soluna *üç* defa “tu” diyerek çocuğunu besmeleyle giydirirdi. Kırgız Türklerinde kız çocuğunun saçı ilk defa *beş* yaşında ustura ile tıraş edilir ve sonra beline doğru uzatılır. *Yedi* yaşına geldiğinde “örtük” (örgü) yapılır (Kalafat 1999 b: 89). Ahıska Türklerinde çocuk büyüüp okula başlayacağı zaman ilk günlerde sabahları annesi, onun ardından *üç* Ayet’el Kürsi okur (Kalafat 1999a: 70). Kıbrıs Türklerinde de bazı kadınlar, bu uygulamayı sürdürmekte, çocuklarının arkasından *üç* veya *yedi* Ayet’el Kürsi okumaktadır.

1.6. Sünnet

Türk kültürüne sünnet, İslâm dini ile birlikte girmesine rağmen bu dinden önceki tek sayı sembolizminin bu konuda da yeni dinimiz İslâm ile sentezlenmiştir. Kıbrıslı Türkler, sünnet edilecek çocukların eskiden beri özellikle *beş* ve *yedi* gibi tek sayılı yaşlarda sünnet edilmesine dikkat eder (Öykün 2007: 190). Bazı bölgelerin inancına göre sünnet olacak çocuğun bu yaşlara denk getirilmesi halinde evlendiği zaman ilk çocuğu erkek olurmuş (Bulun 2004: 84).

Anadolu’da da çocuğun *üç*, *beş* gibi tek yaşlarda sünnet edilmesine özen gösterilir. Sünnet düğünü olacak çocuk, genelde *yedi* gün önce akraba ve eşe, dosta götürülerek el öptürülür ve sünnet davetiyesi bırakılır.⁶⁴ Ahıskalı Türklerde kirvelikle ilgili bazı inançlar vardır. Bunlardan biri, “Bir kişi eğer bir çocuğa kirve olduysa *yediye* tamamlamalıdır.” inancıdır. Yedi çocuktan fazlasına kirve olmak yasaktır (Sakallı 2020: 339). Pomak Türkleri de çocuğu genelde *üç* aylık ile *beş* yaş aralığında sünnet ederlerdi. Erkenden sünnet ettirmek istemelerinin sebebi çocuğun aniden vefat etmesi durumunda Müslüman olarak ölmesini sağlamaktı (Çavuşoğlu 1993: 143). Moğolistan’da yaşayan Hotonlar⁶⁵ da çocuklarını *beş*, *yedi*, *dokuz* ve on bir olmak üzere tek sayılı yaşlarda sünnet ettirirler (Tsend 2018: 334).

Sünnet düğünleri Kosova’da *üç* gün sürer. Düğünde büyükbaş hayvan kesilecekse bu hayvan, *yedi* gün önce alınır. Saz ve davul-zurna ekibi de *yedi* gün önceden ayarlanır. Hediyelik eşyalar ve bahşişler *üç* gün önceden hazır edilir ve sünnet olan çocuğa verilir. Çocuk, genelde perşembe veya cuma günü sünnet olurken saat 09.00 (sabah *dokuz*) olarak belirlenir ve misafirler bu saatte toplanır (Muhaxheri 2018: 237).

Kıbrıs’ta eskiye nazaran azalsa da günümüzde de sünnet düğünü düzenleyen aileler vardır. Bu düğünler genelde yaz aylarında düğün salonlarında yapılmaktadır. Düğünde “*şapka oyunu*” diye adlandırılan bir oyunumuz vardır. Bu oyunda *yedi* genç kız, sünnetli çocuğun şapkasını müzik eşliğinde dans ederek ve elden ele dolaştırarak oynatır.

⁶⁴ www.karagoz.net (Erişim Tarihi:29.05.2022)

⁶⁵ Hotonlar, Moğolistan’da yaşayan Türk kökenli ve az sayıda olan etnik bir gruptur (Tsend 2018: 329).

2. Evlenme

Evlilik, insan gruplarının yaşantıları boyunca uyguladıkları ve geliştirdikleri sosyal ögelerle yüklü bir kavramdır. Çok değişik uygulamalar olmakla beraber evlilik, esas itibariyle toplum tarafından onanan kadın ve erkek arasında yaratılan bir ilişki türünü karakterize etmektedir.⁶⁶

Kıbrıs'ta da evlenip yuva kurmaya büyük önem verilir. Eskiden bu önemin derecesi daha fazlaydı. Evlenme yaşını geçmiş ve evlenememiş kızların kismetini açmak için çeşitli uygulamalara gidilirdi. Örneğin *yedi* köyün kibleye bakan *yedi* çeşmesinden alınan su ile evde kalmış kız yıkanır (Mear 1992: 62).

2.1.Nişan

Evlilik aşamalarına incelediğimiz sayı motifleri açısından baktığımızda öncelikle nişan törenlerimizde bunlara rastlamaktayız. Kıbrıs'ta yaklaşık on beş yıl öncesine kadar eski bir âdetimiz olan "*yastık oynatma*" isimli oyun devam ediyordu. Nişan törenlerinde bekâr *yedi* veya on bir kız, müzik eşliğinde dans ederek kalp şeklinde iki küçük ve süslü yastığı oynatırdı (Öykün 2007: 204).

2.2.Nikâh

1910'lu ve 1920'li yıllarda evlenecek olan kız ve erkek, birbirini görmezmiş. Nikâhları bile kıyılırken aynı odada bulunmazlarmış. Hoca eve gelip bir odada oturan kıza, kapının arkasından: "Vekilin olayım, nikâhını kıyayım mı?" diye *üç* defa sorar ve "evet" cevabını aldıktan sonra camiye gidip nikâhı orada kıyarmış (Öykün 2003: 162). Ayrıca oğlana da *üç* kez: "Bu kızını aldım, kabul ettin mi?" diye sorardı (Öykün 2007: 204). Daha ileriki yıllarda nikâhtan önce "*izinname*" denilen belge alınmaya başlandı. Bu belge, resmi nikâh yolunda ilk adım sayılır. Örneğin Kaleburnu'nda evlenecek olan çiftler, Mehmetçik köyünde bulunan kadıdan izinname alırdı ve bu sırada yanlarında *üç* tane de şahit bulunurdu (Öykün 2007: 204). Normal resmi nikâha geçtikten sonra da uzunca bir süre nikâh memuru, eskiden gelen bu âdetimizin bir devamı olarak kadına ve erkeğe birbirleriyle evlenmek isteyip istemediklerini *üç* kez sorar, onlar da *üç* kez "evet" derdi (Öykün 2007: 205). Son yıllarda bir kez sorulur, bir kez yanıt alınır.

Düğün merasimine geçmezden evvel dış Türklerde evlenme adetlerindeki sayı motiflerini de gözden geçirelim. Örneğin Kazak Türkleri yakın akraba evliliği yapmazlar. Geriye doğru

⁶⁶ Turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:29.05.2022)

yedi ata sayarak evlenirler (Kalafat 1999a: 68). Kırgızlarda da aynı durum söz konusudur (Kıdırbayeva vd. 1998: 84). Kazakistan’da erkek tarafı, kız istemeye gittiğinde *üç* kapıda para verir. Birinci kapıda kızın yengeleri; ikinci kapıda teyzeleri; üçüncü kapıda da halaları bekler ve damattan “*ayakbastı parası*” alırlar (Çetindağ 2007: 223). Ayrıca kız ve erkek tarafları, birbirine hediye verirken alınan hediye sayısının *yedi* veya *dokuz* olmasına dikkat edilir. Bu şekilde olursa hediyelerin daha kutlu olacağına ve yeni evlilere uğur getireceğine inanılır. Örneğin hediyeler adlandırılırken “*bir dokuz*”, “*iki dokuz*” şeklinde tabirler kullanılır. Hediye olarak hayvan verilecekse yirmi sayısı üzerinden hesaplama yapılır. Fakat son rakamının *yedi* olmasına dikkat edilir: yirmi yedi, otuz yedi, kırk yedi gibi (Çetindağ 2007: 222). Özbekistan’da anlatılan hikâyelerde de daha çok kırk motifine rastlamaktayız. Bugünün Özbekistan’ında, dünün İran’ında doğan ünlü hekim İbn-i Sina’nın evleneceği kızın babasına *kırk* gün boyunca sihirle ortaya çıkardığı hediyeleri gönderdiği rivayet edilir (Çetindağ 2007: 225). Kırgızlara ait bir boy olan Batırların evlilik âdetlerinde taliplerin hünerlerini sınamada genellikle *üç* yarış; at koşturma, ok atma ve güreş esas alınmaktadır (Kıdırbayeva vd. 1998: 80). Azerbaycan evlenme âdetlerinde de kız ailesinin fikrini öğrenmek için kız evine gönderilen araçlar vardı. Bunlar genelde *üç* kadın olurdu (Aliyeva 1999: 76).

2.3.Düğün

“Düğün” sözcüğü sünnet için düzenlenen eğlenceyi de kastetmesine rağmen bu kelimeyi duyduğumuzda genelde ilk akla gelen, evlenme döneminin en önemli aşamasını oluşturan geleneğin adı olmasıdır.

Kültürel değerlerin en önemli göstergelerinden biri olan düğün kişisel tercihlerin yanında, aynı toplumun üyesi olarak hüznü ve sevinci paylaşma, manevi hazza ulaşma, sorumluluk taşıma, problemlere çözüm getirme, beraber yaşamının getirdiği kurallara saygı gösterme gibi ortak değerlerin sentezi durumundadır (Eker 1999: 107). Kıbrıs düğünleri de düğünün bünyesinde yer alan bu vazgeçilmez unsurları fazlasıyla barındırmaktadır.

Kıbrıs’ta düğünler, eskiden *yedi* gün boyunca devam edermiş. Hali vakti yerinde olanlar ise *kırk* gün *kırk* gece düğün yaparlarmış (Mear 1992: 69). Kıbrıs’ta geline Osmanlılardan kalma “*beşibirlik*” takısı takılırdı (Öykün 2007: 207). Kaleburnu köyünde düğün günü gerçekleştirilen bazı ritüeller ilgi çekicidir. Burada gelin ve damat, yeni evlerine girmeden önce gelinin eşyası, eve taşınırken en önde elinde Türk bayrağı ile duran bir kişi olurdu. Eşyayı taşıyan küçük grup, eve vardktan sonra bayrağın asılı olduğu kamışa *üç* kez silah atılırdı. Bayrağı kamıştan indirebilen, ona sahip olurdu ve onu öperek alına götürürdü (Öykün 2007:

209). Bir diğer uygulama ise “*zürriyet*⁶⁷ ritüeli” ile ilgilidir. Düğün günü gelin, davul-zurna eşliğinde gezdirildikten sonra harman yerine gidilir ve burada gelin ile damadın yatağı oynatılırdı. Erkekler, yatağı havaya atıp indirirlerdi. Ayrıca bir erkek çocuğa bu yatakta *üç* kez takla attırılırdı. Bundaki amaç çiftin çocuklarının olmasını ve çoğalmalarını sağlamaktı (Öykün 2007: 208).

Kıbrıs’ın birçok bölgesinde olduğu gibi Erenköy’de de düğünden önce kına gecesi düzenlenirdi ve bu gecede kınalar yakıldıktan sonra testi oyununa geçilirdi. Çalgıcılar eşliğinde *yedi* bekâr genç kız, gelinin etrafında belli bir kaideye bağlı olmaksızın *yedi* kez dönerlerdi, yedinci kız testiye yere atıp kırardı (Öykün 2003: 166). Kaleburnu’nda ise testi oyunu, daha çok düğün günü oynanırdı (Öykün 2007: 208).

Testi oynatma âdetimiz bugün düğünlerimizde hâlâ devam etmektedir. Ayrıca yine eski alışkanlıklarımızın bir devamı olarak bazı aileler, gelin ve damadı davul- zurna eşliğinde yürüterek düğün salonuna getirirler. Gelin ve damat, “*Karşılama Havası*” eşliğinde düğün alanını *üç* kez dönerler (Öykün 2007: 213). Düğün pastası da yedi katlı olur (Öykün 2007: 215).

Türkiye’de de eskiden düğünler *üç* gün veya *yedi* gün sürerdi. Kıbrıs Türklerinde olduğu gibi düğünden önce kına gecesi yapılırdı, bugün de yapılmaya devam edilmektedir. Hatta Edirne’de ve Kırıkkale’de yapılan kına gecelerindeki ritüel ve uygulamalar dikkat çekicidir. Bu bölgelerde “kına sekiği” denen değişik bir âdet vardır. Bu âdette kınaya bir kız ve bir oğlan çocuğunu simgeleyen iki tane mum dikilir. Kına tepsisi delikanlıların elinde, gelin ve onun koluna girenlerle birlikte *üç* kez dolaştırılır. Ayrıca gelin, kibleye doğru çevrilmiş yastığın çevresinde *üç* kez döndürülerek – kimi yörelerimizde de *üç* kere yastığa oturup kaldırılarak oturtulur.⁶⁸ Türkiye’de birçok bölgede gelin, gelin arabasına bindirilmeden arabanın etrafını *üç* kere dolaşarak sağ taraftan biner.⁶⁹

Dağıstan düğünlerinde düğünlerin süresi halklara göre *üç* ile *yedi* gün arasında değişmekle beraber bugün ekonomik sebeplerden dolayı bir güne inmiştir (Yılmaz, 1999: 50). Kazakistan’da düğünden önce kızı almak için oğlan evinden akrabalar gelir ve bu gelenlerin sayısı genelde *beş*, *yedi* ve *dokuz*dur (Çetindağ 2007: 226). Kız, evinden alındığı zaman *üç* grup halinde ilerlerler. Önde oğlan tarafı, ortada kız tarafı, arkada da genç ve yakışıklı bekârlar vardır (Çetindağ 2007: 227).

Kıbrıs Türklerinde düğünün ardından “*kuşatma*” denilen küçük merasim gerçekleştirilirdi.

⁶⁷ Züriyet: Soy, sop, döl.

⁶⁸ turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁶⁹ turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

Gelin, Kıbrıs'ın bazı bölgelerinde baba evinden çıkarken bazı bölgelerinde ise yaşayacağı eve geldikten sonra annesi ve babası tarafından kuşatılırdı. Kızın anne ve babası, bekâreti simgeleyen kırmızı bir kuşağı kızın beline iki defa bağlayıp çözdükten sonra *üçüncü* kez bağlayıp artık çözmezlerdi. Bu ritüelle ayrıca gelinle damadı birbirlerine bağlamış gibi olurlardı (Öykün 2003: 167). Bunun yanında geline aile bağlarının güçlü olduğunu, anne ve babasının her zaman onun yanında olacağını hissettirirlerdi (Öykün 2007: 209-210).

Türkiye'de "*bekâret kemeri*" veya "*gayret kemeri*" de denen gelin kuşağı, dört-beş cm kalınlığında al renkli bir şerittir. Orta Anadolu'da bu kuşağa "*gayret kuşağı*" da denir. Böyle denmesinin amacı kızın gelin gittiği evde tembellik yapmamasını ve gayretli olmasını sağlamaktır (Tuna 2006: 154). Hakkâri'de gelin kuşağının *üç* kere çözülp bağlanması halinde yeni gelinin eve uğur ve bereket getireceğine inanılır. Bu bölgede bu olaya "*kuşak çözme*" denir. Kuşak, gelinin beline babası tarafından salavat ve tekbir getirilerek iki defa sarılıp bırakılır, *üçüncüde* bağlanır (Tuna 2006: 155). Türkiye'nin bazı bölgelerinde kuşağı her bağlamada besmele çekilir. İlk bağlamada besmele çekilir ve "Allah mesut etsin." denir. İkinci bağlamada yine besmele çekilir ve "Allah ayırmasın." denir. *Üçüncü* bağlamada besmele çekildikten sonra "Allah yuvanızı bozmasın." denir.⁷⁰ Karapapak Türklerinde de gelinin atası, kız evinde gelinin beline *üç* defa kırmızı kurdele bağlayıp açar (Çetinkaya 2004: 64). Azerbaycan Türklerinde de gelinin babası, dayısı veya erkek kardeşi gelinin beline *üç* defa kuşak bağlardı. Kuşağı bağlayan kişi, bazen gelinin başına papağını⁷¹ *üç* kez değdirip geri çekerdi (Aliyeva 1999: 76).

Kıbrıs Türklerinde düğünden sonra gelinle damat, eve gidene kadar yolda *üç* defa durup oynardı. Bu duraklarda gelin, yere bardak atıp kırardı (Öykün 2003: 168). Türkiye'de de gelin, oğlan evine girerken gelin odasının kapısını *üç* kere açıp kapatır.⁷² Tahminimize göre hem bardak kırma hem de kapı açıp kapatma, kötü ruhları kovmak içindir. Çünkü Eski Türklerde de tıpa tıpa aynı olmasa da buna benzer ritüeller görülmektedir. Eski Türkler, göçebe oldukları için daha önce girmedikleri ormanlara girerken ormandaki kötü ruhları kovmak için ağaçlara vurup bağırarak gürültü çıkarırlarmış.⁷³

Bolu'da da kayınpederle beraber içeri giren oğlanın yengesi, "kötü huyların evin dışında kalması dileğiyle" gelin kızın belini tutar ve *üç* defa sallar (Eker 1998: 26).

⁷⁰ www.milliyet.com.tr "Gelin kuşağı nasıl bağlanır?" (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁷¹ papak: Kuzu postundan yapılan uzun tüylü kalpak türüdür. Genellikle Kafkasya, Doğu Anadolu Bölgesi ve Orta Asya'da kullanılır.

⁷² turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁷³ www.yenisafak.com "Hayat", (Erişim Tarihi:27.05.2022)

Karapapak Türklerinde gelin, yeni evinden içeriye girmeden evvel *yedi* defa odun (ateşin) etrafında dolandırılır.⁷⁴ Yeni evine gelene kadar *üç* defa yolu değiştirilir.⁷⁵ Ayrıca gelinin başının etrafında bir şiş ve ekmek dolandırılır, “ayağın sayalı, başın devletli olsun, *yedi* oğlanla bir sofraya el uzatasın.” denir. Borçalı’nın bazı Türk kesimlerinde gelin, eşikten içeri girince bir kapta kor halinde ateş getirilir. Yanında demir şiş olur. Gelin, ateşin etrafında sağdan başlayarak *üç* defa dolaşır (Çetinkaya 2004: 63). Özbeklerde de Karapapaklara benzer şekilde gelin, attan indirilince evin önünde ateş yakılır ve bu ateşin etrafında *üç* defa dönülür. Türkmenistan’da gelin, aile fertlerini selamladıktan sonra *yedi* ayrı komşusunun *yedi* ayrı kapısının önüne gider, eşikten onları selamlar (Kalafat 1999b: 90). Eskiden Kıbrıs’ta *yedi* gün boyunca yeni evli çiftin evine gidilmezdi (Öykün 2007: 211). Bugün de buna dikkat edilmeye çalışılır. Karapapaklar’da gelin, *yedinci* gün “subaşı”na götürülür, *üç* defa akarsuyun üzerinden geçirilir, daha sonra banyoya götürülür. *Kırk* günden sonra da eri ile gelinin *kırkı* dökülür⁷⁶ (Kalafat 1998: 13).

Türkiye’nin bazı bölgelerinde gerdek sonrası günde ilginç bir uygulama yapılır. Gelinin kâkülü kesilir. Ardından alınının açık olduğunu göstermek için “*duvak açma töreni*” yapılır. Gelinin yüzüne al bir örtü örtülüp bir kız ve bir erkek çocuk, gelinin yüzündeki örtüyü oklava ile *üç* kez kapatıp açar.⁷⁷ Nallıhan’ın Sobran köyünde düğün ertesi gelin, suya gönderilir. Çeşme başında *üç* kere bir su birikintisinin üzerinden atladıktan sonra elindeki ibriği doldurur ve bu suyu yere dökerek gelir. Bu ritüelde gelin, su birikintisi üzerinden atlayarak arınmakta, ardından elindeki suyu yere dökerek sahip olduğu bereket gücünü toprağa ve köy halkına aktarmaktadır (Çetin 2008: 123).

Azerbaycan’da toydan (düğünden) *üç* gün geçtikten sonra “*üzeçihma merasimi*” düzenlenir. Gelinin kayınvalidesi ve kayınbabası, onun evine gelip kendisine hediye verirler. Bazı bölgelerde “*üç günlük*” adı verilen merasim yapılır. Kızın annesi, akrabaları ile oğlan evine gelir ve burda şahlık (idarecilik) yaparlar. Gelenler hediye getirir ve birlikte eğlenirler. Abşeron bölgesinde ana evinden gelin evine *üç* gün boyunca yemek gelir. *Kırk* günden sonra ise kızın anası ve babası, damadı evlerine çağırıp ona hediyeler verirler. Bundan sonra oğlan, kaynanası ve kaynatasına serbestçe gidip gelmeye başlar (Aliyeva 1999: 82). Dağıstan Türklerinde de düğünden *üç* gün sonra gelin ve damat, kendi anne ve babalarından başlayarak yakın akrabaları ziyaret ederler (Yılmaz 1999: 50).

⁷⁴ Bu ritüelin “ateş kültü” ile bağlantısı olduğuna inanıyoruz.

⁷⁵ Bu uygulama, gelinin kötü yola düşmesini engellemek içindir (Kalafat, 1998: 13).

⁷⁶ Bu ritüellerin “su kültü” ile bağlantısı olduğunu düşünüyoruz.

⁷⁷ turkoloji.cu.edu.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

2.4.Boşanma

Boşanmanın hukukî bağlamda tanımı, evliliğin yasal yollarla medeni kanun çerçevesinde mahkeme kararıyla sonlandırılmasıdır.

Kıbrıs'ta 1900'lü yılların başına kadar erkeğin kadına *üç* defa “boş ol!” demesiyle boşanma gerçekleşirdi (Öykün 2007: 216).

Türkiye’de de eskiden boşanma, bu şekilde gerçekleşiyordu. Osmanlı hukukunda buna “tâlâk”, Tâlâk, prensip olarak kocanın tek taraflı iradesiyle evliliği sona erdirmesidir. Ayrılığın gerçekleşmesi için mahkeme kararı gerekli değildir (Maydaer 2007: 303).

Kırgız Türklerinde de eskiden İslâm şeriatına göre belli istisnalar hariç boşanma hakkı sadece erkeğe aitti ve kocanın “boşanma” kelimesini söyleyerek evliliği bitirme hakkı vardı (Amber 2021: 46).

3. Ölüm

Doğum ve evlenme, insanlara neşe ve moral veren pozitif bir geçiş dönemiymişken ölüm, sıkıntı ve hüznün veren negatif bir geçiş dönemidir. Maalesef hayatın kabullenilmesi zorunlu gerçeklerindendir ve bundan kaçış yoktur. Tek Tanrılı dinlerde ölüm sonucunda sadece beden yok olduğuna, ruhun ise sonsuza dek yaşadığına inanılır. Türkler, eski dinleri Şamanizm’de de buna inanırlardı.

Kıbrıs Türkleri de öldükten sonra ruhun yaşadığına inanırlar ve bedenen ölen kişinin ruhunu memnun etmek için genelde tek sayıların kullanıldığı ritüeller gerçekleştirirler. Çalışmamızda önce ölüm sırasında, ardından ölüm sonrasındaki inanış ve ritüelleri, incelediğimiz sayılar açısından ele aldık.

3.1.Ölüm Sırası ve Ölüyü Gömme

Kıbrıs Türklerinde ölünün vücudu, baştan ayaklarına kadar *üç* kez sabunlanır. Ölü, eğer kadınsa “satır bezi” denilen bez, *yedi* defa katlanarak ahrette görünmesin diye edep yerine konur (Öykün 2007: 219). Azerbaycan’da da ölü *üç* kez sabunlanır (Kalafat 1999 b: 91).

Türkiye’de erkek kefeni gömlek (omuzdan ayağa kadar örtülen bez), izâr (baştan ayağa kadar örtülen bez) ve lifâfe (yine baştan ayağa kadar örtülen bez) olmak üzere *üç* parçadan oluşur. Kadın kefeni ise himâr (başa örtülen bez), dir (göğse konulan bez), hırka (göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen genişçe bez), izâr ve lifâfe olmak üzere *beş* parçadan oluşur (Çevik 2016: 12). Aydın Söke’nin Seçin köyünde Tahtacılar, ölünün güzel kokması için

yedi türlü dağ otunu döverek cenazenin üzerine serper (Çevik 2016: 13). Kıbrıs Türklerinde bazı bölgelerde cenaze geçerken tabutun ardından üç tane taş atılırdı (Mear 1992: 82). Kahramanmaraş'ın Pazarcık ilçesinde tabut, üç defa yere bırakılıp tekrar kaldırıldıktan sonra omuzlarda cenaze namazının kılınacağı yere götürülür (Çevik 2016: 12). Karapapaklarda da cenaze kabre konulurken tabut üç defa yukarı kaldırılıp indirilir (Çetinkaya 2004: 68). Antalya'da cenaze, tabutun içinde yollardan geçirilirken orada bulunanlar, salın her kolundan sol baştan başlamak üzere tabutu kırkar adım taşıyarak sevap kazanmak isterler.⁷⁸

Kıbrıs'ta cenaze namazı kılınırken imam: “Rahmetli’yı nasıl bilirdiniz?” diye üç defa cemaate sorar, onlar da üç kez “İyi bilirdik!” diye cevap verir. Ardından üç kez de “Hakkınızı ona helal ediyor musunuz?” diye sorar, cemaat de üç kez “Helal olsun!” der. Türkiye’de aynı sorular sorulur ve aynı cevaplar alınır.

Kıbrıs Türklerinde ölü, mezara indirildikten sonra ilk üç kürek toprağı hoca atardı. Ardından diğer erkekler de üç kürek toprak atarlardı (Bağışkan, 1997: 95). Günümüzde de genelde bu şekildedir. Türkiye’de de cenaze gömülürken üç kürek veya üç avuç toprak alıp mezara atmak sevap sayılır.⁷⁹ Kıbrıs’ta ölüyü gömdükten sonra mezarın tümseğinin değişik yerlerine taş konur ve bazı bölgelerde bu taşlar, kırk gün sonra kaldırılırdı (Bağışkan, 1997: 96).

3.2.Ölüm Sonrası

Cenazeden sonra eve gelip “ölüm ağırlığı çökmesin” diye yıkanılırken üç baş su ile yıkanılmazdı. Çünkü ölüleri üç baş yıkarlar (Mear 1992: 82). Yeni Erenköy ve Kaleburnu gibi birçok köyümüzde ve şehirlerimizde inanışa göre ölenin ruhu, gömüldüğünün ilk gecesini içinde olmak üzere odasını üç gün ziyarete gelirmiş. Geldiğinde odasını görüp üzülmesin diye üç gün üç gece odasını aydınlatırlar. Böylece ölüünün ruhunu memnun edeceklerine inanırlar (Öykün 2003: 180; Öykün 2007: 221). Antalya’da da ölüünün yıkandığı yer ve öldüğü oda bazı ailelerce yedi, bazılarınca kırk gün ışılandırılır.⁸⁰

Eski Erenköy’de ölü kırkklanana kadar odası her gün zeytin dalıyla tütsülenirdi. Ayrıca ölüünün gömüldüğü günden itibaren kırk gün boyunca güneş doğmadan mezarlığa gidilir, olgunlaşmış bir su kabağı içinde okunmuş su götürülerek mezara dökülürdü. Kırkıncı gün de su döküldükten sonra kabak mezarlıkta bırakılıp eve dönülürdü (Öykün 2003: 180). Kaleburnu’nda suyu üç gün boyunca dökerlerdi (Öykün 2007: 221). Kıbrıs’ın bazı bölgelerinde ölü kırkklanana kadar eskiden her cumartesi sabah güneş doğmadan önce mezar, aile tarafından

⁷⁸ kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁷⁹ kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

⁸⁰ kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

ziyaret edilirdi (Mear 1992: 90). Kıbrıs'ta eskiden ölünün yakınlarına ilk *üç* gün yemek götürülürdü. Ne yazık ki günümüzde bu vefa gittikçe kaybolmuştur. Türkiye'de de örneğin Malatya'da ölü evinde *üç* ile *yedi* gün arası yemek yapılmaz, komşular tarafından getirilir.⁸¹ Antalya'da da ölü evinde *üç* gün yemek pişmez.⁸²

Kıbrıs'ın birçok bölgesinde ölünün gömülmesinden sonra ilk *üç* gece evinde, sonra ölümünün *kırk*ncı gününe kadar her perşembe camide mevlit okutulur. Ceset, gömülmesinden itibaren mezarında şişmeye başlar, vücudunun patladığı gece olan otuz yedinci veya otuz dokuzuncu gecesinde "*kırk mevlidi*" okutulur ayrıca "*kırk yemeği*" adı verilen ve ölünün sevdiği *kırk* çeşit yemekten oluşan yemek yapılarak mevlidin ardından yenir (Öykün 2003:181). Yemeği yemeden önce yine Fatiha okunur ve ".....'nın ruhuna gitsin." denir. Kaleburnu köyünde *kırk* çeşit yemeğin yanında tek sayılarda (çoğunlukla *üç*) olacak şekilde her eve çörek dağıtılırdı (Öykün 2007: 222). Bulun'un araştırmasına göre de kişinin öldüğü ilk gün, *üçüncü*, *yedinci*, on beşinci, otuz yedinci, *kırk*ncı ve elli ikinci günü ölü evinin yemek veya çörek yapıp dağıttığı görülür. Ölenin *üçüncü* gecesini de mevlit töreninde ruhuna hatim başlanırdı (Bulun 2004: 73).

Malatya'da ölümün *üçüncü* veya *yedinci* günü, ölü evi yemek yaparak mevlit okutulur. Helva dağıtır. Tanıdıkların hemen hemen tümü bu uygulamalara katılır. Ayrıca *üçüncü* gün ile *kırk*ncı gün arası hatim indirilir.⁸³ Antalya'da da *kırk* gün içinde hatim indirilir. Her cuma pişi⁸⁴ pişirilerek komşulara dağıtılır. Hatim sonunda da misafirlere irmik helvası ikram edilir.⁸⁵ Kayseri ve Çubuk'ta da *kırk*ncı günde hatim indirilir (Örnek 1971: 79). Anadolu'nun birçok bölgesinde ölünün evinde *yedinci* ve *kırk*ncı günde toplanma âdeti devam etmektedir (Alsan, 2022: 193). Yukarıda örnek verilen bölgeler yanında Türkiye genelinde ölümün *üçüncü* ve *yedinci* günlerinde mevlit okutulur, dua edilir, yemek verilir ve helva dağıtılır (Örnek 1971: 80). *Kırk*ncı gününde ise yine yemek verilir, helva dağıtılır, mevlit ve Yasin okutulur, dua edilir (Örnek 1971: 79). Türkiye'de "*kırk yemeği*" tabirinin yanında "*kırk ekmeği*", "*kazma takırtısı*", "*zıkkım yemeği*"... gibi isimler de kullanılır (Örnek 1971: 88).

Kosova köylerinde ölünün *yedisi*, *kırkı* ve senesi yapılır. Ölümün *beşinci* veya *yedinci* günü, evde ölünün yakınları toplanıp onun için mevlit, Yasin ve çeşitli dualar okurlar. Bu uygulama, hem *kırk*nda hem sene-i devriyesinde tekrarlanır (Muhaxheri 2018: 237-238). Karapapaklarda ölüsü olan kişi, *kırk* gün boyunca Yasin okutulur (Çetinkaya 2004: 68).

⁸¹ www.malatya.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

⁸² kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

⁸³ www.malatya.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

⁸⁴ pişi: Mayalı hamurun yağda kızartılması biçiminde yapılan bir tür börek.

⁸⁵ kulturportali.gov.tr (Erişim Tarihi: 27.05.2022)

Karapapak Türkleri, meleklerin ölen kişinin ruhuna *üç* gün dokunmadığına inanır. Mevtanın *yedisinden kırkına* kadar ruhunun çevresinde olduğuna, *kırkıncı* gün ruhun, bedenden ayrıldığına inanılır. Ayrıca onlara göre ölü, *kırk* gün boyunca her gün evini kontrol eder (Kalafat, 1998: 12). Padarlar, ölülerinin *üçünü*, *yedisini*, *kırkını* ve elli altısını yaparlar.⁸⁶ Türk kültürlü halklarda elli altısının yapıldığı başka bir halk gözümüze çarpmamıştır. Padarlar da ölü için toplandıkları günlerde helva yaparlar.⁸⁷ Azerbaycan Türklerinde ölümün *üçüncü* gününde taziyeye gelenlere ikramda bulunulur. *Yedinci*, *kırkıncı* günlerde ve sene-i devriyede hayır dağıtılır. Kabir ziyaret edilince yerden ufak bir taş parçası alınır ve kabir taşına *üç* defa vurulur. Böyle yaparak mevtanın ruhuna “Ben geldim.” demek istenir (Kalafat, 1998: 13). Kazak Türkleri ölünün *üçünü*, *yedisini* ve yıllığını yaparlar (Kalafat 1999a: 68). Ahıska Türklerinde de ölünün *üçü*, *yedisi* ve *kırkı* yapılır. Ölünün ardından *kırk* gün Yasin okunur. Sonra *kırk* duası verilir (Kalafat 1999a: 71).

Kıbrıs'ta eskiden ölümünün *üçüncü* gününde mevtanın elbiseleri yıkanır, *kırkıncı* gün de fakirlere dağıtıldı (Öykün 2003: 181; Öykün 2007: 222). Günümüzde de birçok bölgede bu uygulama devam etmektedir. Kaleburnu'nda kişinin ölümü sırasında üstünden çıkan elbiseler ölü, arkasından başkalarını sürüklemesin diye *kırkıncı* gün yakılırdı (Öykün 2007: 222).

Türkiye'de örneğin Ankara Çubuk'ta ölenin giysileri, *üç* gün içinde yıkanır ve giysilerin üzerine su serpilir (Örnek 1971: 75). Siverek'te daha farklı bir uygulama yapılır. Ölünün yatağı ve sırtından çıkarılan çamaşırı *üç* gün olduğu gibi bırakılır. Sonra önce soğuk, ardından sıcak su ile yıkanarak yoksullara verilir. Sadece gömleği sokakta yakılır (Örnek 1971: 76).

Kıbrıs Türklerinde eskiden olduğu gibi bugün de insanlar, *kırk* gün içerisinde ölünün yakınlarına başsağlığına giderler (Öykün 2007: 222). Türkiye'de de aynı durum söz konusudur. Kosova Türklerinde *üç* gün içinde başsağlığına gitmek makbuldür. Erkekler, cenazenin ardından *üç* gün; kadınlar da *yedi* gün misafir bekler. *Kırkıncı* güne kadar da taziyeye gitmeye devam edilir (Muhaxheri, 2018: 238).

Kıbrıs'ta yas süresi yakınlık ve sevgi derecesine bağlı olarak değişse bile genelde *kırk* gündür. Hatta Kıbrıs Türkleri bu süreyi belirtmek için kalıplaşmış şu sözleri kullanırlar: “Ölüm acısı kırk bir ateştir; *kırk* gün sonra *kırk* tanesi söner, biri sonsuza dek içimizde yaşar.” Kıbrıs'ta eskiden de *kırk* gün yas tutulurdu. Bu süre içerisinde eğlence düzenlenmez, televizyonun kullanılmaya başlandığı dönemlerde televizyon izlenmezdi. Erkekler, sakal tıraşı olmazdı. Ölü ailesinin yakınları, en az *kırk* gün siyah matem elbisesi giyerdi (Öykün 2007:221). Eğer ölen adam, yaşlı ise karısı giydiği siyah elbiseyi ölene kadar üzerinden çıkarmazdı. Bu giyimde

⁸⁶ www.turkyurdu.gov.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

⁸⁷ www.turkyurdu.gov.tr (Erişim Tarihi:27.05.2022)

başörtüsü, elbise, ayakkabı vs... siyah olurdu (Öykün 2007: 222). Günümüzde yas süresi kısalmıştır. İnsanlar, ölen kişi çok yakınları değilse kısa bir süre içerisinde toparlanıp normal hayatlarına dönmektedir.

Türkiye’de de yas süresi ve yasin yaşanma şekli, bölgelere göre küçük farklılıklar gösterse de temel pratikler açısından aynıdır. Malatya’da cenaze çıkan evin erkekleri, en az *yedi* gün sakal tıraşı olmazlar. Kadınlar da *yedi* gün boyunca alınlarını siyah veya beyaz bir yazma ile bağlarlar.⁸⁸ Türkiye’de ölünün *kırkı*ndan sonra bazı bölgelerde (Merzifon, Kayseri, Niğde, Çorum) yasin bittiğini belirtmek amacıyla “*yas hamamı*” yapılır. Burada ölünün yakınları yıkanır ve yiyip içerler. Erzurum’da *üç* veya *yedi* gün sonra ölü yakınları, komşu kadınları hamama çağırırlar fakat acı daha taze olduğu için çağrılanlara yiyecek bir şey ikram edilmez (Örnek 1971: 85).

Dağıstan’da da tıpkı Kıbrıs’ta ve Türkiye’de olduğu gibi akrabaların yas süresi *kırk* gün ile sınırlıdır. Tabasaranlarda yas tutan kadına *kırk* gün geçtikten sonra yas elbiselerini çıkarıp evlenme izni verilir (Yılmaz 1999: 52). Kazakistan’da ölenin yakınları *kırk* gün yas tutarlar. İnanca göre ölenin ruhu, *kırk* gün geçtikten sonra gitmez. Bunun için Kazaklar, *kırk* gün boyunca “*cırag*” (mum) yakarlar ve kişinin öldüğü yere koyarlar (Kalafat 1999a: 68). Padarlarda da yas süresi *kırk* gündür. Yasta kara giyilir ve yastaki insanlar, başlarına karalar bağlar.⁸⁹

3.3.Ölümlle İlgili İnanç ve Kaçınmalar

Kıbrıs Türklerinde ölen bir kişinin ölüm anından *kırkına* kadar geçen süre içerisinde mübarek *üç* aylardan gün alması halinde arkasından başkalarının da öleceği inancı yaygındı. İnsanlar, buna “*üç aydan çekme*” derlerdi (Bağışkan 1997: 90). Yaptığımız araştırmalarda Karpaz bölgesinde de *üç aylarda* ölen kişinin arkasından *yedi* kişi sürüklediğine inanılır ve ilginçtir ki küçük yaşlardan beri gördüğümüz kadarıyla bu inancın gücü yüzünden gerçekten de bu dönemde *yedi* kişi, kısa aralıklarla vefat etmektedir.

Kıbrıslı Türklerden bazıları, bu ölümleri önlemek amacıyla bu aylarda ilk ölen kişi için kazılan mezarın içine *üç* boğumlu asma dalı atardı (Bağışkan 1997: 90). Bunun dışında *yedi* evden su dolu kaplar boşaltılırdı (Mear 1992: 81). İnsanlar banyo yaparken *üç* baş yıkanmazlardı (Öykün 2003: 183).

Türkiye’de de ölü yıkanırken (özellikle Ankara ve Afyon bölgelerinde) tıpkı Kıbrıs’taki gibi *yedi* evdeki su dolu kaplar boşaltılır (Örnek 1971: 38). Ayrıca Kıbrıs Türkleri rüyasında

⁸⁸ www.malatya.gov.tr (Erişim Tarihi: 26.05.2022)

⁸⁹ www.turkyurdu.com.tr (Erişim Tarihi: 26.05.2022)

ölmüş bir yakınına gördüğünde canının çektiğini düşünüp onun sevdiği bir yiyeceği ya yaparlar ya da satın alıp genellikle fakir bir eve verirler. Azerbaycan'da ise aynı durum olduğunda rüyayı gören kimse, *yedi kapı dolaşıp hayır işler* (Kalafat 1998: 13).

Sonuç

Kültür, malı olduğu halkın öz benliğine uygun bir yaşamı sürdürebilmesi için çeşitli fonksiyonları üstlenen ve yerine getiren bir kurumlar ve öğeler bütünüdür. Bu bütün içinde fonksiyonunu tam anlamıyla yerine getirmeyen kurum veya öge ya biçim değiştirir ya da yerini bu fonksiyonu kabullenen yeni bir kuruma ve öğeye bırakır. Örneğin gelişmiş toplumlarda eski gramofonlar, bugün asıl fonksiyonunu yitirmekle birlikte kendisine süs ögesi fonksiyonu verilerek yaşatılmaya çalışılmaktadır (Erginer 1996: 107).

Kültürel unsurlar, toplumların kimliklerini oluşturma açısından büyük önem taşırlar. Bu unsurlar, fonksiyonel olarak değişikliğe uğrasa da ruhsal olarak yaşam pratiğine kodlanmıştır ve varlığını anlamlandırmıştır. İçinde bulunduğumuz 2022'den yirmi yıl geriye gittiğimizde, süreç içerisinde ülkelerin dünyadaki globalleşmenin yanında hatta ondan faydalanarak yerleşmeye yöneldiklerini görürüz. Birbirlerinden kilometrelerce uzakta yaşayan insanlar aynı gelenek, görenek, örf ve âdeti uygulayıp bunları yaşatmaktadır. Bu da bize toplumların varlığını sürdürmede ortak maneviyatın, ne kadar önemli olduğunu kanıtlamaktadır.

Kültür unsurları, kolektif bir bilincin ürünüdür; bizi biz yapan değerlerdir. Bunlar, bireylere zoraki olarak dayatılmaz. Milli benlik ve şuur, bu unsurları otomatik olarak kabul eder, paylaşır ve uygular. Bunun sonucunda karşımıza muhteşem bir milli kültür mozaïği çıkar.

Kıbrıs Türk kültüründe birçok maddi ve manevi kültür unsurunda da bu durumu görebilmek mümkündür. Geçiş dönemlerinde üç, beş, yedi, dokuz ve kırk sayılarının geçtiği ritüellerimizde bazı fonksiyonel değişiklikler olsa da bugün çeşitli formlarda ve biçimlerde yaşamaya devam etmektedirler. Makalemizde bunların Türk dünyasındaki benzerleriyle çıktığı uzun yolculuğu spesifik örneklerle göstermeye çalıştık. Tüm bu örnekler, Kıbrıs Türk kültürünün ne denli köklü bir geçmişe sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Kıbrıs'a Türklerin yerleşmesinden sonra (1571), bir bölümü Anadolu'da, bir bölümü Kıbrıs'ta yaşayan aileler, akrabalık bağlarını koparmamışlar, ekonomik faaliyetlerini kâh orada kâh burada sürdürmüşlerdir. Böylece Kıbrıslı Türklerin kültürel beslenmesi, öz kaynağından devam etmiştir (Nesim 1990: 2).

1571'den itibaren adaya gelen Türkler, zaten bir Osmanlı ülkesi olan Kıbrıs'ı ayrı bir vatan olarak görmemişler, kendi öz vatanları olarak sayıp benimsemişlerdir (Nesim 1990: 3). Bunun doğal bir sonucu olarak da birçok gelenek, görenek, âdet ve anane, Kıbrıs'ta da hayat bulup gelişimini sürdürmüştür. Bu unsurların ayrıntılarından biri olan formülistik sayılar da geçiş dönemleri içindeki mühim işlevini korumuş, günümüze kadar gelmeyi başarmıştır.

Araştırmamız sırasında “doğum” kısmında özellikle üç ve yedi sayılarının; “evlenme” kısmında yine üç ve yedi sayılarının; “ölüm” kısmında ise daha çok kırk sayısının diğerlerine göre daha fazla kullanıldığını gördük. Beş ve dokuz sayılarının kullanımı genel itibarıyla sınırlı kalmıştır. Bu durumda şöyle bir çıkarımda bulunabiliriz: Doğum ve evlenmede daha çok Şamanistik öğeler ağır basarken ölümden daha çok İslâmi öğeler ağır basmaktadır. Bu konuda yaptığımız diğer bir önemli tespit de insanların sembolik sayılara olan bağlılığı sonucu günlük hayatlarında basit bir işi bile bu sayılarda yapmaya çalışmalarıdır. Özellikle de üç sayısı, halk arasında uğurlu bir sayı olarak görülmekte; genelde kapı üç defa çalınmakta, fal bakan hanımlar falda üç sayısını gördüğünde fal baktıran kişinin probleminin üç gün sonra halledileceğini ve sonucunun iyi olacağını söylemekte, insanlar, “Çekirge bir zıplar, iki zıplar, üçüncüde yakalanır” tarzında deyimler üretmektedir. Bu örnekler daha da arttırılabilir.

Çalışmamız sırasında Kıbrıs Türk kültüründe yukarıda bahsettiğimiz özelliklerin Türkiye'de ve diğer Türk topluluklarında da görülmekte olduğunu belirledik. Hatta bazıları, bire bir bizim kültürümüzle aynıdır. Bu da daha önce değindiğimiz yerleşmiş kültürün bir yansımasıdır. Dileğimiz odur ki dünyadaki tüm Türk ulusları, birbiriyle olan etkileşimini artırarak bu büyük, sağlam ve zengin kültürü sonsuza dek yaşatsın.

Kaynaklar

- Adıgüzel, Sedat (1999). “Başkurt Destanı Akbuzat'ın Epik Kurallara Göre İncelenmesi”, *Milli Folklor*, Sayı: 44.
- Aliyeva, Tamilla (1999). “Azerbaycan ve Kıbrıs Türklerinin Toy Adetleri”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Gazi Mağusa: DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Alp, Kafiye Özlem-Mutlu, Serviye (2021). “Şaman Sembollerinin İşlev ve Anlam Kodları”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 35.

- Alsan, Şenay Sayın (2022). “Türk Kültüründe Ölüm Olgusu ve Ölüm Sonrası Ritüelleri”, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 37.
- Amber, Sadık (2021). “Kırgızistan’da Boşanma Sebepleri ve Kırgız Halkına Sosyal Tesirleri”, *Yenifikir*, Sayı: 27.
- Atun, Suna (2008). “Kıbrıs Türk Halk Kültüründe Geçmişten Günümüze Halk Hekimliği”, *Kıbrıs Türk Kültürü Üzerine Belgeler-Bildiriler I*, Lefkoşa: Samtay Yayınları.
- Bağışkan, Tuncer (1997). “Karşılaştırma Yöntemiyle Kıbrıslı Türk ve Rumlarda Ortak İnanç ve Uygulamalar”, *Halk Bilimi Sempozyumları II*, Ankara: TTK Basımevi.
- Bağışkan, Tuncer (1997). “Çocuk Yaşatmayan Kadınlara İlgili İnanç ve Sağlık Uygulamaları”, *Halk Bilimi Sempozyumları II*, Ankara: TTK Basımevi.
- Bulun, Osman (2004). *Bölgesel Rivayetler- İnanç ve Adetlerimiz*, Lefkoşa: Kansoy Matbaası.
- Çavuşoğlu, Halim (1993). *Pomak Türkleri*, Ankara: Köksav Yayınları.
- Çelik, Ali (1998). “Trabzon Yöresinde Bazı İnanmalar”, *Milli Folklor*, Sayı: 39.
- Çelik, Aysun (2019). “Sayı Sembolizmi Bağlamında Garîbnâme”, *Gazi Türkiyat*, Sayı: 24.
- Çeliker, Dervişe (2007). *Geçmişten Günümüze Kıbrıs Türk İşlemeleri*, Gönnyeli: Ajans Yay.
- Çetin, Cengiz (2008). “Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli”, *AÜ DTCTF Dergisi*, Sayı: 2.
- Çetindağ, Gülda (2007). “Kazak Türklerinde Evlenme Geleneğine Bağlı Olarak Gerçekleştirilen Hediye Alışverişi Üzerine Bir İnceleme”, *Milli Folklor*, Sayı: 76.
- Çetinkaya, Haydar (2004). “Karapapah Türklerinde Halk İnançları”, *Karadeniz Araştırmaları*, Sayı: 2.
- Davulcu, İbrahim (1986). “İnsan Ömrünün Çeşitli Safhalarına Ait Adet ve İnanışlarımız”, *HASDER Halkbilim Sempozyumları Bildirileri*, İstanbul: KKTC Turizm ve Kültür Bakanlığı Yay.
- Doğanç, Ayhan (1996). “Gelenek Sözcüğünün Düşündürdükleri”, *Türk Halkbiliminde ve Halk Edebiyatında Görüşler*, Ankara: Kültür Ajans Yay.
- Eker, Öğüt Gülin (1998). “Türk Kültürü İçinde Geleneksel Bolu Evlenme Adetlerinin Yeri”, *Milli Folklor*, Sayı: 40.
- Eker, Öğüt Gülin (1999). “Türk Kültürü İçinde Kıbrıs Düğün Geleneğinin Değerlendirilmesi”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*, Gazi Mağusa: DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yay.
- Erginer, Gürbüz (1996). “*Halkbilimde Fonksiyonel Yaklaşım ve Fonksiyonel Çözümleme*”, Ankara: Kültür Ajans Yayınları.

- Ertuğ, Mehmet (2007). *Geleneksel Kıbrıs Türk Seyirlik Oyunları*, Lefkoşa: Ertuğ Yayınları.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (1998). *Anadolu İnançları*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Günay, Umay (1996). “Folklor Nedir?”, *Türk Halkbiliminde ve Halk Edebiyatında Görüşler*, Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- Irmak, Yılmaz (2018). “Bingöl Halk İnançları ve Uygulamaları”, *Dil ve Edebiyat Araştırmaları*, Sayı: 17.
- İzbul, Yalçın (1996). “Kültür Antropolojisinin Folklorla Bakış Açısı”, *Türk Halkbiliminde ve Halk Edebiyatında Görüşler*, Ankara: Kültür Ajans Yayınları.
- İnan, Abdülkadir (1987). *Makaleler ve İncelemeler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- İnan, Abdülkadir (1998). *Makaleler ve İncelemeler (Cilt 1)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- İzgi, Mustafa Cumhur (2012). “Şamanizm ve Şamanlara Genel Bakış”, *Lokman Hekim Dergisi*, Sayı: 2 (1).
- Kalafat, Yaşar (1998). “Karakalpak Türklerinde Halk İnançları”, *Milli Folklor*, Sayı: 40.
- Kalafat, Yaşar (1999 a). “Kazakistan’daki Türk Halk İnançları”, *Milli Folklor*, Sayı: 42.
- Kalafat, Yaşar (1999 b). “Türk Dünyası Karşılaştırmalı Alasya Türk Halk İnançları: Türklerde Cihet/ Taraf/ Yan”, *İkinci Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri*.
- Kalafat, Yaşar (2008). “Padar/ Patar Türklerinde Halk İnançları”, *Türk Yurdu*, s:247
- Karadeniz, Sıtkı (2007). “Gelenek Üzerine Bir Okuma Denemesi”, *Milel ve Nihal*, Sayı: 2.
- Kesgin, Tokur Makbule vd. (2004). “Türkiye’de Çocuk Bakımındaki İnanç ve Uygulamalar”, *Türkiyat Araştırmaları*, Sayı: 1.
- Kıdırbayeva, Burul vd. (Aktaran: Mehmet Aça) (1998). “Alplara Mahsus Evlilik”, *Milli Folklor*, Sayı: 37.
- Maydaer, Saadet (2007). “Klasik Dönem Osmanlı Toplumunda Boşanma”, *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1.
- Mear, Hürey (1992). *Kıbrıs Türk Toplumunda Doğum, Evlenme ve Ölümle İlgili Âdet ve İnanışlar*, Ankara: KKTC MEB Yay.
- Muhaxheri, Malta Nuran (2018). “Kosova Türklerinin Halk İnançlarında Doğum, Evlenme ve Ölüm”, *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Nesim, Ali (1990). *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*, Lefkoşa: MEB Yay.
- Oğuz, Öcal- Oral, Zalihe (2004). “Türkiye’de 2004 Yılında Yaşayan Halk İnançları-Nesneler ve Uygulamalar-“, *Gazi Üniversitesi THBMER*, Ankara.
- Ögel, Bahaeddin (1991). *İslâmiyet’ten Önceki Türk Kültür Tarihi*, Ankara: TTK Yay.

- Örnek, Sedat Veyis (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*, Ankara: AÜ Basımevi.
- Öykün, Emine (2003). *1974 Mutlu Barış Harekâtı Öncesi ve Sonrası Erenköy Kültürü*, (Basılmamış Lisans Tezi).
- Öykün, Emine (2007). *Kıbrıs Karpaz Bölgesi Kaleburnu Köyü Monografisi-Besmelenin Bittiği Yer-*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Saçıl, Turan (2019). *İslâmiyet Öncesi Türk Kültüründe Sayılar*, (Basılmamış Lisans Tezi).
- Sakallı, Erol (2020). “ Ahıskalı Türklerde Sünnet Geleneği”, *Folklor Akademi Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 2
- Saracoğlu, Erdoğan (1996). *Kıbrıs Türk Halk Edebiyatı ve Folkloru*, Lefkoşa: YDÜ Matbaası.
- Schimmel, Annemarie (Çev. Mustafa Küpüşoğlu) (1998). *Sayıların Gizemi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Schimmel, Annemarie (Çev. Mustafa Küpüşoğlu) (2000). *Sayıların Gizemi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Tsend, Gantulga (2018). “Moğolistan Hotonlarının Kültürel Özelliği ve Bazı Gelenekleri”, 9. *Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri*, Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- Tuna, Turhan Sibel (2006). “Türk Dünyasındaki Düğünlerde Koltuklama ve Kırmızı Kuşak Bağlama Geleneği”, *bilig*, Sayı: 38.
- Yılmaz, Reha (1999). “Kültürler Kavşağı Dağıstan’da Aile İçi İlişkiler”, *Milli Folklor*, Sayı: 41.
- Yüksel, Hasan Avni (1981). “Türk Folklorunda 9 Sayısı”, *Erciyes*, Sayı: 30.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

- [https:// islamansiklopedisi.org.tr](https://islamansiklopedisi.org.tr)
- <https:// insanveevren.wordpress.com>
- <https:// ekstremlbilgi.com>
- <https:// www.ayamfolklor.com>
- <https:// www.sozcu.com.tr>
- <https:// mitolojikervani.blogspot.com>
- <https:// www.sabah.com.tr>
- <tr.m.wikipedia.org>

turkoloji.cu.edu.tr

www.milliyet.com.tr

www.yenisafak.com

www.malatya.gov.tr

www.karagoz.net

Destan, ATV 2022.

Significant Formulary Numbers (3, 5, 7, 9 and 40) from Turkistan to Cyprus: An Evaluation in the Context of Transition Periods**

*Emine ÖYKÜN**

Abstract

Traditions and customs, which are the most important building blocks of culture, are the most basic elements in terms of ensuring the continuity of societies and protecting their core values. Although the traditions have undergone changes over the centuries, they have not lost their essence and formed the practice of today's rituals. In addition, cultural values grow by interacting with each other throughout history, and today they unite societies living in different geographies but having the same origin on a common ground. From this point of view, this study examines the numbers three, five, seven, nine and forty, which are among the most important common elements of Turkish Cypriots and other Turks, and which originate from Turkistan, where our ancestors ruled for thousands of years, and Shamanism, our first religious belief system, then synthesized and harmonized with Islam. How 3,5,7,9 and 40 found their place in today's traditions and beliefs has been revealed through various rituals and practices within the framework of transition periods including birth, marriage and death. Thus, it has been tried to show the unifying power of these numbers, which preserve their functionality as motifs and symbols, on Turkish societies in the world.

Keywords: Culture, Tradition, Shamanism, Islam, Formulaistic Numbers

** Research Article

* Folklorist, Turkish Language and Literature Teacher, e-mail:oykunemine@gmail.com

2020-2022 Yılı Akademik Etkinliklerimiz

Değerli okurlarımız geleneksel olarak her yıl üniversitemizde gerçekleştirdiğimiz akademik etkinliklere özel bir bölüm ayırarak genel değerlendirmeler yapmaktaydık. Salgın ile birlikte çevrimiçi etkinliklere ağırlık verdik. 2021 yılı bilindiği üzere Kıbrıs Adası'nın 450. Fetih yıl dönümü idi. 2021 yılına özel bir sempozyum düzenlenmiştir.

Sempozyum ilanını şu şekilde verilmiştir:

“Kıbrıs Adası, Osmanlı Devletinin 1570 yılında başlattığı fetih seferi, 1 Ağustos 1571 yılında elli bin civarında şehit verilerek Mağusa Kalesinin alınmasıyla birlikte tamamlanmıştır. 2021 yılı Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından fethedilişinin 450. yılıdır. Bu şanlı fethin 450. yılı münasebeti ile düzenlenecek olan bu sempozyumla Ada'nın farklı yönleriyle incelenmesi hedeflenmektedir. Fetihten günümüze Kıbrıs'ta siyasî, sosyal, kültürel vb. birçok alanda çeşitli değişim ve gelişmeler yaşanmıştır. Yaşanan dönüşümler ve gelişmelerin çok boyutlu oluşu düzenlenecek olan bu sempozyumumuzun disiplinler arası nitelikte olmasını; adanın Osmanlı döneminin bütüncül bir bakış açısı ile ele alınmasını gerekli kılmıştır. Başta Tarih olmak üzere sempozyumun konularının şu şekilde olması uygun görülmüştür:

• *Eğitim, Dil ve Edebiyat, Halkbilimi, Arkeoloji, Antropoloji, İlahiyat, Din eğitimi, Kütüphanecilik, Hukuk, Uluslararası ilişkiler, Sosyoloji, Felsefe, İletişim, Sanat tarihi, Resim, Minyatür, Kıbrıs Osmanlı Gastronomisi, Havacılık tarihi, Denizcilik, Denizcilik tarihi, Tarım ve hayvancılık, Ekonomi, Mimarlık, iç mimarlık, Jeoloji, Tıp, Eczacılık, Maden araştırmaları.*

Konular, Osmanlı fethi öncesi de dâhil olmak üzere, adanın İngilizler tarafından tek yanlı olarak ilhak edildiği 1914 yılını da kapsamaktadır. Bu tarihler arasında, Osmanlı öncesi ve Osmanlı dönemi ile ilgili tüm konular, bilim kurulu tarafından değerlendirildikten sonra kabul edilen/edilmeyen bildirimler sempozyum takviminde belirtilen tarihlerde duyurulacaktır.

Sempozyum, yeni tip Delta varyantının KKTC'de de görülmesi nedeni ile çevirim-içi (on-line) olarak gerçekleştirilecektir. Bunun yanında, KKTC Bakanlar Kurulu, karantina şartlarını sürekli olarak yenilenmekte olup sempozyumun yapılış şeklini zaruri olarak değiştirmiş bulunmaktadır. Sempozyum linki sempozyuma özel kurulacak olan whats up grubundan gönderilecektir. Sempozyuma dinleyici olarak katılmak isteyenlerden herhangi bir ücret alınmayacak olup yine sempozyumdan önce sempozyum linki ile giriş bilgileri ilan edilecektir.”

Salgın şartlarına rağmen, sempozyuma olan ilgi beklenenden yüksek olmuş sempozyum sonuçları ise bir haberle dünya kamuoyuna aşağıdaki şekilde duyurulmuştur:

“Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi KKTC Akademik Birimi tarafından 2-3 Ağustos 2021 tarihleri arasında düzenlenen “Fethinin 450. Yılında Kıbrıs” Uluslararası

Sempozyumu” bitti. Sempozyumda 29 adet bildiri sunuldu. Bildiriler, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemi olmak üzere iki başlık halinde toplandı. Disiplinler arası olan sempozyumda havacılık tarihinden, arkeolojiye, edebiyata, hukuka, tarihe, ilk çağ tarihine, uluslararası ilişkilere ve halkbilimine kadar birçok alanda sunum yapıldı. Açılış, değerlendirme oturumu dahil 11 oturumda bitirilen sempozyum, dışarıdan izlemek isteyen katılımcılarla birlikte yoğun ilgi gördü. Salgın nedeni ile tamamen çevirim içi olarak düzenlenen sempozyum bildirileri eylül ayı içerisinde yayınlanacak. Sempozyumun onursal başkanlığını ASBÜ Rektörü Prof. Dr. Musa Kazım Arıcan, Başkanlığını KKTC ASBÜ Koordinatörü Prof. Dr. Enver Arpa yaptı. Sempozyum Başkan Yardımcıları ise Yard. Doç. Dr. Emete Gözügüzelli, Yard. Doç. Dr. Zeki Akçam Yard. Doç. Dr. Volkan Nurçin ve Öğr. Gör. Malek Othman idi. Sempozyum Destek Birimi’nde ise Dr. Selime Güntaş, Arş. Gör. Merve Işık, Arş. Gör. İzzettin Çelik ve Fatih Bıyıklı yer aldı.

Sempozyumda Yeni Sonuçlar Ortaya Çıktı

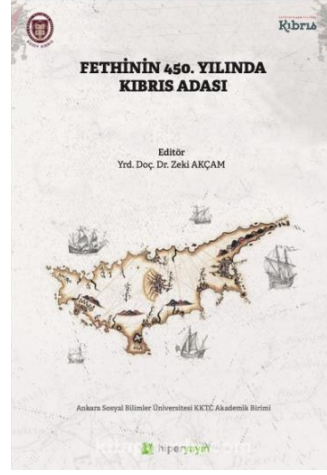
Sempozyumun değerlendirme oturumunda bildirileri değerlendiren Prof. Dr. Enver Arpa, Doç. Dr. Gökçe Yükselen Peler, Yard. Doç. Dr. Zeki Akçam ve Dr. Gıyas Şüküroğlu her bildirisinin genel olarak alana yeni bilgiler kazandırdığını ifade ettiler. Doç. Dr. Ahmet Nurullah ÖZDAL, Ortaçağ’da Ticari Ürünleri Bağlamında Kıbrıs Adası adlı bildirisinde ortaçağ Kıbrıs’ında dünyanın çeşitli ülkelerine ihraç edilen çeşitli ürünlerden bahsetti. Bu ürünler içerisinde Kıbrıs elmasının yanında şifalı bitkilerden de örnekler verildi. Doç. Dr. Ümit GÜLER, Giovanni Mariti’nin Gözüyle Osmanlı Kıbrıs’ında Sosyal ve İktisadi Hayat adlı bildirisinde Giovanni’nin Kıbrıs ile ilgili aktardığı bilgileri dönemin genel özelliklerini dikkate alarak eleştirel bir bakış açısı ile yeniden değerlendirdi. Doç. Dr. Murat ÖZTÜRK, Emevîler (661-750) Döneminden 965 Yılına Kadar İslâm Donanmasının Kıbrıs’a Düzenlediği Seferler ve Adadaki Müsterek Yönetime Dâir Bazı Tespitler adlı bildirisini ile Emevîler dönemi Kıbrıs’ı ile ilgili kronolojik bilgiler yanında genelde tarihi kaynaklarda “Arap Korsanlarının Akınları” olarak bilinen yanlış adlandırmanın değiştirilmesini ve özellikle bu dönemde Araplar ile Bizans Devleti’nin adayı birlikte yönettiği bilgisini Condomium kavramı ile açıkladı. Öztürk aynı zamanda adaya Türk-Arap sivil yerleşimin de gerçekleştiği bilgisini aktardı. Doç. Dr. Bedri ASLAN, Ebüssuûd Efendi’nin Kıbrıs’ın Fethine Dair Verdiği Fetvanın İslam Hukuku Açısından Tahlili adlı çalışmasında ise fetvayı ilk defa farklı İslâm mezheplerinin bakış açısına göre tahlil ederek tarihi ve fıkhi yönü ile irdeledi.

Şule Berber, “Kıbrıs İstiklâl Gazetesi: 1914-1914 İzleri” adlı bildirisini ile Kıbrıs’ta 28 Ekim 1949-13 Ocak 1954 tarihleri arasında yayın yapan ve Necati Özkan’ın sahibi olduğu gazetede yer alan Osmanlı dönemi Kıbrıs’ına ait haberleri tahlil etti. Doç. Dr. Elnur AĞAYEV ise Lefke İlçesi’nde Bulunan Vakıfların Bölgenin Sosyo-Ekonomik, Kültürel ve Tarihsel Çevresi Üzerindeki Etkilerine Bir Örnek: Ahmet Daniş Efendi bin Hasan Fedai Vakıfları’nı inceledi. Özellikle bu vakıflara ait mülklerin bugünkü durumlarını tarihi kaynaklara atıfta bulunarak karşılaştıran Ağayev, yapılacak olan yeni çalışmalarla Lefke’deki vakıf sayısının artacağını belirtti. Sempozyuma Hollanda’dan katılan Dr. Mehmet TÜTÜNCÜ, Kıbrıs Maraş’ta Bulunan Bilal Ağa Mescidi’nin Kitabesi Üzerine adlı bildiri ile Maraş’ın Osmanlı Döneminde Türk iskanına açık olmasına dair yeni iddialarda bulundu. Tütüncü, Tuncer Bağışkan tarafından okunan kitabede bazı sözcüklerin yanlış okunduğunu belirterek düzeltilmiş halini okudu. Tütüncü, aynı zamanda camii ve mescitlerin Osmanlı Döneminde

kentleşmeye dair çok önemli katkılarda bulunduğunu ve muhtemelen Maraş'ta bu mescit ile birlikte Türk yerleşiminin de başladığını açıkladı. Tütcü bu tarihten önce bölgede Rumlara ait bir yerleşim olmadığını belirterek "Maraş" sözcüğünün Rumca "Varosa" dan gelme ihtimalinin de olmadığını belirtti. Dr. Öğr. Üyesi MUHSİN KADIOĞLU, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Kıbrıs adlı bildirisinde Evliya Çelebi'nin Kıbrıs'a gelmemesine rağmen Kıbrıs ile ilgili çok önemli bilgiler verdiğini ve aslında onun Kıbrıs'a gelmemesinin bizler için çok büyük bir kayıp olduğunu belirtti. Prof. Dr. Halil AYDINALP, Kuzey Kıbrıs'ta Dini Farklılaşma: Yerli Kıbrıslılarla 1974 Sonrası Göçmen KKTC Vatandaşları Örneği adlı bildirisinde KKTC'nin dört farklı bölgesinden veri topladıklarını ve bu bağlamda konunun karşılaştırılmalı olarak ele alındığını belirtti. Aydınalp istatistikî verilerden hareketle konuyla ilgili sosyal verileri objektif bir şekilde analiz ettiklerini ifade etti. Dr. Öğr. Üyesi İsmail METİN, İlk İslam Fetihlerinde Stratejik Bir Üs: Kıbrıs Adası adlı bildirinde ise Kıbrıs adasının tarihsel bağlamda stratejik bir üs olmasını Arap-İslâm akınları bağlamında değerlendirmiştir. Hz. Peygamber döneminden itibaren Kıbrıs'ın İslâm dünyasında stratejik olarak bir üs vazifesi görülmesine neden olan farklı görüşleri ele alınmıştır. Dr. Orçun NALEZEN, Mahzen, İkmal ve Sefer: Kıbrıs Seferi'nde Doğu Akdeniz Adalarının Rolü adlı bildirisinde Kıbrıs adasının üs olma nedenlerini Adalar Denizi ve Doğu Akdeniz bağlamında karşılaştırarak irdelemiştir. Dr. Merve Senem ARKAN, Kuşatma Haritalarında Osmanlı'nın Kıbrıs'ı Fethi isimli bildirisinde tarihi belgeler bağlamında orta çağ haritalarının da değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Arkan seçmiş olduğu üç haritayı esas alarak Kıbrıs adasının fethini anlatan haritaları tahlil etmiştir. Araş. Gör. Batuhan Ustabulut, 1878 ile 1959 Garanti ve İttifak Andlaşmalarının 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası Üzerindeki Etkileri adlı bildirisini hukuk biliminin bakış açısı ile irdeleyerek sunmuştur. 1878 askeri işbirliği anlaşmasının dolaylı ya da doğrudan 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kuruluş anlaşmalarına olan etkilerini değerlendirmiştir. Betül ELÇİ, 93 Harbi Sonrasında Kıbrıs'taki Güç Mücadelesi adlı çalışmasını uluslararası ilişkiler bağlamında sunmuştur. Elçi, dönemin güç mücadelesini Kıbrıs bağlamında dünya devletlerinin o günkü stratejik hedefleri doğrultusunda ele almıştır. İkinci gün ilk oturum, Prof. Dr. Gürsoy ŞAHİN'in, XIX. Yüzyılda Yabancı Arkeologların Kıbrıs'ta Eski Eser Araştırmaları adlı bildiri ile başladı. Şahin, Osmanlı Arkeoloji Nizam-nâmeleri bağlamında başta Amerikalı, İtalyan olmak üzere İngilizlerin eski eser araştırmalarını irdeledi. Çalışmasında, yabancıların Osmanlı Nizam-namelerine uygun olmayan arkeolojik çalışmaları hakkında da ilginç bilgiler verdi. Doç. Dr. Gökçe Yükselen PELER, Osmanlı ve İngiliz Dönemi Kıbrıs'ında Tanassur adlı bildiri ile Kıbrıs'ta çeşitli dönemlerde zorla Hristyanlaştırılan Türkler hakkında bilgi verdi. Çeşitli Osmanlı dönemi raporlarında Hristyanlaştırılan köylere yönelik bazı değerlendirmeler yaptı. Araş. Gör. Özgür AKSU, Fethinin 450. Yılında Kıbrıs'ta Havacılığın Tarihsel Önemi ve Yeri adlı çalışmasında Kıbrıs'ta havacılık tarihini İhsan Tayhani'nin eserini dikkate alarak değerlendirdi. Doç. Dr. Burak GÖKBULUT ve Doç. Dr. Mustafa YENİASIR, Kıbrıs Türk Yemek Kültürünün Değişimi Üzerine Bir İnceleme başlıklı çalışmalarında değişen Kıbrıs Türk mutfağın kültürünü toplamış oldukları verilerle bağlamında istatistiksel olarak değerlendirmişlerdir. Hem nitel hem de nicel olan çalışmada genç, orta ve yaşlı Kıbrıs Türklerinin yemek yeme alışkanlıkları ile eğilimleri karşılaştırmalı bir şekilde irdelenmiştir. Doç. Dr. Reyhan KELEŞ, Kıbrıslı Divan Şairlerinin Şiirlerinde Kıbrıs ve Çevresi adlı çalışmasında şairlerin sosyal çevreden bağımsız bir şekilde eserlerini oluşturmadıklarını Kıbrıslı divan şairlerinden hareketle irdelemiştir. Dr. Öğr. Üyesi Nusret Gedik, Kıbrıslı Şair

Mehmed Râcî Efendi (ö. XIX yy.?) ve Şiirleri adlı çalışmasında, Râcî Efendi'nin hayatı hakkında pek bilgi olmadığını ve genel olarak üç şiiri hakkında bilgi verildiğinden bahsetti. Gedik, yaptıkları son tarama neticesinde bir mecmuada Mehmet Râcî Efendi'ye ait olduğunu düşündükleri 23 yeni şiir tespit ettiklerini belirtmiştir. Gedik, tam bildiri metninde konu hakkında teferruatlı bilgi vereceklerini açıkladı. Dr. Serkan ÖZDEMİR, Alev Alatlî'nin Yaseminler Tüter mi, Hâlâ? Romanında Tarihî Romanlaşması adlı çalışmasını metin dilbilimi ve Tarihi Roman kuramları bağlamında sunmuştur. Romanın konusu Osmanlı Kıbrıs'ında geçmektedir. Dr. Öğretim Üyesi Yılmaz TOP, Ağa Cafer Paşa Çeşmesi'nin Açılışı İçin Misâlî Hasan Çelebi (öl. 1016/1607-1608)'nin Yazdığı Tarih Kasidesi adlı bildirisinde bugün Gazimağusa'da yer alan çeşmenin açılışı için yazılan kasideyi tahlil etmiştir. Yılmaz Top, yapmış olduğu bu incelemenin Cafer Ağa Çeşmesi'nin hemen yanına bir levha ile asılmasını da teklif etmiştir. Dr. Öğr. Üyesi Erol ÜLGEN, Neşet Ertaş ve Şemsi Yastıman'ın Söz ve Sazında 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı adlı bildirimde iki halk ozanının şiirlerini Osmanlı Kıbrıs'ı ve 1974 Barış Hârekâtı bağlamında değerlendirmiştir. Dr. Öğr. Üyesi İdris SÖYLEMEZ, XIX. Yüzyıl Şairi Kıbrıslı Kaytaz-zâde Mehmet Nâzım Efendi'nin Dönemin Sosyal ve Siyasal Olaylarına Işık Tutan Şiirleri adlı çalışmasında şairin dönemin sosyal ve siyasal olaylarına kayıtsız kalmadığını ve bu olayları işlediği şiirlerin, dönem hakkında önemli bilgiler verdiğini belirtmiştir. Son oturumda, Prof. Dr. Ulvi Keser, Akdeniz'de İstihbarat Faaliyetleri ve Osmanlı-Emsib Mücadelesi adlı bildirisini sunacaktı ancak rahatsızlığı nedeni ile sözlü sunamamıştır. Ulvi Keser bildirisinin, bildiri kitabında yazılı olarak sunulacağını belirtmiştir. Osmanlı dönemi yanında Osmanlı öncesinin de irdelendiği sempozyumda Mehmet Turgay KÜRÜM, Kıbrıs Hece Yazısı ile Yazılmış Bir Objenin, Türkçe Okuma Önerisi adlı bildiri ile Kıbrıs'ta okunamayan Kıbrıs Minos Yazılarını Türkçe okuma önerisinde bulunmuştur. Türklerin kullanmış olduğu Köktürk Abece'sine çok benzeyen bu yazıların Türkçe okunması gerektiğini ifade eden Kürüm, Köktürkçe'den 950 yıl önce Türklerin bu yazıyı Kıbrıs adasında kullandığını iddia etmiştir. Fatma DAĞ, Altaylardan Kıbrıs'a Uzanan Türk İzleri, adlı bildirisinde bugün Gazimağusa Salamis Bölgesi'nde bulunan kurgan tipi ve gömülen kişinin "atı" ile defnedildiği mezarlığı Altay Türklerindeki mezarlık türleri ile mezar gömme adetleri bakımından karşılaştırmıştır. Neticede çok şaşırtıcı derecede benzerlikler ortaya çıktığı ifade edilmiştir. Araş. Gör. Efecan ANAZ, Yeni Asur Devleti'nin Kıbrıs'taki Egemenliğinin Fenike Politikası Çerçevesindeki Önemi adlı çalışmasında Kıbrıs tarihini Fenike ve Asur tarihi bağlamında ele almıştır."

Sempozyum sonrası tüm bildirilerin tekrar değerlendirilerek editörlü bir kitap haline getirilmesi kararlaştırılmış ve "Fethinin 450. Yılında Kıbrıs Adası" adlı kitap 2022 yılının ilk günlerinde yayımlanmıştır.

Sempozyum ve kitap yayınları yanında, fethin 450. yılına özel çevirimiçi konferanslar yapılmıştır. Doç.Dr. Gökçe Yükselen Peler, Doç.Dr. Emete Gözügüzelli, Doç.Dr. Nazım Beratlı, Dr. Gıyas Şüküroğlu ve Dr. Öğretim Üyesi Volkan Nurçin Kıbrıs'a ait çeşitli sosyal konulardan bahsetmişlerdir. Bu konferanslar, ASBÜ YOUTUBE kanalından canlı yayınlanmıştır.

2022 yılının ekim ayında ise ASBÜ KKTC, Türkiye Cumhuriyeti'nin önde gelen kurumları ile iş birliği içerisinde yine önemli bir sempozyuma ev sahipliği yapmıştır. Sempozyum şu bilgi notu ile duyurulmuştur:

“ASBÜ Kuzey Kıbrıs, önemli bir sempozyum daha düzenliyor. Tüm insanlığın Akdeniz'e yoğunlaştığı bir zamanda konuya dair farklı yaklaşım ve öneriler T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, TİKA ve ORSAM ortaklığında ve ASBÜ Kuzey Kıbrıs Kampüsü ev sahipliğinde 13-14 Ekim tarihlerinde düzenlenecek olan Uluslararası "Akdeniz'de Güvenlik, İstikrar ve İş Birliği" Sempozyumunda masaya yatırılıyor.”

Başta Türkiye olmak üzere, bölge ülkelerinden, konunun önde gelen uzmanlarının bir araya geldiği ve yüzyüze yapılan sempozyum açılışına Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Yardımcısı Fuat Oktay video mesaj göndererek dünyaya çok önemli mesajlar vermiştir. Sempozyum, İngilizce ve Arapça simültane çeviri ile canlı yayınlanmıştır. KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Meclis Başkanı Zorlu Töre ile Türkiye ve KKTC'den gelen bürokratların katılımı ile açılan sempozyum iki gün boyunca aşağıdaki program ile devam etti:

Akdeniz'de Güvenlik, İstikrar ve İşbirliği Uluslararası Sempozyumu
Lefkoşa/Kuzey Kıbrıs, 13-14 Ekim 2022

PROGRAM

1. Gün (13 Ekim Perşembe)

10:00 - 10:45 **Açılış Konuşmaları**

Prof. Dr. Musa Kâzım ARICAN (ASBÜ Rektörü)
Prof. Dr. Enver ARPA (ASBÜ KKTC Yerleşkesi Rektörü)
Prof. Dr. Ahmet UYSAL (ORSAM Başkanı)
Zorlu TÖRE (KKTC Meclis Başkanı)
Fuat Oktay (T.C. Cumhurbaşkanı Yardımcısı) (Çevirimiçi)
Ersin Tatar (KKTC Cumhurbaşkanı)

Birinci Oturum (Oturum Bşk: Prof. Dr. Ahmet UYSAL / ORSAM Başkanı)

11:00 - 11:15 Prof. Dr. Mehmet Akif KİREÇCİ (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Doğu Akdeniz ve Türkiye Jeopolitiği / *Geopolitics of east med and Turkey*

11:15 - 11:30 Doç. Dr. Cihat YAYCI (İstanbul Topkapı Üniversitesi, Mavi Vatan Denizcilik ve Global Stratejiler Derneği Başkanı)

KKTC'nin Doğu Akdeniz'deki Rolü ve Etkisinin Arttırılmasına Yönelik Yeni Stratejik ve Jeopolitik Yaklaşımlar / *New Strategic and Geopolitical Approaches to Increase the Role and Influence of the TRNC in the Eastern Mediterranean*

11:30 - 11:45 Prof. Dr. Ulvi KESER (Girne Amerikan Üniversitesi)

Akdeniz'de İstihbarat Savaşı ve Kıbrıs'ın Stratejik Konumu / *The Intelligence War in the Mediterranean and the Strategic Position of Cyprus*

11:45 - 12:00 Soru ve cevap

İkinci Oturum (Oturum Bşk: Prof. Dr. Mehmet Akif KİREÇCİ / Ankara Sosyal Bilimler Ün.)

13:30 - 13:45 Prof. Dr. Burhan KÖROĞLU (İbn Haldun Üniversitesi)

Akdeniz'de Çatışma ve Güç Mücadelesi'ne Alternatif olarak Kültürel ve Medeniyetsel Etkileşimin Üç örneği / *Three examples of Cultural and Civilizational Interaction as an alternative to Conflict and Power Struggle in the Mediterranean*

13:45 - 14:00 Prof. Dr. Ramazan ERDAĞ (Eskişehir Osmangazi Üniversitesi)

Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikasının Temelleri ve Akdeniz'de Güvenlik ve İşbirliğine Katkısı / *Fundamentals of Turkey's Eastern Mediterranean Policy and Its Contribution to Security and Cooperation in the Mediterranean*

14:00 - 14:15 Prof. Dr. Grimes SAMIR (Cezayir National School of Marine Sciences and Coastal Management)

Çevresel Güvenlik: Akdeniz İşbirliği ve Güvenliğinde Yeni Bir Alan /
Environmental security, a new area for Mediterranean cooperation and security

14:15 - 14:30 Soru ve cevap

Üçüncü Oturum (Oturum Bşk: Prof. Dr. Murat TEZER / Yakın Doğu Üniversitesi)

14:50 - 15:05 Doç. Dr. Joseph BAHOUT (Beyrut Amerikan Üniversitesi)

Akdeniz’de Çıkar Çatışması ve İşbirliği: Güvenlik Mimarisi Mümkün mü? / Confrontation and cooperation in the Mediterranean; is a Security Architecture Possible?

15:05 - 15:20 Prof. Dr. Murat AKKAYA (Girne Amerikan Üniversitesi)

Siber Güvenlik ve Gelişmekte Olan Ülkeler / Siber Security and Developing Countries

15:20 - 15:35 Prof. Dr. Jamal Hashim Ahmed ALDHUWAIB (Irak Anbar Üniversitesi)

Türkiye’nin Libya’daki Varlığının Gerekçeleri / The Reasons for Turkey's Presence in Libya

15:35 - 15:50 Soru ve cevap

Dördüncü Oturum (Oturum Bşk: Doç.Dr. Emete GÖZÜGÜZELLİ/ASBÜ KKTC Yerleşkesi)

15:50 - 16:05 Prof. Dr. Abdessatar REJEB (Mısır Carthge Üniversitesi)

Ekonomik ve Sosyal Politikalar: Mısır’ın Siyasi Sisteminin İstikrarı ve Sürdürülebilirliği Hipotezi / The Economic and social policies: Hypothesis of the stability and sustainability of Egypt's political system

16:05 - 16:20 Doç. Dr. İsmail Numan TELCİ (ORSAM Başkan Yardımcısı)

Güç Gösterisi ya da Savaşa Hazırlık: Doğu Akdeniz Çekişmesinde Askeri Tatbikatları Anlamlandırmak / Show of Strength or Preparation for War: Making Sense of Military Exercises in the Eastern Mediterranean Conflict

16:20 - 16:35 Prof. Dr. Murat YEŞİLTAS (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Doğu Akdenizde Yeni Bölgesel Güvenlik Mimarisi: Türkiye’nin Değişen Öncelikleri ve Dış Politikası / New Regional Security Architecture in the Eastern Mediterranean: Turkey's Changing Priorities and Foreign Policy

16:35 - 16:50 Soru ve cevap

2. Gün (14 Ekim Cuma)

Beşinci Oturum (Oturum Bşk: Prof. Dr. Hüseyin IŞIKSAL / Yakın Doğu Üniversitesi)

09:30 - 09:45 Prof. Dr. Muhittin ATAMAN (Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi)

Ortadoğu’daki Normalleşme Sürecinin Doğu Akdeniz Bölgesi Üzerindeki Etkileri / The Effects of the Normalization Process in the Middle East on the Eastern Mediterranean Region

09:45 - 10:00 Dr. Muhammed Soliman AL-ZAWAWY (Sakarya Üniversitesi)

Doğu Akdeniz: Güvenlik Sorunları ve İşbirliği İmkanları / East Med: Security Challenges and Prospects of Cooperation

10:00 - 10:15 Prof. Dr. Çağrı ERHAN (Altınbaş Üniversitesi)

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki Mutasavver Münhasır Ekonomik Bölgesi. Sorunlar ve Çözümler / Turkey's Prospective EEZ in Eastern Mediterranean: Problems and Solutions

10:15 - 10:30 Soru ve cevap

Altıncı Oturum (Oturum Bşk: Prof. Dr. Murat YEŞİLTAŞ / Ankara Sosyal Bilimler Üni.)

10:30 - 10:45 Prof. Dr. Michelangelo GUIDA (İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi)

İtalya-Kıbrıs İlişkileri: Tarihsel Bir Bakış Açısı / Italo-Cypriot relations: a historical perspective

10:45 - 11:00 Arş. Gör. Selen AKAN (TÜRK DEGS Genel Sekreteri, Topkapı Üniversitesi)

Deniz Güvenliği ve Bölgesel Sahiplik İlkesi Perspektifinden Doğu Akdeniz / Eastern Mediterranean from the Perspective of Maritime Security and Regional Ownership Principle

11:00 - 11:15 Dr. Mustafa KASHIEM (Tripoli Üniversitesi)

Akdeniz'de Güvenlik, İstikrar ve İşbirliği: Libya Örneği / Security, Stability, and Cooperation in the Mediterranean: the Case of Libya

11:15 - 11:30 Soru ve cevap

11:45 - 12:15 **Değerlendirme Oturumu**

Moderatör: Prof. Dr. Muhittin ATAMAN

Katılımcılar: Prof. Dr. Ahmet UYSAL

Prof. Dr. Çağrı ERHAN

Doç. Dr. Cihat YAYCI

Kapanış: Prof. Dr. Enver ARPA (Tertip Komitesi Başkanı)

Sempozyum özet kitabı basılmış olup sempozyum bildiri tam metinleri en kısa sürede yayınlanacaktır.

11 Kasım 2022 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Bu kabul edilişin hemen ardından bir panel düzenlenmiştir. Bu panelde, teşkilata kabulümüz ile ilgili süreci KKTC Cumhurbaşkanlığı Özel Danışmanı Gökhan Güler, Uluslararası İlişkiler boyutunu KKTC Cumhurbaşkanlığı Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Danışmanı Prof.Dr. Hüseyin Işıksal, Uluslararası Hukuk bağlamında ise üniversitemiz Hukuk Program sorumlusu Doç.Dr. Emete Gözügüzelli değerlendirmiştir. Birinci panelden hemen sonra Aralık 2022'de ise Kıbrıs-Azerbaycan Dostluk Cemiyeti Başkanı Orhan Hasanoğlu Azerbaycan Diasporasının KKTC'nin geleceğinde oynayacağı rolü değerlendirmiştir.

KKTC'NİN TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NA GİRİŐİ BAĞLAMINDA AZERBAIJAN DİASPORASININ GELECEĞE YÖNELİK ROLÜ

FUTURE-ORIENTED ROLE OF THE AZERBAIJANI
DIASPORA WITHIN THE CONTEXT OF ENTRY OF
TRNC TO THE ORGANIZATION OF TURKIC STATES

KUNUŐMACI/SPEAKER

Orhan HASANOĞLU

Azerbaycan-Kıbrıs Dostluk Cemiyeti Başkanı

26 ARALIK
DECEMBER 2022 - 11.00

ASBÜ KUZEY KIBRIS KONFERANS SALONU - ASBU NORTHERN CYPRUS CONFERENCE HALL

ASBÜ
KUZEY KIBRIS

@asbukktc/ @ @ f

WWW.KKTC.ASBU.EDU.TR

KKTC'NİN TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NA KABULÜ ve SONUÇLARI

PANEL

KUNUŞMACILAR

Prof. Dr. Hüseyin Işksal

KKTC Cumhurbaşkanlığı Uluslararası İlişkiler
ve Diplomasi Danışmanı

Doç. Dr. Emete Gözügüzelli

ASBÜ KKTC Hukuk Program Sorumlusu

Gökhan Güler

KKTC Cumhurbaşkanlığı Özel Danışmanı

YÖNETEN: **Dr. Öğr. Üyesi Zeki Akçam**

06 ARALIK
2022 - 10.30 - TS:11.30

ASBÜ KUZAY KIBRIS YERLEŞKESİ KONFERANS SALONU

ASBÜ
KUZAY KIBRIS

@asbukktc/ @ @ @

WWW.kktc.asbu.edu.tr

Üniversitemizin rektörlüğü tarafından düzenlenen akademik etkinlikler yanında öğrenci kulüplerimiz de bu iki yıl içerisinde 200'e yakın akademik ve sosyal etkinlikler düzenlemişlerdir.